МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БЕРЕЖНИЙ ЄВГЕНІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.8:629.3066.8(043)

ДИСЕРТАЦІЯ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗНИЩЕННЮ, ПІДРОБЦІ АБО ЗАМІНІ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТІВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Галузь знань «08» Право

Спеціальність «081» Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Є. В. Бережний

Науковий керівник

Лукашевич Сергій Юрійович,

кандидат юридичних наук, професор

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Бережний Є. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут», Міністерство освіти і науки України. Харків, 2025.

Дисертація є науковою працею, в якій комплексно досліджено кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (під яким розуміється склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 Кримінального кодексу України). Дисертантом розроблено комплекс перспективних заходів запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, а також надано рекомендації для вдосконалення наявних запобіжних заходів.

У першому розділі дисертації проведено історичний огляд цього складу кримінального правопорушення, його трансформації з 2000 р. (коли його було криміналізовано в Україні), подальших змін у чинному КК України та можливих перспектив розвитку у Проєкті КК. Вивчено специфіку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України у співучасті та сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями. Окрему увагу у Розділі 1 приділено детальному аналізу складу відповідного кримінального правопорушення, що виступає стрижнем кримінально-правового аналізу. Відтак, в розділі надано кримінально-правову характеристику кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Проаналізовано історичну еволюцію кримінально-правової норми,

що встановлює кримінальну відповідальність за вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу: від моменту її запровадження та подальших змін у чинному КК України до майбутніх новел у Проєкті КК України. Розглянуто питання вчинення такого кримінального правопорушення у сукупності з іншими кримінально караними діяннями, а також у співучасті. Досліджено склад кримінального правопорушення – його об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Охарактеризовано об'єкт та предмет знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Виявлено найбільш типові форми реалізації об'єктивної сторони на практиці. Обґрунтовано значущість встановлення таких факультативних ознак об'єктивної сторони, як місце, час, спосіб, засоби (знаряддя) вчинення кримінального правопорушення, незважаючи на формальний склад кримінального правопорушення. Визначено та охарактеризовано суб'єкта кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Ґрунтовно досліджено суб'єктивну сторону, в тому числі такі факультативні ознаки, як мотив та мета. Особливу увагу приділено санкції ст. 290 КК України, досліджено її зміни у генезі та проведено емпіричне дослідження практики призначення різних видів кримінальних покарань. Акцентовано увагу, що запровадження кримінальної відповідальності за незаконну зміну показників одометра або інше втручання у правильність вимірювання пробігу транспортного засобу відповідатиме міжнародним тенденціям, де подібні дії кваліфікуються як кримінально карані та запропоновано відповідні зміни до Кримінального кодексу України.

У другому розділі дисертації проведено ґрунтовний кримінологічний аналіз кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Вивчено ключові показники вимірювання досліджуваного діяння. В результаті аналізу офіційних статистичних даних, за встановленими формами державної звітності, виявлено тенденцію до зменшення кількості кримінальних правопорушень даного виду. Окрему увагу приділено

вивченню рівня судимості за ст. 290 КК України в результаті чого зроблено висновок про недостатню ефективність діяльності судових органів. Досліджено питання сезонності таких кримінальних правопорушень за підсумками чого обґрунтовано відсутність залежності такого діяння від пори року. Окрім того, проаналізовано структуру, географію та динаміку. Підкреслено, що досліджуване кримінальне правопорушення характеризується доволі високим рівнем латентності, який зумовлений низкою чинників. Визначено основні елементи детермінаційного комплексу кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. З'ясовано, що таке кримінальне правопорушення може бути зумовлено низкою факторів, як загально-кримінального, так й специфічного характеру, які були охарактеризовані в дисертації. У межах дослідження детермінаційного комплексу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України виявлено як загальні, так й специфічні чинники його обумовленості. Серед них: високий рівень корупції в державі, недостаньо високий рівень життя та значну стратифікацію населення, недостатньо ефективну діяльність правоохоронних та судових органів, недостатній рівень правової обізнаності населення, наявність достатньо високого попиту на купівлю транспортних засобів, що перебували у користуванні тощо. Сформовано узагальнений портрет особи злочинця, який вчиняє знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Здійснене емпіричне дослідження дозволило сформувати типовий портрет злочинців, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Переважно це чоловік віком 18–39 років із середньою, середньою спеціальною чи професійно-технічною освітою, одружений, не працює, раніше не судимий.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячено комплексному аналізу системи запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. В межах розділу охарактеризовано загальносоціальні заходи запобігання таким кримінальним

правопорушенням та запропоновано шляхи підвищення ефективності такої діяльності. Обґрунтовано, що ефективність такої діяльності значно залежить від проведення цілеспрямованої та розумної політики. Наголошено на важливості розробки комплексної загальнодержавної стратегії запобігання злочинності, підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення, зменшення рівня правового нігілізму. Особливу увагу приділено спеціально-кримінологічному запобіганню, у межах якого обґрунтовано комплекс заходів по всім його ключовим напрямам: кримінологічна профілактика (профілактика випередження, профілактика обмеження, профілактика усунення, профілактика захисту), відвернення кримінальних правопорушень, припинення кримінальних правопорушень. Систематизовано коло суб'єктів, що беруть участь у реалізації запобіжних заходів на три групи: 1) органи та організації, що здійснюють управління такою діяльністю, організовують її; 2) органи та організації для яких запобігання злочинності та злочинних проявів відноситься до основних завдань і функцій; 3) органи, установи, організації, діяльність яких безпосередньо не спрямована на запобігання злочинності, але опосередковано впливає на її детермінаційний комплекс. Надано узагальнену характеристику суб'єктів кожної з груп. Доведено, що функціонування такої триланкової системи забезпечує комплексний підхід до запобігання кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Кожна з груп суб'єктів відіграє важливу роль у формуванні безпечного середовища, мінімізації кількості злочинних проявів та запобігання ним на різних стадіях злочинної поведінки, що охоплює усі сфери суспільного буття.

Отже, у дисертації вирішено комплекс наукових завдань, що охоплюють як кримінально-правовий, так і кримінологічний аспекти досліджуваної проблеми. Зокрема, надано кримінально-правову характеристику знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу; проаналізовано склад кримінального правопорушення, з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних ознак; здійснено

кримінологічний аналіз показників вимірювання цього кримінального правопорушення; встановлено рівень його латентності; охарактеризовано детермінаційний комплекс; узагальнено кримінологічно значущі ознаки особи злочинця; досліджено заходи запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу; охарактеризовано запобіжних суб'єктів.

Надані та обґрунтовані в дисертаційній роботі положення, висновки, пропозиції не лише мають теоретичне значення, але й практичну цінність, що дозволяє їх застосування у різних сферах. Так, результати дослідження можуть бути використані у: 1) науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблем кримінально-правового та кримінологічного характеру, пов'язаних із запобіганням кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, а також у межах суміжних наукових досліджень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту; 2) нормотворчій діяльності – при вдосконаленні чинного законодавства та розробці нових нормативно-правових актів; 3) правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності здійснення запобіжної діяльності в цій царині; 4) навчальному процесі – при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні навчальних дисциплін.

Ключові слова: кримінальне право, кримінологія, кримінальна відповідальність, кримінально-правова політика, кримінальне правопорушення, кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту, безпека руху, експлуатація транспорту, злочинність, автотранспортна злочинність, латентність, запобігання, транспортний засіб, знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

SUMMARY

Berezhnyi E. V. Criminal law and criminological principles for preventing the destruction, falsification, or replacement of vehicle parts and components.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 “Law”. National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kharkiv, 2026.

The dissertation is a scientific work in which the criminal law and criminological principles of preventing the criminally punishable destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers (understood as a criminal offense under Article 290 of the Criminal Code of Ukraine) are comprehensively investigated. The dissertation author has developed a set of promising measures to prevent the criminally punishable destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers, and also provided recommendations for improving existing preventive measures.

The first section of the dissertation provides a historical overview of this criminal offense, its transformation since 2000 (when it was criminalized in Ukraine), further changes in the current Criminal Code of Ukraine and possible development prospects in the Draft Criminal Code. The specifics of committing a criminal offense under Article 290 of the Criminal Code of Ukraine in complicity and in combination with other criminal offenses are studied. Special attention in Section 1 is paid to a detailed analysis of the composition of the relevant criminal offense, which serves as the core of the criminal law analysis. Thus, the section provides a criminal law characteristic of the criminal offense provided for in Art. 290 of the Criminal Code of Ukraine. The historical evolution of the criminal law norm establishing criminal liability for the destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers is analyzed: from the moment of its introduction and subsequent changes in the current Criminal Code of Ukraine to future novelties in the Draft Criminal Code of Ukraine. The issue of committing

such a criminal offense in conjunction with other criminally punishable acts, as well as in complicity, is considered. The composition of the criminal offense is studied - its objective and subjective signs. The object and subject of the destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers are characterized. The most typical forms of implementation of the objective side in practice are identified. The significance of establishing such optional signs of the objective side as the place, time, method, means (instrument) of committing a criminal offense, regardless of the formal composition of the criminal offense, is substantiated. The subject of the criminally punishable destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers is identified and characterized. The subjective side, including such optional signs as motive and goal, is thoroughly investigated. Particular attention is paid to the sanction of Art. 290 of the Criminal Code of Ukraine, its changes in genesis are investigated and an empirical study of the practice of assigning various types of criminal punishments is conducted. It is emphasized that the introduction of criminal liability for illegal change of odometer readings or other interference with the correctness of measuring the vehicle mileage will correspond to international trends, where such actions are qualified as criminally punishable, and appropriate amendments to the Criminal Code of Ukraine are proposed.

In the second section of the dissertation, a thorough criminological analysis of the criminal offense provided for in Article 290 of the Criminal Code of Ukraine was conducted. The key indicators of measuring the studied act were studied. As a result of the analysis of official statistical data, according to the established forms of state reporting, a tendency to reduce the number of criminal offenses of this type was revealed. Special attention was paid to the study of the level of convictions under Article 290 of the Criminal Code of Ukraine, as a result of which a conclusion was made about the insufficient efficiency of the activities of judicial bodies. The issue of seasonality of such criminal offenses was studied, based on the results of which the absence of dependence of such an act on the season was substantiated. In addition, the structure, geography and dynamics were analyzed. It

was emphasized that the studied criminal offense is characterized by a rather high level of latency, which is due to a number of factors. The main elements of the determination complex of the criminally punishable destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers were identified. It was found that such a criminal offense can be caused by a number of factors, both general and specific, which were characterized in the dissertation. Within the framework of the study of the determinant complex of a criminal offense provided for in Art. 290 of the Criminal Code of Ukraine, both general and specific factors of its conditionality were identified. Among them: a high level of corruption in the state, an insufficiently high standard of living and significant stratification of the population, insufficiently effective activities of law enforcement and judicial bodies, an insufficient level of legal awareness of the population, the presence of a sufficiently high demand for the purchase of vehicles that were in use, etc. A generalized portrait of the criminal who destroys, forges or replaces the numbers of components and assemblies of a vehicle has been formed. The empirical research conducted allowed us to form a typical portrait of criminals who commit a criminal offense provided for in Art. 290 of the Criminal Code of Ukraine. This is mainly a man aged 18–39 with secondary, secondary specialized or vocational education, married, unemployed, no previous convictions.

The third section of the dissertation research is devoted to a comprehensive analysis of the system for preventing the criminally punishable destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers. The section describes general social measures to prevent such criminal offenses and suggests ways to increase the effectiveness of such activities. It is substantiated that the effectiveness of such activities largely depends on the implementation of a targeted and reasonable policy. The importance of developing a comprehensive nationwide crime prevention strategy, increasing the level of legal culture and legal awareness of the population, and reducing the level of legal nihilism is emphasized. Particular attention is paid to special criminological prevention, within which a set of measures is substantiated in all its key areas: criminological prevention (prevention

prevention, restriction prevention, elimination prevention, protection prevention), prevention of criminal offenses, cessation of criminal offenses. The range of subjects participating in the implementation of preventive measures is systematized into three groups: 1) bodies and organizations that manage and organize such activities; 2) bodies and organizations for which the prevention of crime and criminal manifestations is one of the main tasks and functions; 3) bodies, institutions, organizations whose activities are not directly aimed at preventing crime, but indirectly affect its determination complex. A generalized characteristic of the subjects of each group is provided. It is proven that the functioning of such a three-link system provides a comprehensive approach to preventing criminal offenses against traffic safety and transport operation. Each of the groups of subjects plays an important role in forming a safe environment, minimizing the number of criminal manifestations and preventing them at different stages of criminal behavior, covering all spheres of social life.

Thus, the dissertation solves a set of scientific tasks that cover both the criminal law and criminological aspects of the problem under study. In particular, a criminal-legal characteristic of the destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers is provided; the composition of the criminal offense is analyzed, taking into account objective and subjective signs; a criminological analysis of the indicators of measurement of this criminal offense is carried out; the level of its latency is established; the determination complex is characterized; criminologically significant features of the criminal's personality are summarized; measures to prevent the criminally punishable destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers are investigated; preventive subjects are characterized.

The provisions, conclusions, and proposals presented and substantiated in the dissertation work not only have theoretical significance, but also practical value, which allows their application in various areas. Thus, the results of the study can be used in: 1) the scientific and research sphere - for further development of problems of a criminal law and criminological nature related to the prevention of

criminally punishable destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers, as well as within the framework of related scientific research in the field of road safety and transport operation; 2) normative activities - in improving current legislation and developing new regulatory legal acts; 3) law enforcement activities - in order to increase the effectiveness of preventive activities in this area; 4) the educational process - in the preparation of educational and methodological materials and teaching of academic disciplines.

Keywords: criminal law, criminology, criminal liability, criminal law policy, criminal offense, criminal offenses against traffic safety and operation of transport, traffic safety, operation of transport, crime, motor vehicle crime, latency, prevention, vehicle, destruction, forgery or replacement of vehicle unit and assembly numbers.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дослідження

1. Бережний Є. Засади превентивної діяльності сервісних центрів Міністерства внутрішніх справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 323–325. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-2/78.

2. Бережний Є. В. Кримінально-правовий аналіз відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2024. № 10 (28). С. 273–283. DOI: 10.52058/2786-6300-2024-10(28)-273-283.

3. Бережний Є. В. Детермінаційний комплекс кримінально караного знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 1 (41). С. 360–370. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-1(41)-360-370.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Бережний Є. Теоретичні засади та практичні напрями превентивної діяльності сервісних центрів МВС України. *Пропілеї права та безпеки*. 2024. № 4. С. 100–102. DOI: 10.32620/pls.2024.4.16.

2. Бережний Є. Генеза криміналізації знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Юридична осінь 2024 року* : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів, Харків, 19 листоп. 2024 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2024. С. 83–86. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/2022/02/zbirnyk- 2024-final.pdf.

3. Бережний Є. Кримінологічна профілактика як вид спеціально-кримінологічного запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Пропілеї права та безпеки.* 2025. № 6/7: Захист та стійкість критичної інфраструктури : матеріали наук.-практ. конф., Харків, 14 трав. 2025 р. / Нац. аерокосм. ун-т «Харків. авіац. ін-т». С. 29–31. DOI: 10.32620/pls.2025.67.04.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……..15
ВСТУП……...16

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 290 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ПОКАРАННЯ ЗА НЬОГО…….25-90

1.1. Сучасний стан кримінально-правових відносин у сфері знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу…**25-42**
1.2. Кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення, передбаченого статтею 290 Кримінального кодексу України…….**42-84**
1.3. Караність кримінального правопорушення, передбаченого статтею 290 Кримінального кодексу України……**84-88**
Висновки до розділу 1……88-90

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗНИЩЕННЯ, ПІДРОБКИ АБО ЗАМІНИ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТІВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ……...91-150

2.1. Показники вимірювання та латентність знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу……..**91-113**
2.2. Криміногенна детермінація знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу……..**113-133**
2.3. Особа злочинця при вчиненні знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу……..**133-148**
Висновки до розділу 2……148-150

РОЗДІЛ 3. ЗАПОБІГАННЯ ЗНИЩЕННЮ, ПІДРОБЦІ АБО ЗАМІНІ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТІВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ……...151-215

3.1. Загальносоціальне запобігання знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу……..**151-167**

3.2. Спеціально-кримінологічне запобігання знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу……**167-190**

3.3. Суб’єкти запобігання знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу……..**190-213**

Висновки до розділу 3……214-215

ВИСНОВКИ……216-222

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...223-244

ДОДАТКИ……...245-249

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГО – громадські організації

ЗМІ – засоби масової інформації

КК України – Кримінальний кодекс України

КК УРСР 1960 р. – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС – Міністерство внутрішніх справ

н.м.д.г. – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

СЦ МВС – сервісні центри МВС України

ТЗ – транспортний засіб

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Стрімкий розвиток технічного прогресу в автомобільній галузі протягом останніх десятиліть зумовив значне зростання кількості транспортних засобів. Це, своєю чергою, призвело до зростання кількості різних видів правопорушень, що пов'язані з їх використанням. Такі діяння можуть завдавати істотної шкоди охоронюваним правам та свободам людини та громадянина, а також у деяких випадках становити загрозу громадській безпеці.

Найбільш небезпечні з таких посягань визнані законодавством багатьох країн кримінальними правопорушеннями. Зокрема, чинний КК України містить окремий розділ Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» (розділ XI). В ньому криміналізовано низку діянь, одним з яких є знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, відповідальність за яке передбачена ст. 290 КК України. Криміналізація цього діяння обумовлена низкою факторів, що здебільшого пов'язані з рівнем його суспільної небезпечності та тісним зв'язком із іншими видами кримінальних правопорушень.

Запобігання злочинності, в тому числі й в сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, є одним з пріоритетних завдань будь-якої держави. Задля підвищення ефективності такої діяльності вкрай важливо проводити наукові дослідження, що поєднують кримінально-правовий та кримінологічний підходи, а також враховують практичний досвід запобіжних суб'єктів запобігання та протидії злочинності. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє виявити наявні недоліки правозастосування та визначити більш дієві та науково обґрунтовані підходи до запобігання та протидії як злочинності взагалі, так і її проявам в окремих сферах людської діяльності.

Комплексні дослідження окремих видів кримінальних правопорушень дозволяють надати повну кримінально-правову та кримінологічну характеристику конкретного кримінально караного діяння. Відповідна модель охоплює кримінально-правовий аналіз законодавчої норми, кримінологічний аналіз показників вимірювання діяння, його латентність, детермінаційний комплекс досліджуваного кримінального правопорушення тощо. Такі наукові дослідження дозволяють значно покращити ефективність вже існуючих запобіжних заходів та сформувати прогресивні запобіжні стратегії.

Враховуючи зазначене, перед науковцями постало важливе питання – розробити обґрунтовану систему заходів запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу з метою зменшення їх прояву в суспільстві.

Вагомий внесок у розвиток кримінологічної науки, в тому числі в контексті запобігання злочинним проявам, зробили такі вчені, як О. М. Бандурка, В. С. Батиргареєва, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, О. О. Житний, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, С. Ю. Лукашевич, В. Ф. Оболенцев, К. А. Салаєва, М. І. Фіалка, Н. Є. Філіпенко, В. І. Шакун, Н. С. Шевченко та інших.

Окремі аспекти кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту досліджували такі видатні науковці, як В. В. Віскунов, Ю. Б. Данильченко, А. В. Калініна, В. А. Козак, М. Г. Колодяжний, В. О. Меркулова, В. А. Мисливий, О. В. Новіков, В. І. Павликівський, М. М. Рудик, І. О. Христич, С. С. Шрамко, К. В. Юртаєва тощо. Їх наукові праці зробили вагомий внесок у розвиток як кримінально-правової, так й кримінологічної науки.

Втім, в Україні не було здійснено комплексного монографічного дослідження, присвяченого саме кримінально-правовим та кримінологічним засадам запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні

номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Зазначене кримінальне правопорушення має свої специфічні особливості, високу латентність, а також значну суспільну небезпеку. Практика правозастосування свідчить про наявність системних проблем та недостатню сформованість системи запобіжної діяльності, як на загальносоціальному, так й на спеціально-кримінологічному рівнях. Саме це зумовлює актуальність та важливість обраної теми дисертаційного дослідження. Наукова розробка має як теоретичне, так й прикладне значення, а результати роботи можуть бути використані для вдосконалення законодавства та підвищення ефективності запобіжної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні Вченої ради Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 3 від 25 жовтня 2023 року, зі змінами протокол № 3 від 23 жовтня 2024 року). Дисертація виконувалась на кафедрі права (702) гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут». Тематика дослідження узгоджується з Пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, визначеними Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки. Також тема відповідає Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки, затвердженим постановою Президії Національної академії наук України 10.04.2024 р. № 8 (пп. 3.5.7. «Кримінальне право та процес, кримінологія, судове право»). Окрім того, тема дисертації відповідає тематиці наукових досліджень кафедри права гуманітарно-правового факультету «Правові засади стійкості та сталого розвитку критичної інфраструктури», затвердженої 23.04.2024, державний реєстраційний номер 0124U002897.

Мета і завдання дослідження. *Метою* наукової роботи є здійснення комплексної кримінально-правової та кримінологічної характеристики кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу та формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення наявних та розробки нових ефективних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у цій царині.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких основних завдань:

- надати кримінально-правову характеристику складу кримінального правопорушення зі знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;
- піддати науковому аналізу караність діяння зі знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;
- здійснити кримінологічний аналіз показників вимірювання знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;
- визначити рівень латентності кримінального знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;
- виокремити та охарактеризувати детермінаційний комплекс кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України;
- узагальнити кримінологічно значущі ознаки особи злочинця при вчиненні знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;
- дослідити наявні заходи запобігання знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу на загальносоціальному рівні;
- піддати науковому аналізу наявні заходи спеціально-кримінологічного запобігання знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу та запропонувати комплекс нових ефективних запобіжних заходів;

- класифікувати та охарактеризувати суб'єктів запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 290 КК України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають, змінюються або припиняються в сфері кримінально-правової охорони та запобігання кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Предмет дослідження – кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

Методи дослідження. Для проведення об'єктивного та цілісного дисертаційного дослідження, всебічного аналізу окресленої проблематики та формування науково обґрунтованих висновків було застосовано низку методів наукового пізнання.

Методологічною основою дисертації було обрано діалектичний метод, що передбачає розгляд явищ у їхньому розвитку та взаємному зв'язку. Застосування цього підходу дало можливість дослідити кримінально каране знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу як динамічне соціальне явище, що перебуває у зв'язку з іншими процесами.

Використання методів аналізу та синтезу, як двох невіддільних методів процесу пізнання, дозволило здійснити ґрунтовний аналіз кримінально-правової норми, що встановлює кримінальну відповідальність за вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу; дослідити тенденції змін показників вимірювання таких кримінальних правопорушень; встановити детермінаційний комплекс цих діянь; визначити кримінологічно значущі ознаки особи злочинця; сформулювати ключові напрями запобігання досліджуваним кримінальним правопорушенням (усі розділи дисертації). Метод контент-аналізу застосовувався для опрацювання наукових праць вчених, текстів

нормативно-правових актів та інших джерел з метою подальшої змістовної інтерпретації виявлених закономірностей (усі розділи дисертації).

Формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод став у нагоді при вивченні об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, його санкції, що дозволило надати кримінально-правову характеристику цього діяння (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). Порівняльно-правовий метод дав можливість зіставити досліджуване кримінальне правопорушення з іншими видами протиправних діянь; порівняти ст. 290 КК України з нормою, що їй передувала; виявити зміни кримінально-правової норми у часі, зокрема, в частині санкції; визначити зміни показників вимірювання у часі (підрозділи 1.1, 2.1). Метод моделювання дозволив сформулювати типовий портрет особи злочинця, що вчиняє знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (підрозділ 2.3). Статистично-математичні методи дозволи охарактеризувати показники вимірювання кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, зокрема такого, як знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, визначити найбільш поширені види призначених винним особам покарань; сформувати типовий портрет злочинця (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3). Системно-структурний метод застосовувався для характеристики різних рівнів запобігання злочинності в цій царині, зокрема загальносоціального та спеціально-кримінологічного, а також при аналізі системи суб'єктів запобіжної діяльності (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Нормативно-правову та теоретичну основу дисертації склали: Конституція України, КК України, інші закони України, що стосуються теми дослідження, підзаконні нормативно-правові акти України, офіційні статистичні дані за формами державної звітності, дані судової статистики, наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених – представників різних правових шкіл.

Емпіричну базу наукового дослідження становлять дані судової статистики; інформація з Єдиного державного реєстру судових рішень – 75 вироків, винесених судами України за ст. 290 КК України в період з 2010 по 2024 рр.; статистична інформація Офісу Генерального прокурора України за встановленими формами державної звітності за період 2020–2024 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом досліджуваної проблематики, дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, в якому всебічно висвітлено кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

У результаті дослідження розроблено та обґрунтовано цілісну наукову концепцію запобігання кримінальним правопорушенням в цій сфері, зокрема:

вперше:

– досліджено склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України в динаміці та визначено найбільш поширені види кримінальних покарань, які застосовуються до осіб, визнаних винними у вчиненні цього кримінального правопорушення;

– визначено ключові фактори, що сприяють латентизації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України;

– встановлено кримінологічно значущі риси осіб, що вчиняють кримінально каране знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, що дало можливість сформувати типовий портрет такого злочинця;

– розроблено комплексну систему заходів запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;

удосконалено:

– наукові положення щодо сукупності кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу з іншими видами кримінальних правопорушень;

– обґрунтування необхідності криміналізації кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу як окремого складу кримінального правопорушення;

– наукові підходи до визначення детермінаційного комплексу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України;

– аргументацію щодо ролі правової культури та правосвідомості населення у запобіганні злочинності, в тому числі й кримінально караного знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;

набули подальшого розвитку:

– наукові знання про найбільш поширені форми протиправної поведінки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, а також необхідності врахування її факультативних ознак;

– наукові позиції щодо важливості встановлення мотиву та мети для призначення покарання особі, винній у вчиненні досліджуваного кримінального правопорушення;

– пропозиції щодо необхідності розробки комплексної стратегії запобігання злочинності в Україні;

– положення про систему суб’єктів запобіжної діяльності кримінальним правопорушенням в цій сфері.

Практичне значення отриманих результатів. Положення, висновки та пропозиції, наведені у дисертації, мають не лише теоретичну цінність, але й практичне значення. Результати роботи можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблем кримінально-правового та кримінологічного характеру, пов’язаних із запобіганням кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів

вузлів та агрегатів транспортного засобу, а також у межах суміжних досліджень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту;

– у нормотворчій діяльності – під час розробки змін до чинного законодавства, а також формуванні нових нормативно-правових актів;

– у правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності здійснення запобіжної діяльності в цій царині;

– у навчальному процесі – при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні таких навчальних дисциплін, як «Кримінологія», «Кримінальне право» тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи доповідалися та обговорювалися в межах таких наукових та науково-практичних заходів: науково-практична конференція до дня науки в Україні та з нагоди 25-річчя гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» «Міждисциплінарний дискурс: стійкість критичної інфраструктури» (Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 14 травня 2024 р.); міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Юридична осінь 2024 року» (Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 19 листопада 2024 р.); науково-практична конференція «Захист та стійкість критичної інфраструктури» (Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут», 14 травня 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації. Наукова робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, 3 розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, з них основний текст – 222 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
КРИМІНАЛЬНО-ПРВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 290 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ПОКАРАННЯ ЗА НЬОГО

1.1. Сучасний стан кримінально-правових відносин у сфері знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

Одним з основних завдань держави є захист прав і свобод людини та громадянина. У зв'язку з цим виникає необхідність встановлення різних видів юридичної відповідальності за порушення правових норм, що регулюють суспільні відносини. Одним з видів юридичної відповідальності є кримінальна, що передбачає застосування певних видів санкцій за вчинення суспільно небезпечних діянь, що передбачені у кримінальному законі як кримінальні правопорушення. Зокрема, вже у ст. 1 КК України зазначено, що КК України має своїм завданням «правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням» [1].

Таким чином, ефективність діяльності держави у сфері кримінальної юстиції полягає в тому, що вона не тільки проголошує права людини, а й забезпечує необхідний механізм їх реальної реалізації. Цей механізм охоплює процес, який включає в себе умови для належної реалізації прав особи, а також їх захист у разі порушення. Такий механізм слід розглядати як динамічну систему правових засобів, що реалізуються через діяльність державних органів, уповноважених осіб. Саме завдяки цій діяльності відбувається реалізація, охорона та поновлення прав кожної людини.

Виходячи з цього основними завданнями держави мають бути «створення ефективних засобів захисту прав і свобод людини, систематизація та вдосконалення законодавства, зміцнення засад громадянського суспільства та правової системи держави, вдосконалення практики правотворчості, правореалізації та контролю за виконанням законів, підвищення рівня правової культури, правової свідомості громадян та подолання правового нігілізму» [2, с. 254].

Кримінальна відповідальність є стрижневою категорією кримінального права та суміжних кримінально-правових наук, дослідженням якої в різні часи займалися безліч науковців. Зокрема, вагомий внесок у вивчення питань кримінальної відповідальності та різних її аспектів зробили такі вітчизняні вчені як Л. В. Багрій-Шахматов [3], М. І. Бажанов [4], Ю. В. Баулін [5], В. І. Борисов [6], О. О. Дудоров [7], О. О. Житний [8], О. М. Литвинов [9], В. О. Навроцький [10], В. І. Павликівський [11], М. І. Панов [12], Є. О. Письменський [13], Ю. А. Пономаренко [14], В. В. Сташис [15], В. Я. Тацій [16], В. О. Туляков [17], В. І. Тютюгін [18], О. В. Ус [19], М. І. Фіалка [20], Н. Є. Філіпенко [21], М. І. Хавронюк [22] та ін.

Кримінальна відповідальність становить універсальну категорію кримінального права, оскільки має наскрізний характер, «пронизує» майже всі інститути як Загальної, так і Особливої частини або тісно пов’язана з ними. Ця категорія, безперечно, посідає особливе місце і виконує домінуючу роль у логічному ряду категорій і понять кримінального права [12, с. 249].

Категорія «кримінальна відповідальність» неодноразово застосовується у чинному КК України. Зокрема, таке поняття згадується у ст. 2 КК України, що встановлює підставу кримінальної відповідальності, ст. 3, яка надає загальні положення щодо законодавства України про кримінальну відповідальність», ст. 4 – щодо чинності закону про кримінальну відповідальність у часі, ст. 5 – щодо зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі, ст. 6–8 – щодо чинності закону про кримінальну

відповідальність у просторі [1] тощо. Однак, попри це чинний КК України не містить легального визначення цього поняття.

Як слушно наголошує Ю. А. Пономаренко «такий стан речей не тільки не сприяє визначеності кримінально-правового регулювання, а й чинить суттєвий вплив на зміст та результати наукових досліджень у галузі кримінального права. Адже відомо, що ефективність останніх значною мірою залежить від тієї «системи координат», в яких вони здійснюються. Ця система складається з багатьох «векторів», серед яких, зокрема: методологічні засади дослідження, його вихідні положення та намічені цілі, основні принципи та способи його здійснення, засадничі категорії, що сприймаються дослідниками як парадигми тощо. Серед вказаних векторів важливу роль відіграє також і значення основних понять, що використовуються дослідником. Тому практично кожен криміналіст змушений так чи інакше торкатися у своїх дослідженнях питання про поняття кримінальної відповідальності й від того чи іншого розв’язання цього питання часто значною мірою залежали подальші висновки автора. Більше того, з позицій того чи іншого підходу до визначення кримінальної відповідальності по-різному окреслюються її ознаки, зміст, часові та просторові межі існування, форми реалізації, співвідношення з іншими кримінально-правовими явищами тощо» [14 , с. 98–99].

Науковцями розроблено низку визначень поняття «кримінальна відповідальність». Так, наприклад, М. І. Панов вважає, що «кримінальна відповідальність – це юридичний обов’язок особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, визнане кримінальним правопорушенням, зазнати дії кримінального закону, тобто негативної оцінки в обвинувальному вироку суду за вчинення забороненого законом діяння, а також державно-правового примусу у виді покарання чи інших заходів кримінально-правового характеру, змістом яких є обмеження прав і свобод особистого, майнового чи іншого характеру» [23, с. 10].

В свою чергу Ю. В. Баулін визначає кримінальну відповідальність як «передбачені КК вид та міра обмеження прав і свобод злочинця, що індивідуалізується судом та здійснюється спеціальними органами держави» [5, с. 30].

На думку Ю. А. Пономаренко під кримінальною відповідальністю слід розуміти «передбачені кримінальним законом обмеження прав і свобод особи за вчинення нею кримінального правопорушення» [24, с. 145].

Як зазначає В. К. Грищук «кримінальна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що становить собою реалізовану суб'єктом необхідність свідомого і добровільного дотримання заборони, виконання обов'язку, використання ним свого права, дозволу, заохочення, що міститься в кримінально-правових нормах, а у випадку їх неналежного здійснення – необхідність перетерпіння порушником приписів цих норм примусових заходів правового впливу, передбачених ними і застосовуваних компетентними органами держави у встановлених процесуальним і виконавчим законодавством формах і межах» [25, с. 144].

А. А. Вознюк розуміє кримінальну відповідальність як «передбачені законом про кримінальну відповідальність обмеження прав і свобод особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, що полягають в її офіційному осуді, можливому покаранні та визнанні судимою» [26, с. 40].

В. І. Павликівський зазначає, що «під кримінальною відповідальністю слід розуміти вид юридичної відповідальності, що полягає у вимушеному зазнавані особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду, а також передбачених КК обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду й покладаються на винного спеціальними органами держави» [27, с. 46].

Натомість А. М. Ященко зазначає, що «кримінальна відповідальність, з одного боку, – це засудження особи за вчинення нею злочину обвинувальним вироком суду з обмеженням чи позбавленням її законних прав та інтересів, що здійснюється кримінально-виконавчими органами, а з іншого –

засудження особи без обмеження чи позбавлення її законних прав та інтересів із застосуванням заохочувальних або примусових, але не каральних заходів кримінально-правового характеру» [28, с. 215].

Вказані концепції розуміння поняття «кримінальна відповідальність» не містять значних суперечностей, а навпаки мають багато спільних рис. В цілому усі вони зводяться до застосування певних засобів / заходів до особи, що вчинила кримінальне правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом [1]. Варто наголосити, що саме діяння, яке є суспільно небезпечним і містить склад передбаченого кримінальним законом кримінального правопорушення (або, що те ж саме, але іншими словами, є передбаченим у кримінальному законі), і визнається кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 11 КК України). Інакше кажучи, слова ч. 1 ст. 2 КК України про «вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом» і ч. 1 ст. 11 про «передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб’єктом кримінального правопорушення», є синонімічними. Відтак, обґрунтованим і таким, що узгоджується зі змістом кримінального законодавства, є висновок про те, що єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою кримінального правопорушення [14, с. 139].

Згідно з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [29]. В цьому контексті слід наголосити, що Конституція України не застосовує поняття «кримінальне правопорушення» та не розподіляє їх на кримінальні проступки та злочини. Однак, як зазначають науковці, через генетичну спорідненість кримінального проступку зі злочином можна стверджувати, що

конституційна вимога про виключно законну форму поширюється й на встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні проступки [14, с. 147–148].

Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права (ч. 1 ст. 3 КК України) [1]. Таким чином, саме КК України встановлює вичерпний перелік суспільно небезпечних діянь, що є кримінальними правопорушеннями – кримінальними проступками та злочинами. Особлива частина КК України налічує низку кримінально-правових норм, що визначають конкретні суспільно небезпечні діяння, які є злочинними, тобто є кримінальними правопорушеннями, та санкції, що можуть бути застосовані до осіб, які їх вчинили.

Так, Особлива частина чинного КК України містить розділ XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту». Наразі вказаним розділом криміналізовано 19 складів кримінальних правопорушень. Варто наголосити, що розділ XI Особливої частини КК України передбачає захист безпечного переміщення на залізничному, водному, повітряному, автомобільному, міському електричному транспорті та магістральному трубопровідному транспорті. Категорія безпеки є умовою для нормальної реалізації наданих Конституцією України й гарантованих державою прав, свобод та обов’язків, що виникають у механізмі суспільних відносин в сфері руху й експлуатації транспорту. Порушення прав, свобод і обов’язків у цій сфері може призвести до загибелі людей, пошкодження або знищення транспорту й інших суспільно небезпечних наслідків [30, с. 5].

Зауважу, що одним з ключових показників злочинності є структура. Переважна більшість кримінологів одностайно вважають, що під структурою злочинності слід розуміти питому вага й співвідношення різних видів кримінальних правопорушень у загальному їх числі за певний період часу та

на певній території. Дослідження структури злочинності є важливим як з точки зору науки, так й практики, адже базуючись на наявних статистичних даних можна зробити припущення щодо кількості кримінальних правопорушень в майбутньому.

Протягом кількох останніх років середньорічний показник реєстрації кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту на території України становить 3% від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Щорічні показники становили: 2020 р. – 4%; 2021 р. – 4%; 2022 р. – 4%; 2023 р. – 2%; 2024 р. – 2% [31].

Як ми бачимо зі статистичних даних після оголошення в Україні воєнного стану відбулось досить суттєве зниження рівня кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Як зазначають дослідники, фактор війни зіграв, як не парадоксально, в цьому випадку певну позитивну роль, відкоригувавши всі елементи трикутника «особа – механізм – дорога». Головними заходами убезпечення в цей час стали: 1) посилення контрольно-пропускного режиму на автошляхах населених пунктів, зокрема тих, що межують з районами бойових дій шляхом розміщення блокпостів; 2) використання додаткових загороджувальних конструкцій на окремих ділянках автомобільних доріг у населених пунктах, що межують із районами бойових дій (у першу чергу з превентивною метою блокування (уповільнення) руху військової техніки держави-агресора, що вплинуло й на дотримання вимог допустимої швидкості водіями автотранспорту); 3) скорочення часу перебування на дорогах цивільного транспорту через введення комендантської години; 4) відновлення автоматичної фіксації порушень ПДР; 5) введення особливого порядку застосування обмеження права на керування транспортним засобом; 6) проведення інформаційно-просвітницької роботи державними і правоохоронними органами щодо профілактики ДТП з урахуванням вимог воєнного стану та ін. [32, с. 103–104].

Втім, незважаючи на відносно незначну питому вагу кримінальних правопорушень в цій царині у загальній структурі злочинності в Україні таким кримінальним правопорушенням притаманна значна суспільна небезпечність. Само тому їх криміналізація, а в подальшому – боротьба з такими кримінальними правопорушеннями є важливим напрямком діяльності держави.

Одним з кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту є знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України). Зазначене діяння тісно пов'язано з незаконним обігом транспортних засобів (ТЗ). Часто вчинення такого кримінального правопорушення пов'язане з необхідністю приховування інших кримінальних правопорушень, зокрема, незаконного заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України). Відомо, що значна кількість ТЗ, які реалізовуються на території України є викраденими. Як наголошує Ю. Б. Данильченко, динаміка незаконного заволодіння транспортними засобами в умовах збройного конфлікту є несприятливою. Маємо суттєве зростання кількості вчинених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 КК України. Погіршення криміногенної обстановки відбулось за рахунок активізації дії низки чинників, чільне місце серед яких посідають ситуативні фактори [33, с. 73]. В такій ситуації знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів ТЗ виступає способом, так би мовити, легалізації ТЗ.

В подальшому це діяння також може бути пов'язане з підробленням реєстраційних документів ТЗ та використанням завідомо підробленого документа (ст. 258 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»). У такому разі відповідні документи мають кілька ознак. По-перше, документи виступають в якості предмету злочинного посягання, по-друге, вони не є дійсними та достовірними, по-третє, для них характерні дії які виражені в підлозі, фальсифікації, підробці та внесенні в документ

неправдивих відомостей. В такому випадку винна особа реалізує суспільно небезпечні дії відносно документів, які полягають в їх підробленні (фальсифікації). При цьому, спектр таких дій дуже широкий, починаючи від банальних виправлень в чинному документів до створення фактично нового «фейкового» документу [34, с. 390–391].

Необхідність боротьби з незаконним обігом ТЗ постає однією з першопричин криміналізації вказаного діяння. Як слушно наголошує В. В. Козак, КК України не містить окремої норми, яка б встановлювала кримінальну відповідальність за незаконний обіг транспортних засобів, тобто норми, яка б охоплювала органічно пов'язані форми його прояву, зокрема, незаконне заволодіння транспортним засобом; ухилення від його розмитнення; підробку ідентифікаційних номерів; реєстраційних чи інших, необхідних для реєстрації транспортного засобу, документів; використання такого транспортного засобу і, нарешті, його збут. Разом з цим, КК України містить низку норм, які встановлюють відповідальність за незаконний обіг деяких предметів. Так, статтею 203-1 КК України передбачена відповідальність за незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, статтею 227 КК України – за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції, а розділ XIII Особливої частини КК майже повністю присвячений кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [35, с. 14]. Це наштовхує на думку про можливість введення узагальненої норми, яка б встановлювала кримінальну відповідальність за комплекс вказаних вище діянь у сфері незаконного обігу ТЗ (незаконне заволодіння ТЗ; ухилення від його розмитнення; знищення, підробку або зміну ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером ТЗ; підробку реєстраційних чи інших, необхідних для реєстрації ТЗ документів; використання такого ТЗ; його збут).

Незаконний обіг ТЗ, що тісно пов’язаний зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів ТЗ, є актуальною проблемою не лише для України, але й для закордонних країн. Так, наприклад, у 2023 році в Німеччині було викрадено 29 985 транспортних засобів [36]. Того ж року у Франції було викрадено 70 649 ТЗ [37]. У Великобританії за вказаний період було викрадено понад 64 000 ТЗ [38]. Італія посідає перше місце в Європі за кількістю викрадень автомобілів на 100 000 мешканців із показником 89 551 викрадений ТЗ [39]. Звісно, ці показники значно менші за ті, що були наприкінці XX ст. Для прикладу у 1996 р. у Німеччині було викрадено близько 110 тис ТЗ, у Франції – 279 тис., у Великобританії – 509 тис., в Італії – 305 тис. [40, с. 300–307]. Саме такі надзвичайно високі показники злочинності, пов’язаної із незаконним заволодінням ТЗ стали основною кримінологічною причиною криміналізації знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. У зв’язку з цим зарубіжні країни серйозно налаштовані щодо запобігання таким діянням.

Запровадження кримінальної відповідальності за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу зумовлена низкою факторів соціально-історичного, економічного, кримінологічного характеру.

Активний розвиток автомобільної промисловості та використання транспортних засобів відбувся в Україні у другій половині XX ст. До 80-х років майже всі автомобілі ідентифікувалися по семизначному номеру шасі, який складався тільки з цифр. Дана форма мала свої недоліки, одним з яких була малоінформативність, що найчастіше дозволяло злочинцям практично безкарно підробляти подібні номери. З початку 80-х років минулого століття автовиробники визнавши подібну ідентифікацію такою, що не відповідає сучасним вимогам, звернулися до Міжнародної організації стандартів ISO і в 1983 році ISO були прийняті два основних світових стандарти: SO 3779–1983 «Дорожні транспортні засоби. Ідентифікаційний номер транспортного засобу. Зміст і структура» («Road vehicles. Vehicle identification number (VIN).

Content and structure») та SO 3780–1983 «Дорожні транспортні засоби. Ідентифікаційний код світового виробника» («Road vehicles. World manufacturer identifier (WMI) code»). Тому починаючи з 1983 року в країнах, які входять до Міжнародної організації стандартів ISO, кузову кожного випущеного в них автомобіля став присвоюватися індивідуальний номер (Vehicle Identification Number (VIN)). Відповідно до зазначених стандартів ISO в цьому ідентифікаційному номері кожного окремого автомобіля зашифровані важливі технічні дані, які є індивідуальними для кожного з них. Це свого роду «свідоцтво про народження» автомобіля. Іншими словами можна сказати, що ідентифікаційний номер автомобіля майже як хромосомний набір. Розшифрувавши його можна отримати повну інформацію про машину в цілому. Природно, що подібні заходи стали заважати злочинцям, тому почастішали випадки підробки або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу, на що законодавець був змушений відреагувати, ввівши в кримінальний закон відповідальність за подібні дії [35, с. 31–32].

Криміналізація знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу в Україні відбулася у 2000 році. Так, до тоді чинного Кримінального кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – КК УРСР 1960 р.) було внесені зміни. КК УРСР 1960 р. було доповнено статтею 194-1 «Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу». Відповідно до неї було впроваджено кримінальну відповідальність за знищення, підробку або заміну ідентифікаційного номера двигуна, шасі або кузова транспортного засобу, або заміна без дозволу відповідних органів державної влади номерної деталі з ідентифікаційним номером транспортного засобу (ч. 1 ст. 194-1 КК УРСР 1960 р.). Окрім того, ст. 194-1 КК УРСР 1960 р. окремо передбачала кримінальну відповідальність за ті ж дії, вчинені повторно або за попереднім зговором групою осіб (ч. 2 ст. 194-1 КК УРСР 1960 р.). Вказана стаття

містилася у Главі IX Особливої частини КК УРСР 1960 р. «Злочини проти порядку управління» [41].

Логічним розвитком кримінального законодавства в цій царині стало передбачення кримінальної відповідальності за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу у чинному КК України, що був прийнятий у 2001 р. Так, КК України містить ст. 290, що має таку саму назву «Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу». Редакція диспозиції вказаної статті майже аналогічна. Так, впроваджено кримінальну відповідальність за знищення, підробку або заміну ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу. До формулювання диспозиції цієї норми були внесені лише незначні зміни. Однак, стаття в чинному КК України вже не містить ч. 2, що окремо встановлює кримінальну відповідальність за вчинення цього діяння повторно або у співучасті. Як вже було наголошено вище, в КК України ця стаття розміщена у розділі XI Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» [1]. Окрім того, варто зазначити, що після прийняття КК України до зазначеної статті двічі вносилися зміни – у 2008 р. та 2023 р. Однак, вони стосувалися лише санкції та не змінювали диспозицію статті.

Відносно складу знищення, підробки або заміни ідентифікаційних номерів транспортного засобу М. І. Хавронюк зазначає, що «ст. 290 КК є прикладом надмірної криміналізації». Він стверджує, що передбачені в ній дії по суті є «приховуванням факту незаконного заволодіння транспортним засобом чи приховування іншого кримінального правопорушення. За відсутності у КК України ст. 290, підробку номерів транспортного засобу слід було б кваліфікувати за ст. 209 України (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) чи ст. 396 КК України (Приховування злочину) – якщо такі дії не були заздалегідь обіцяні. А у разі якщо такі дії

були заздалегідь обіцяні – за ч. 5 ст. 27 КК України та іншою відповідною статтею КК України» [42].

Натомість В. В. Віскунов наголошує, що «криміналізація знищення, підробки або заміни ідентифікаційного номера транспортного засобу є достатньо обґрунтованою. Це самостійне суспільно-небезпечне діяння, котре слід кваліфікувати як кримінальне правопорушення, якому, у першу чергу, притаманні свої специфічні основний безпосередній об’єкт і предмет, а також небезпечні форми поведінки людини у вигляді знищення або підробки ідентифікаційного номера транспортного засобу. Суспільна небезпечність досліджуваного кримінального правопорушення визначається не тільки метою приховати раніше вчинене кримінальне правопорушення, іноді й будь-які правопорушення, а перш за все, наявністю кваліфікованого способу обману у формі знищення, підробки або заміни ідентифікаційного номера транспортного засобу для досягнення зазначеної мети, а також мети вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому. Такого роду обман може бути вчиненим з будь-якою злочинною метою і є суспільно небезпечним завдяки тому, що спрямований стосовно транспортного засобу як об’єкта права власності, джерела підвищеної небезпеки та державної реєстрації та обліку. З цього випливає, що знищенню, підробці або заміні ідентифікаційних номерів транспортного засобу притаманні необхідні для криміналізації характер та ступень суспільної небезпечності, що мають потребу криміналізації, оскільки кримінальна відповідальність та інші види юридичної відповідальності за означені діяння, крім ст. 290 КК України, у чинному законодавстві відсутні. Чинне вітчизняне законодавство містить лише адміністративно-правові заборони щодо експлуатації і реєстрації транспортних засобів зі знищеними, підробленими або заміненими ідентифікаційними номерами. Що стосується заздалегідь обіцяного знищення, підробки або заміни ідентифікаційного номера транспортного засобу, то такі дії мають бути кваліфіковані за сукупністю кримінальних

правопорушень, передбачених ст. 290 КК України, ч. 5 ст. 27 КК України і за іншою відповідною статтею» [43, с. 149–150].

Законодавство України передбачає лише адміністративну відповідальність за експлуатацію водіями транспортних засобів, ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають записам у реєстраційних документах, знищені або підроблені у ст. 121-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [44]. Однак, встановлення тільки цього виду відповідальності та лише за експлуатацію такого ТЗ не охоплює весь спектр можливих правопорушень.

Як відомо, розвиток суспільних відносин в державі потребує оновлення законодавства. Не є виключенням й галузь кримінального права. До чинного КК України неодноразово вносилися зміни та доповнення. З моменту прийняття у 2001 році чинного КК України до нього були внесені понад 1600 змін й обґрунтованість та необхідність деяких з них є доволі сумнівними. Внесення таких змін, численні внутрішні суперечності, прогалини та неточності, а також невідповідність деяких положень Кримінального кодексу міжнародним зобов’язанням України поставили на порядок денний питання про необхідність розробки нового Кримінального кодексу [45]. Робота над проєктом нового Кримінального кодексу України (далі – Проєкт КК України) була розпочата у 2019 р. та станом на серпень 2025 р. майже завершена.

У тексті Проєкту КК України (в редакції від 01.08.2024) також передбачено кримінальну відповідальність за знищення, підроблення або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу у статті 7.8.10. Відповідно до неї особа, яка ідентифікаційний номер, номер двигуна, шасі чи кузова або без належного дозволу панель з ідентифікаційним номером транспортного засобу: 1) знищила, 2) підробила або 3) замінила, – вчинила проступок. Вказане діяння розміщено у Розділі 7.8. «Кримінальні правопорушення проти достовірності інформації, що міститься на речових носіях» Книги 7 «Кримінальні правопорушення проти суспільства» [46]. Така

позиція розробників Проєкту КК України заслуговує на підтримку, адже розміщення вказаного діяння у Розділі 7.4. «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» при наявності окремого Розділу, що стосується достовірності інформації, що міститься на речових носіях не правильно б відображала об'єкт такого діяння. Загалом, можемо підсумувати, що діяння, яке підлягає дослідженню, не лише не втрачає своєї актуальності, але й знаходить логічне продовження у Проєкті КК України та може бути впровадженого при його прийнятті.

Слід також зазначити, що вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України нерідко пов'язане з вчиненням й інших кримінальних правопорушень. В цьому випадку мова йде не лише про незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України), що є найбільш логічним виходячи з того, що досліджуване діяння є одним з способів приховування незаконного заволодіння ТЗ. Так, діяння що полягає в знищенні, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу може бути пов'язане з підробленням документів, печаток, штампів та бланків, збутом чи використанням підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України), зокрема, за ч. 1 ст. 358 КК України у разі підроблення свідоцтва про реєстрацію ТЗ або за ч. 4 ст. 358 КК України у разі використання завідомо підробленого документа [47, с. 281–282].

Наприклад, вироком Ратнівського районного суду Волинської області від 05.09.2022 у справі № 166/724/22 визнано винним особу, що вчинила підроблення ідентифікаційного номера кузова транспортного засобу та використала завідомо підроблений документ – свідоцтво про реєстрацію автомобіля, тобто кримінальні правопорушення, передбачені ст. 290 та ч. 4 ст. 358 КК України. Було встановлено, що винний знайшов підроблене свідоцтво про реєстрацію автомобіля марки «RENAUT LAGUNA». Маючи у своєму користуванні автомобіль марки «RENAUT LAGUNA» на польській реєстрації, у жовтні 2019 року, по місцю проживання підробив ідентифікаційний номер кузова автомобіля. Кутовою шліфувальною

машиною («болгаркою») вирізав його з кузова, знищивши при цьому сім останніх цифр. На місці знищених зубилом вибив сім нових цифр, які сходились із номером кузова зазначеного у знайденому підробленому свідоцтві про реєстрацію автомобіля. Після чого підроблений ідентифікаційний номер кузова за допомогою зварювального апарата вварив назад у кузов, зашпаклював і пофарбував. Замовив номерний знак. У подальшому ОСОБА_4 автомобіль із підробленим ідентифікаційним номером кузова використовувала разом із підробленим свідоцтвом про реєстрацію автомобіля марки «RENAUT LAGUNA» [48].

В ході дослідження доцільно також зазначити, що знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) може бути вчинено у співучасті. Відповідно до ст. 26 КК України співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб’єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення [1]. Однак, на практиці такі діяння не дуже часто вчиняються у співучасті. Окрім того, встановлення співучасників є складною задачею для слідства через низку факторів.

Так, наприклад, вироком Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15.05.2020 у справі № 161/5425/20 до кримінальної відповідальності притягнуто трьох осіб. Було встановлено, що П., Г. та Д. вступили у злочинну змову щодо заміни номера кузова транспортного засобу за таких обставин. Г. зустрівся із третьою особою – Т., якому в ході розмови повідомив про можливість за грошову винагороду замінити номер кузова транспортного засобу автомобіля марки «Volkswagen Golf 1.9 TDI», що мав реєстраційний номер Республіки Польща та який перебував у володінні останнього, та виготовити підроблене свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу (на пластиковій основі) із зазначеними недостовірними відомостями про реєстрацію транспортного засобу на державних номерних знаках України. Після чого Г. отримав зазначений автомобіль та передав його П. для подальшого транспортування Д. з метою заміни номера кузова.

П. здійснив транспортування автомобіля на територію АЗС звідки його забрав Д. Після цього Д., перебуваючи в гаражному приміщенні, в кустарних умовах, шляхом нанесення знаків маркувального позначення на частину металевої пластини, прикріпленої в місці нанесення маркувального позначення номера кузова, змінив маркувальне позначення першопочаткового номера кузова на інше маркувальне позначення, а також замінив реєстраційний номер вказаного транспортного засобу. Продовжуючи свої злочинні дії Д. транспортував вказаний транспортний засіб до автомобільної стоянки, де зустрівся з Г. та вони разом передали вказаний транспортний засіб із зміненим номером кузова Т., а останній передав раніше обумовлену суму грошових коштів. Крім того, Г. у невстановленої особи через мережу Інтернет придбав пристрій струменевого способу друку та пластикові картки для виготовлення шляхом нанесення на пластикову картку фонових зображень, текстової інформації інших вихідних даних, підроблених офіційних документів, які видаються, посвідчуються підприємствами, установами, організаціями з метою їх подальшого використання іншими особами. В подальшому він підробив, шляхом повного виготовлення сфальсифікованого документа, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу автомобіля марки «Volkswagen Golf». Вказане підроблене свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу також було передано Т. В результаті умисні дії Г. кваліфіковані за ч. 2 ст. 28, ст. 290, ч. 1 ст. 358 КК України, як заміна номера кузова транспортного засобу, вчинено за попередньою змовою групою осіб, а також підробленні іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією з метою використання його іншою особою та збуті такого документа. Умисні дії П. та Д., кожного зокрема, кваліфіковані за ч. 2 ст. 28, ст. 290 КК України, як заміна номера кузова транспортного засобу, вчинено за попередньою змовою групою осіб [49].

Таким чином, кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту виступають окремим видом кримінально караних

діянь. Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу характеризується достатньою суспільною небезпечністю для криміналізації відповідного діяння. Встановлення кримінальної відповідальності за його вчинення відповідає сучасному етапу розвитку суспільства. Дослідження діяння, передбаченого ст. 290 КК України є перспективним напрямком діяльності та має на меті поліпшення правозастосовної практики та запобігання кримінальним правопорушенням в цій царині.

1.2. Кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення, передбаченого статтею 290 Кримінального кодексу України

Стрижнем кримінально-правового аналізу будь-якого кримінального правопорушення традиційно виступає склад відповідного кримінально караного діяння. Зокрема, вже у ч. 1 ст. 2 КК України наголошено, що «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом» [1].

Таким чином, саме встановлення ознак складу кримінального правопорушення є необхідним для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, адже саме склад кримінального правопорушення є правовою (юридичною) підставою кваліфікації.

Кримінально-правова наука зробила вагомий внесок у дослідження питання складу кримінального правопорушення, зокрема, значний вклад у розвиток зазначеної проблематики здійснили такі вчені, як М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Ю. В. Баулін, П. С. Дагель, В. А. Навроцький, О. О. Дудоров, М. І. Панов, Ю. А. Пономаренко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, М. І. Хавронюк та ін.

Як слушно наголошує М. І. Панов, «в науці кримінального права вчення про склад кримінального правопорушення – надзвичайно важлива, самостійна і відносно завершена система знань, що має свій власний предмет і самостійні концептуальні й організаційні наукові засади, принципи та підходи. Поняття «склад кримінального правопорушення», яке сформувалося в доктрині кримінального права, перетворилося на одне з основоположних і ключових понять, що виконує за своєю суттю функції наукової категорії, яка має особливе (фундаментальне) значення для теорії та практики кримінального права» [50, с. 106].

Чинний КК України не містить легального визначення поняття складу кримінального правопорушення незважаючи на те, що використовує його у низці статей. У кримінально-правовій науці під складом кримінального правопорушення розуміють сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що є необхідними й достатніми для оцінки вчиненого особою діяння як конкретного кримінального правопорушення

У складі кримінального правопорушення традиційно прийнято виділяти чотири його обов'язкові елементи (кожен з яких охоплює відповідну групу ознак, що його характеризують): 1) об'єкт складу кримінального правопорушення; 2) об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення; 3) суб'єкт складу кримінального правопорушення та 4) суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення. Таким чином, процес кваліфікації кримінального правопорушення полягає у послідовному виявленні у вчиненому особою діянні всіх елементів (їх ознак) складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінально-правовою нормою. Ці елементи складу кримінального правопорушення являють собою певну теоретичну конструкцію для складання алгоритму кваліфікації відповідних видів (категорій) злочинів [19, с. 47].

Відповідні елементи мають бути встановлені при кваліфікації будь-якого кримінального правопорушення, в тому числі й за ст. 290 КК України «Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу».

Здійснюючи кримінально-правовий аналіз зазначеної статті КК України традиційно почнемо з ***об'єкта кримінального правопорушення***. Вчення про об'єкт складу кримінального правопорушення є одним з найбільш важливих та дискусійних в науці кримінального права. Наразі відсутня єдність думок представників різних правових шкіл щодо сутності цього поняття.

Безперечно об'єктом є те, на що посягає кримінальне правопорушення, однак чим саме воно власне й породжує дискусії серед науковців. Зокрема, найбільш поширеним у науці є розуміння об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин, що охороняються законом про кримінальну відповідальність. Водночас деякі науковці розробляють інші концепції та пропонують розглядати об'єкт як соціальні цінності, правові блага, інтереси тощо. Ми підтримуємо думку вчених, що розуміють під об'єктом кримінального правопорушення саме суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення, яким спричиняється шкода чи створюється реальна загроза спричинення шкоди і які охороняються кримінальним законом. Вважаємо цю концепцію найбільш обґрунтованою та універсальною.

Суспільні відносини, що є об'єктом кримінального правопорушення існують поза і незалежно від людської свідомості, а тому, незалежно і від змісту самого кримінального закону, є первинними як щодо нього, так і щодо самого кримінального правопорушення. Ці суспільні відносини регулюються різними галузями публічного чи приватного, національного чи міжнародного, позитивного чи природного права. Ці відносини є об'єктом кримінально-правової охорони та при вчиненні кримінального

правопорушення вони стають об’єктом кримінального правопорушення [51, с. 208–209].

Варто зазначити, що об’єкт складу кримінального правопорушення, як і більшість явищ правової дійсності, підлягає поділу на види, тобто класифікації за різними критеріями. Залежно від ступеня узагальнення суспільних відносин, які охороняються КК України, у кримінально-правовій науці найбільш поширеною є триступенева класифікація об’єкта складу кримінального правопорушення за «вертикаллю» на: а) загальний (уся сукупність суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону); б) родовий (об’єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною та економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов’язаних кримінально-правових норм); в) безпосередній об’єкт (конкретні суспільні відносини, які охороняються відповідною кримінально-правовою нормою і на які посягає конкретне кримінальне правопорушення, спричиняючи чи створюючи реальну загрозу спричинення їм істотної шкоди) [52, с. 142].

Обов’язковою ознакою об’єкта будь-якого кримінального правопорушення виступає основний безпосередній об’єкт. Безпосередній об’єкт кримінального правопорушення має найбільше теоретичне та практичне значення. Саме він дозволяє в точній відповідності з законом кваліфікувати кримінальне правопорушення та індивідуалізувати покарання [35, с. 53].

Таким об’єктом у разі вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) виступають суспільні відносини, які забезпечують порядок реєстрації транспортних засобів, вірогідність номерів їхніх основних частин і агрегатів [53].

Відповідно до Правил дорожнього руху транспортний засіб (ТЗ) – це пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів [54].

Згідно зі ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» державна реєстрація транспортного засобу полягає у здійсненні комплексу заходів, пов'язаних із перевіркою документів, які є підставою для здійснення реєстрації, а також відсутності будь-яких обтяжень, у тому числі за даними Державного реєстру обтяжень рухомого майна, звіркою і, за необхідності, дослідженням ідентифікаційних номерів складових частин та оглядом транспортного засобу, присвоєнням буквено-числової комбінації номерних знаків з їх видачею або без такої, оформленням і видачею реєстраційних документів та/або їх формуванням в електронному вигляді [55].

Порядок державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 р. № 1388. Цим Порядком встановлюється єдина на території України процедура державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку ТЗ, присвоєння буквено-цифрової комбінації номерних знаків з їх видачею або без такої, оформлення і видачі реєстраційних документів та/або їх формування в електронній формі. Порядок є обов'язковим для всіх юридичних та фізичних осіб, які є власниками транспортних засобів, виробляють чи експлуатують їх [56]. Таким чином, саме знищення, підробка або заміна ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером ТЗ всупереч зазначеному Порядку і є кримінально караним діянням.

Отже, під державною реєстрацією транспортних засобів слід розуміти забезпечуваний комплексний адміністративно-правовий порядок, що регулює діяльність державних органів, юридичних і фізичних осіб, а також реалізацію ними обов'язків, прав і відповідальності з метою контролю та обліку прав власності на ТЗ та правочинів з ними або самого ТЗ як джерела підвищеної небезпеки, його ідентифікації, виявлення та попередження

протиправних дій щодо нього, який реалізується шляхом прийняття службовими особами управлінських рішень у межах процедури, врегульованої системою нормативно-правових актів [57, с. 137].

Варто наголосити, що експлуатація транспортних засобів, що не зареєстровані (не перереєстровані) в уповноважених органах Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) та без номерних знаків, що відповідають вимогам, установленим МВС, а також ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають записам у реєстраційних документах або знищені чи підроблені, забороняється [56].

Окрім того, слід зазначити, що кримінальному правопорушенню, яке підлягає дослідженню притаманний предмет. Під предметом кримінального правопорушення в науці кримінального права розуміються певні речі матеріального світу, з відповідними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення. В літературі відзначається, що предмет кримінального правопорушення нерозривно пов'язаний з об'єктом злочину та інколи навіть збігається з предметом суспільних відносин як об'єкта кримінального правопорушення. Причому визнається, що предметом можуть виступати не тільки речі, але й інші предмети об'єктивного світу. Відмічається також, що в окремих випадках матеріальною формою існування предмета кримінального правопорушення може бути й неоречовинена матеріальна субстанція (наприклад, електромагнітні поля, електроенергія, інтелектуальна власність, різного роду таємниці тощо) [58, с. 279].

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України є кузов, двигун, шасі чи номерна панель, на яких заводським способом зроблені позначення номерів. При реєстрації транспортних засобів у технічний паспорт заносяться ці номери, завдяки чому ці засоби можуть бути ідентифіковані.

Кузов ТЗ – це частина автомашини, автобуса тощо, призначена для перевезення людей або вантажу [146, с. 386]. Конструкція кріпиться до рами

авто. Останнім часом велике поширення одержали безрамні несучі кузови-рами. До них прикріплені всі системи, механізми транспортного засобу [59].

Двигун ТЗ – це пристосування для вироблення механічної енергії. У більшої частини машин встановлений двигун внутрішнього згоряння (ДВЗ). Енергетичний (хімічний) потенціал палива в ДВЗ перетворюється в корисну енергію. Для ДВЗ характерна класифікація за видом палива, за методом займання, а також за кількістю та влаштуванню циліндрів [60].

Шасі ТЗ – це сукупність агрегатів і вузлів сухопутних транспортних засобів та інших самохідних машин, змонтованих на спільній рамі. Вузли та агрегати шасі забезпечують привід від двигуна на рушій (рушії) транспортного засобу та відповідають за його керованість на дорозі, вантажність та маневреність [61].

Номерна панель ТЗ – це єдина неподільна деталь кузова, на якій нанесений ідентифікаційний номер ТЗ. В свою чергу ідентифікаційний номер ТЗ (vehicle identification number – VIN) – структурне поєднання буквено-цифрових символів. Присвоюється виробником ТЗ з метою ідентифікації останнього та наноситься на деталі кузова, шасі (рами) згідно зі стандартами [62].

Отже, ідентифікаційний номер ТЗ присвоюється виробником ТЗ для того, щоб можна було його ідентифікувати. Він наноситься відповідно до стандартів на деталі рами (шасі) або кузова. Що стосується номера кузова (шасі), або двигуна ТЗ, то його завдає завод-виготовлювач найчастіше над аркою переднього колеса або під капотом на передній панелі машини. Цей номер також дублюється на окремих спеціальних табличках в кабіні (салоні) авто, або на рамі мотоцикла. У ньому фіксується дата випуску, номер кузова, шасі чи двигуна, під яким ТЗ випущено з заводу, а також тип кузова. На табличці крім даної інформації також додатково вказується країна-виробник ТЗ, підприємство, де воно було виготовлено, робочий об’єм і тип двигуна. Вищевказані номери, які призначені для здійснення ідентифікації машини в процесі руху, під час технічного огляду, реєстрації або перереєстрації,

вказуються у свідоцтві про реєстрацію ТЗ, а також бази даних органів МВС. Під час заміни зазначених номерів, у відповідні реєстраційні документи уповноважені органи вносять зміни або вони підлягають заміні [63].

Водночас, варто наголосити, що електричні транспортні засоби мають певні особливості в системі відповідних позначень. Незмінною є наявність ідентифікаційного номеру ТЗ (VIN), який використовується для його офіційної реєстрації. Втім, номер двигуна, притаманний автомобілям з ДВЗ, може бути відсутнім. Зазвичай електродвигун має серійний номер, однак він не має офіційного статусу та не має значення при процедурі реєстрації чи перереєстрації ТЗ.

Другим елементом складу будь-якого кримінального правопорушення, що підлягає встановленню є його ***об'єктивна сторона***. В науці кримінального права під об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення розуміють сукупність юридично значущих ознак, що характеризують зовнішній бік злочину, до числа яких належать: суспільно небезпечне діяння (обов'язкова ознака), суспільно небезпечний наслідок, причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком, час, місце, спосіб, обстановка, засоби (знаряддя) вчинення злочину (факультативні ознаки, які при вчиненні конкретного злочину можуть бути обов'язковими, кваліфікуючими або привілейованими) [19, с. 60].

Точне встановлення ознак об'єктивної сторони має вирішальне значення для застосування норми кримінального закону, встановлення кола винних осіб, правильної кваліфікації вчинених злочинних порушень та усунення помилок слідчо-судовою практикою [64, с. 59].

Діяння як визначальна ознака (головний елемент) кримінального правопорушення являє собою конкретний акт свідомої, вольової суспільно небезпечної поведінки особи (вчинку) у формі дії або бездіяльності. Кримінальне правопорушення виражається у суспільно небезпечній, протиправній дії особи (у формі активної поведінки) чи у бездіяльності (у

формі пасивної поведінки, коли особа не виконує певних активних дій, які вона була зобов'язана і могла вчинити) [65 с. 252].

Дія – це передбачена кримінальним законом суспільно небезпечна, конкретна, свідома, вольова, активна поведінка суб'єкта. Дія може являти собою як один рух тіла або його частини, так і комплекс таких рухів, спрямованих до певної мети.

Бездіяльність – це передбачена кримінальним законом суспільно небезпечна, конкретна, свідома, вольова, пасивна поведінка суб'єкта, яка полягає у невиконанні ним тих дій, які суб'єкт зобов'язаний був і реально міг вчинити в конкретній обстановці, щоб перешкодити настанню суспільно небезпечного наслідку [19, с. 61].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, містить кілька альтернативних дій (бездіяльність при вчиненні даного кримінального правопорушення неможлива). Всі вони є незалежними та самостійними діями, кожна з яких окремо утворює самостійний склад кримінального правопорушення. Такі дії є вольовими та усвідомленими актами поведінки людини, які завдають шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам [66, с. 89].

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України виражається у знищенні, підробці або заміні ідентифікаційного номера двигуна, шасі або кузова, або заміні номерної панелі з ідентифікаційним номером [53, с. 573].

Як слушно наголошує В. М. Козак, поняття знищення ідентифікаційного номера ТЗ є неоднозначним. Він задається питанням «чи можна кваліфікувати дії злочинця як знищення ідентифікаційних номерів ТЗ у випадку, коли було знищено, наприклад, одну чи декілька літер або цифр у структурі ідентифікаційного номера ТЗ. Також не зрозуміло, у який стан необхідно привести ідентифікаційний номер ТЗ, щоб кваліфікувати дії як знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу. Одна ситуація – коли в результаті знищення ідентифікаційного номера неможливо побачити

символи у структурі ідентифікаційного номера за допомогою органів чуття людини, хоча виявити первісний номер можна шляхом криміналістичного дослідження. Інша ситуація – коли первісні позначення знищеного ідентифікаційного номера транспортного засобу неможливо виявити жодним способом, навіть за допомогою криміналістичної експертизи» [35, с. 96].

У зв'язку з цим, під знищенням ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова ТЗ доцільно розуміти повну чи часткову безповоротну фізичну ліквідацію таких номерів, втраті їх цільового призначення, внаслідок чого неможливо ніяким способом виявити їх первісне значення, в результаті цього неможливо ідентифікувати транспортний засіб [66, с. 90–91].

Так, наприклад, вироком Верховинського районного суду Івано-Франківської області від 10.05.2024 у справі № 938/976/23 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Встановлено, що зазначена особа вчинила знищення номерів вузлів ТЗ, а саме без дозволу на те відповідних органів, умисно, з допомогою слюсарних інструментів, знищила номер кузова, який знаходився з правого боку за заднім колесом на рамі автомобіля марки «Mitsubisi» моделі «Pajero», шляхом затирання його механічним способом та демонтував дублюючу табличку номера кузова, яка знаходилася в нижньому правому куті моторного відсіку, таким чином знищивши ідентифікаційні номери номерної панелі кузова транспортного засобу [67].

В свою чергу підробка ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова ТЗ являє собою активну форму кваліфікованого обману, яка полягає у виготовленні нових чи повній або частковій переробці старих ідентифікаційних номерів транспортного засобу, що здійснюється в певний спосіб та за допомогою певних засобів, які спрямовані на викривлення та приховування справжньої інформації щодо транспортного засобу [68, с. 137].

Таким чином, знищення ідентифікаційного номера ТЗ полягає у повній ліквідації всього чи частини такого номера, а підробка – у виготовленні

нового після знищення справжнього номера або шляхом перероблення останнього. Знищення ідентифікаційних номерів досить часто вчиняється з метою приховування незаконного заволодіння транспортним засобом, а підробка – не лише з метою приховування незаконного походження транспортного засобу, а й для вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому [35, с. 98].

Зокрема, вироком Тарутинського районного суду Одеської області від 26.04.2023 у справі № 514/912/22 було визнано винним чоловіка, що вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Так, він придбав для власного користування автомобіль марки AUDI A6 2.5 TDI. Під час експлуатації автомобіля він виявив невідповідність літерно-цифрових позначень первинного номера кузова вказаного транспортного засобу ідентифікаційному номеру, зазначеному в свідоцтві про реєстрацію ТЗ. Засуджений, маючи навики автослюсаря, діючи умисно, без дозволу органів з надання сервісних послуг МВС, здійснив підроблення ідентифікаційного номерного позначення кузова в підкапотному просторі, яке викриває зміст дійсного номера кузова на автомобілі, шляхом шліфування за допомогою кутової електро-шліфувальної машинки останніх десяти літерно-цифрових позначень первинного номера кузова (в ході слідства первинний ідентифікаційний номер кузова не встановлено) та подальшим нанесенням на відшліфованій поверхні рельєфно-втиснутого літерно-цифрового зображення останніх десяти позначень номера кузова на маркувальний майданчик [69].

Заміна ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі, кузова транспортного засобу або заміна номерної панелі з ідентифікаційним номером ТЗ у більшості випадків полягає у використанні такого номера з іншого транспортного засобу, тобто демонтажі ідентифікаційного номера з одного транспортного засобу з подальшим його встановленням на іншому [35, с. 99].

Наприклад, вироком Щорського районного суду Чернігівської області від 06.06.2024 у справі № 749/795/24 особу було визнано винною у вчиненні

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Було встановлено, що засуджений, діючи умисно, за допомогою інструментів, замінив на ТЗ марки «PEUGEOT», моделі 405 без дозволу відповідних органів номерну панель з ідентифікаційним номером транспортного засобу (дублюючу табличку) на номерну панель з ідентифікаційним номером іншого ТЗ, продовживши використовувати вищезазначений автомобіль для власних потреб [70].

В ході роботи нами здійснено емпіричне дослідження – аналіз 75 вироків, винесених судами України в період з 2010 по 2024 рр. за ст. 290 КК України. В результаті можемо зробити висновок, що три зазначені види діяння, які становлять об’єктивну сторону відповідного кримінального правопорушення, нерівномірно поширені (схема 1.1). Так, найбільш розповсюдженим проявом об’єктивної сторони є діяння у формі заміни ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі, кузова транспортного засобу або заміни номерної панелі з ідентифікаційним номером ТЗ – 63% випадків (47 вироків). Тобто, кожне друге та навіть більше кримінальне правопорушення за ст. 290 КК України вчиняється саме так. Менш поширеним, однак все ще розповсюдженим є знищення ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова ТЗ – 24% випадків (18 вироків). Найменш поширеною формою діяння за вказаною статтею є підробка ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова ТЗ – 13% випадків (10 вироків).

Схема 1.1

Вираження об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України

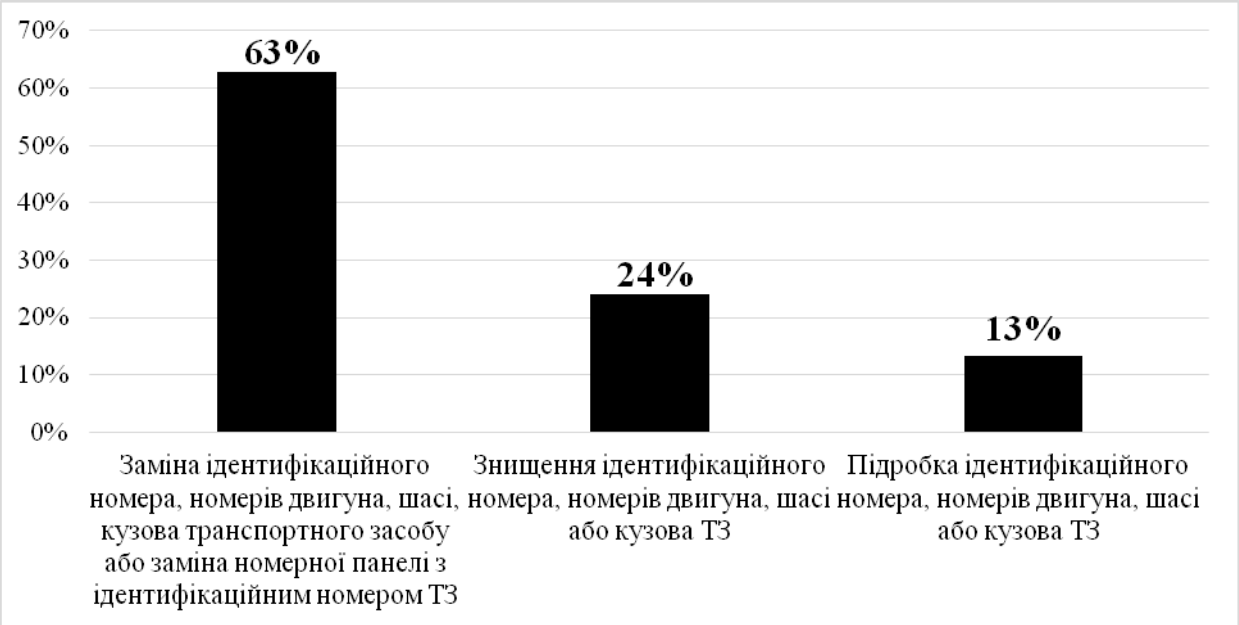

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України характеризується формальним складом, тобто вважається закінченим з моменту вчинення відповідного діяння, що передбачено в кримінальному законі. Слід зазначити, що «момент фактичного початку дій та момент їх юридичного закінчення в досліджуваному кримінальному правопорушенні, як правило, не збігаються. З моменту фактичного початку до повного закінчення підробки чи знищення ідентифікаційних номерів може минути значна кількість часу, а іноді взагалі результат зазначених дій складається з певної кількості тотожних дій, що вчиняються протягом певного часу. Це впливає на визначення юридичного моменту закінчення досліджуваного кримінального правопорушення та на його кваліфікацію, а саме коли його слід вважати закінченим» [35, с. 99].

Враховуючи те, що зазначене кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України характеризується формальним складом, для наявності об'єктивної сторони достатньо встановити вчинення відповідного діяння. Інші ж ознаки об'єктивної сторони не підлягають обов'язковому встановленню (є факультативними), адже не мають кримінально-правового

значення. Втім, слід враховувати, що усі кримінальні правопорушення вчиняються в певний час, у певному місці, у певній обстановці, у певний спосіб та за допомогою певних засобів або знарядь. Встановлення таких ознак дозволяє більш повно та докладно дослідити вчинене діяння.

Аналіз правозастосовчої практики за ст. 290 КК України свідчить, що більшість із зазначених ознак так чи інакше встановлюються у ході досудового розслідування кримінального правопорушення та досліджуються під час розгляду кримінальних справ у суді. Увагу намагаються приділяти таким ознакам, як час, місце, спосіб, засоби (знаряддя) вчинення відповідного діяння.

Втім, у багатьох випадках конкретний час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України не встановлюється з низки причин. Саме тому, на практиці, часто вказують лише на певний період часу, наприклад, місяць та рік. Це пов’язано з тим, що здебільшого факт вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів ТЗ (ст. 290 КК України) з’ясовується не одразу, а через певний термін. Це може бути як декілька місяців, так й декілька років. У зв’язку з цим стає складно, а часто й взагалі неможливо, встановити конкретний час та навіть день вчинення відповідного діяння. Окрім того, зазвичай вчинити це кримінальне правопорушення одномоментно неможливо. Особа може затратити значний час та вчинювати знищення, заміну або підробку номерів вузлів протягом декількох днів.

В результаті власного емпіричного дослідження – аналізі 75 вироків, винесених судами України за ст. 290 КК України в період з 2010 по 2024 рр., робимо висновок, що час вчинення такого діяння вдається встановити лише у 14% випадків. Здебільшого у такому разі вказується, що кримінальне правопорушення було вчинено у певну дату, інколи із прив’язкою до пори доби (наприклад, у денну пору доби), зазвичай без конкретної вказівки на години вчинення кримінально протиправного діяння. Лише в одиничних випадках має місце конкретна вказівка на час вчинення певної дії.

Наприклад, у вироку Токмацького районного суду Запорізької області від 25.09.2013 у справі № 328/3112/13-к зазначено, що 13.05.2013 приблизно о 10-00 годині обвинувачений, знаходячись за місцем мешкання та маючи намір на знищення та підробку номерів на вузлів та агрегатів транспортного засобу, за допомогою напилка знищив номер двигуна кузова скутера «Viper» R-3, та за допомогою мітчика та молотку підробив номер двигуна та номер кузова скутера «Viper» R-3 [71].

З'ясуванню місця вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, правоохоронні та судові органи приділяють достатню увагу. Воно встановлюється у 68% випадків та лише у 32% кримінальних правопорушень місце вчинення не встановлюється з низки причин.

Досліджуючи конкретні місця вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу варто зазначити, що більшість з них – це місце проживання обвинуваченого (засудженого). Так, за своїм місцем проживання, зокрема у гаражних приміщеннях приватних домоволодінь, вчиняється понад половина діянь, місце вчинення яких встановлено (62%). Вчинення кримінального правопорушення саме вдома дозволяє злочинцю почуватися більш впевнено, з найменшою ймовірністю викриття під час вчинення відповідної дії. Окрім того, в такому разі особа має при собі усі необхідні інструменти, що можуть слугувати засобами (знаряддями) для вчинення кримінально протиправного діяння. У решті випадків злочинне діяння вчиняється в інших місцях, наприклад, у гаражних приміщеннях чи станціях технічного обслуговування (20%), прибудинкових територіях чи за конкретною адресою без характеристики що це саме за місце (14%), за місцем роботи (2%), за місцем проживання знайомих (2%).

Диспозиція ст. 290 КК України не передбачає конкретних способів, якими може бути вчинено зазначене діяння, зокрема, у зв'язку з їх множинністю. Водночас їх дослідження має важливе значення як для теорії, так й для практики. В загальному розумінні під способом вчинення

кримінального правопорушення розуміється якийсь метод, послідовність дій, що застосовує особа, яка вчиняє кримінально протиправне діяння.

Вчинити кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України можливо різноманітними способами. Наприклад, зміна маркування двигуна ТЗ найчастіше здійснюється двома способами. По-перше, вона може полягати у знищенні знаків первинного маркування шляхом зняття (зрізу) шару металу з нанесеним маркуванням шляхом механічної обробки поверхні, приливу блоку циліндрів. Також знищення знаків первинного маркування, блоків двигуна, що виготовлені з алюмінієвих сплавів, може здійснюватися певною термічною дією на маркувальний майданчик. Після цього на підготовлену таким чином площадку наноситься («набивається») необхідне маркування або наклеюється спеціальна пластина із заздалегідь нанесеним номером. По-друге, діяння може біти вчинене шляхом забивання (зафарбовування) знаків первинного маркування з подальшим набиванням потрібних знаків.

Також зміна маркування кузова або шасі ТЗ може бути здійснена такими способами:

1) добивання бракуючих елементів у знаках первинного маркування, що мають схоже зображення із знаками, що потребують вторинного маркування (наприклад, 3–5, 1–4, 5–6–8–9–0);

2) механічне «утоплення» ділянки ідентифікаційного маркування, монтаж на цьому місці аналогічного фрагмента, демонтованої з кузова іншого автомобіля;

3) механічне «утоплення» ділянки ідентифікаційного маркування, нанесення на цю ділянку шару металу або пластичної маси і тиснення на отриманій поверхні рельєфу потрібного вторинного маркування;

4) заміна цілком панелі на якій розташовані знаки ідентифікаційного маркування на аналогічну панель, демонтовану з кузова іншого автомобіля;

5) механічне «утоплення» всієї панелі, на якій розташовані знаки ідентифікаційного маркування, монтаж на її місці аналогічної панелі, демонтованої з кузова іншого автомобіля;

6) нанесення шару пластичної речовини (шпаклювання, полімерні матеріали, бінарні суміші, легкосплавний метал і т. д.) на «лицьову» поверхню кузова в зоні розташування знаків первинного маркування, формування необхідного рельєфу знаків вторинного маркування;

7) нанесення шару металу (наприклад, за допомогою зварювання) на «лицьову» поверхню кузова в зоні розташування знаків первинного маркування, слюсарна обробка і «вирівнювання» отриманої поверхні, нанесення (таврування, гравіювання) необхідних знаків вторинного маркування;

8) встановлення і кріплення різними способами металевої пластини зі знаками вторинного маркування на «лицьовій» поверхні кузова в зоні розташування знаків первинного маркування;

9) нанесення («добивання» за допомогою клейм, гравіювання) необхідних елементів зображення знаків вторинного маркування, заповнення рельєфу «зайвих» елементів зображення знаків первинного маркування пластичними матеріалами;

10) вирівнювання (забивання, закарбовування) «лицьової» поверхні панелі, що маркується, у зоні розташування рельєфних знаків первинного маркування, нанесення (за допомогою клейм, гравірування) необхідних елементів зображення знаків первинного маркування;

11) демонтаж (вирізування) фрагмента панелі кузова, що маркірується, і повторний його монтаж в отвір, що утворився, в іншому положенні (фрагмент розвернутий на 180°, використовується для знаків (6, 9);

12) демонтаж (вирізування) фрагмента панелі кузова, утворений отвір заповнюється фрагментом з одним знаком вторинного маркування (фрагмент пластини з рельєфним знаком маркування, виготовленої не відповідно до технології маркування, що використовується підприємством-виготовником);

13) демонтаж (вирізування) декількох (двох, трьох та більше) фрагментів панелі кузова, що маркується, з нанесеним (одним) знаком ідентифікаційного маркування і повторний їх монтаж в утворені отвори в іншому порядку;

14) демонтаж (вирізування) фрагмента панелі кузова, що маркується, з нанесеними (двома або більш) знаками ідентифікаційного маркування і монтаж в отвір фрагмента, що утворився, з відповідною кількістю знаків вторинного маркування (фрагмент пластини з рельєфними знаками маркування, виготовленої не відповідно до технології маркування, використовуваної підприємством-виготовлювачем) [72, с. 16–17].

В ході дослідження знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) робимо висновок, що окрім вже названих елементів об’єктивної сторони, встановлення засобів (знарядь) має важливе значення, адже цілком логічно, що зазначене діяння майже неможливо без використання певних інструментів.

В кримінально-правовій літературі часто ототожнюють поняття засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Натомість окремі науковці розрізняють їх. Так, М. В. Тельпіс, зазначає, що «знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це предмети матеріального світу, що використовуються для руйнівного впливу на предмет кримінального правопорушення та/або для спричинення фізичної шкоди, які повністю знаходяться під контролем свідомості та волі особи, що їх використовує для безпосереднього вчинення діяння, зменшуючи кількість зусиль або шляхом концентрації сили. Засоби вчинення кримінального правопорушення – це різноманітні речовини, предмети, гази та інше, хімічні (отрута), фізичні (електричний струм, радіація), біологічні (інфекційні хвороби) та інші, властивості яких використовуються в процесі вчинення злочину для створення сприятливих умов його реалізації та полегшення процесу його виконання і не знаходяться під повним контролем свідомості та волі суб’єкта. Суб’єкт лише включає їх в процес вчинення злочину, а сам вплив

на об’єкти матеріального світу відбувається поза вольовим контролем особи» [73, с. 9]. Так чи інакше, встановлення таких характеристик діяння є доцільним.

На практиці засоби (знаряддя) вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України встановлюються у переважній більшості випадків – 65%. В ході дослідження встановлено, що найбільш поширеним з них є зварювальний апарат, який використовується у 37% випадків. Окрім того, часто в якості знаряддя застосовують болгарку (14%) та кутову шліфувальну машинку (14%). Досить частим є використання одразу декількох з названих інструментів (14%), наприклад, шліфувальна машинка та зварювальний апарат або болгарка та зварювальний апарат. В деяких випадках злочинці використовують абразивні матеріали (6%). Також, частим є використання й інших знарядь у їх поєднанні (15%). Серед них ударні клейма, молоток, викрутка, металеве зубило, ручні мітчики тощо.

Також, варто наголосити, що у низці випадків знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів ТЗ (ст. 190 КК України) вчиняється у поєднанні з іншими кримінальними правопорушеннями, що пов’язані із незаконним обігом ТЗ. Йдеться, зокрема про такі діяння, як незаконне заволодіння ТЗ (ст. 289 КК України), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України). У такому випадку винна особа буде нести кримінальну відповідальність за сукупністю кримінальних правопорушень.

Наприклад, вироком Верховинського районного суду Івано-Франківської області від 10.05.2024 у справі № 749/795/24 особу було визнано винною у вчиненні кримінальних правопорушеннь, передбачених ст. 290, ч. 4 ст. 358 КК України. Встановлено, що засуджений вчинив знищення номерів вузлів транспортного засобу, а також використання завідомо підроблених документів (свідоцтва про реєстрацію машини та посвідчення тракториста-машиніста).

Отже, дослідження об’єктивних ознак (об’єкта та об’єктивної сторони) складу кримінального правопорушення будь-якого кримінального правопорушення є необхідним для правильної кваліфікації діяння. Ґрунтовне вивчення таких ознак знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) має важливе значення як для кримінально-правової науки, так й для правозастосовної діяльності.

Обов’язковими елементами складу будь-якого кримінального правопорушення, поряд з об’єктом та об’єктивною стороною є суб’єкт та суб’єктивна сторона. Їх встановлення є запорукою правильної кваліфікації діяння та притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Як зазначає О. В. Ус, «кваліфікація злочину за ***суб’єктом*** складу кримінального правопорушення являє собою встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) між ознаками, що характеризують особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та ознаками суб’єкта складу конкретного кримінального правопорушення, передбаченого КК України. В юридичній літературі надаються різні визначення суб’єкта кримінального правопорушення, але зміст усіх зводиться до того, що суб’єктом кримінального правопорушення визнається фізична особа, що вчинила кримінальне правопорушення і здатна підлягати кримінальній відповідальності у разі досягнення відповідного віку та визнання її осудною» [19, с. 71–72].

Окрім того, чинний КК надає легальне визначення зазначеного поняття. Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України суб’єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [1]. Тобто, основні вимоги до суб’єкта будь-якого кримінального правопорушення такі: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Такі ознаки стосуються будь-якого суб’єкта кримінального правопорушення, тобто є загальними. Відсутність будь-якої з

цих трьох ознак не дозволяє визнати особу суб'єктом кримінального правопорушення, а отже виключає кримінальну відповідальність через відсутність складу кримінального правопорушення. Розглянемо більш детально ознаки загального суб'єкта кримінального правопорушення.

По-перше, суб'єктом може бути лише фізична особа. Відповідно до цивільного законодавства, а саме ст. 24 Цивільного кодексу України людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою [74]. Виходячи з цього кримінальній відповідальності можуть підлягати лише громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Нагадаем, що в українському законодавстві відбувались певні зміни. Зокрема у 2013 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» [75]. Впровадження заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є логічним. Це пов'язано з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, зокрема, необхідністю імплементації директив ЄС та норм acquis communautaire. Втім, юридичні особи не визнаються в Україні суб'єктами кримінальних правопорушень. Як в чинному КК України, так й проєкті нового КК заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб передбачені не як засоби кримінальної відповідальності, а як інші кримінально-правові засоби.

По-друге, особа, що вчинила кримінальне правопорушення для визнання її суб'єктом має бути осудною. Відповідно до ст. 19 КК України осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану

психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру. Не підлягає покаранню особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню [1].

Здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати своє діяння означає, що вона усвідомлює: 1) фактичну сторону вчинюваного нею діяння (дійсний зміст своєї поведінки) та 2) суспільну небезпечність свого діяння, тобто його здатність спричинити чи поставити під реальну загрозу спричинення істотної шкоди охоронюваним суспільним відносинам. Здатність особи керувати своїм діянням свідчить про можливість обрання особою бажаного варіанту поведінки [76, с. 174–177].

Варто наголосити, що має місце презумпція осудності, адже стан осудності – це нормальний стан психіки людини. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а саме п. 3 ч. 2 ст. 242 слідчий або прокурор зобов’язані забезпечити проведення експертизи щодо визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності [77]. Таким чином, відповідна експертиза проводиться лише в окремих випадках. В свою чергу визнання особи неосудною виключає кримінальну відповідальність.

По-третє, для того щоб особа могла бути визнана суб’єктом кримінального правопорушення вона має досягти встановленого законодавством віку кримінальної відповідальності. За загальним правилом, відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років [1]. В кримінально-правовій науці такий вік називається загальним. Вважається, що з 16 років особа може підлягати

кримінальній відповідальності за вчинення більшості кримінальних правопорушень. Втім, відповідно до кримінального закону також встановлюється й знижений вік кримінальної відповідальності – 14 років. Виключний перелік кримінальних правопорушень за вчинення яких особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності у цьому віці міститься у ч. 2 ст. 22 КК України.

Отже, основними правилами кримінально-правової оцінки вчиненого діяння за ознаками загального суб'єкта складу кримінального правопорушення є:

1) ретельне дослідження фактичних обставин вчиненого особою діяння яке забезпечить правильне встановлення та оцінку суб'єкта складу кримінального правопорушення;

2) доведення ознак загального суб'єкта яке дає можливість встановити чи містить вчинене діяння склад кримінального правопорушення або склад іншого правопорушення;

3) якщо особа у віці від 14 до 16 років вчинила суспільно небезпечне діяння, відповідальність за яке настає з 16 років, і у її діянні не міститься іншого складу кримінального правопорушення, така особа не підлягає кримінальній відповідальності, а її діяння не може бути оцінено (кваліфіковане) як кримінальне правопорушення;

4) якщо особа у віці від 14 до 16 років вчинила суспільно небезпечне діяння, відповідальність за яке настає з 16 років, проте у її діянні міститься інший склад кримінального правопорушення, відповідальність за який настає з 14 років, діяння такої особи повинно бути оцінено (кваліфіковане) за цією статтею;

5) визнання особи неосудною під час вчинення суспільно небезпечного діяння виключає кримінально-правову оцінку вчиненого діяння як злочинного [76, с. 176–177].

Знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) притаманний саме загальний

суб'єкт кримінального правопорушення. Тобто ним може бути фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку.

Для визнання особи суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення немає значення чи є така особа безпосередньо власником відповідного ТЗ або ж вона вчинила таке діяння щодо чужого ТЗ, наприклад на замовлення власника чи іншої особи. Як слушно зазначає В. В. Віскунов, «ТЗ може правомірно належати винній особі на праві власності або на праві управління чи розпорядження ним як уповноваженій особі, а може правомірно належати іншим особам і неправомірно перебувати у володінні та експлуатації винної особи як злочинний ТЗ» [78, с. 155].

Наступним елементом складу кримінального правопорушення є ***суб'єктивна сторона***. В кримінально-правовій доктрині під суб'єктивною стороною кримінального правопорушення розуміють психічне відображення об'єктивних ознак кримінального правопорушення, тобто психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його суспільно небезпечних наслідків. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується такими ознаками, як вина (обов'язкова ознака суб'єктивної сторони будь-якого кримінального правопорушення), а також мотив та мета (факультативні ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення) [19, с. 78].

При кваліфікації будь-якого кримінального правопорушення, в тому числі й передбаченого ст. 290 КК України, необхідно встановити наявність вини особи. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення є однією з обставин, що підлягає доказуванню [77]. Отже, це є необхідним та обов'язковим у кожному кримінальному провадженні.

Варто наголосити, що КК України надає нормативне визначення поняття вини у ст. 23 де зазначено, що виною є психічне ставлення особи до

вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

У ст. 24 КК України виділено 2 види умислу – прямий і непрямий. Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

Відповідно до ст. 25 КК України існує також 2 види необережності – кримінально протиправна самовпевненість і кримінально протиправна недбалість. Необережність є кримінальною протиправною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення. Необережність є кримінальною протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити [1].

Як слушно зазначає О. В. Ус, «законодавчі визначення видів умислу сконструйовані щодо кримінального правопорушення з матеріальним складом. Водночас, особливість кримінального правопорушення з формальним складом полягає в тому, що він визнається закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, а наслідки лежать за межами складу такого кримінального правопорушення. Саме тому, кримінально-правова наука та слідчо-судова практика змушені інтерпретувати законодавче визначення видів умислу при кваліфікації кримінального правопорушення з формальним (усіченим) складом, що свідчить про колізію між положеннями КК України та теорією кримінального права й практикою застосування кримінального закону. В науці кримінального права існує цілий спектр думок про зміст умислу у

кримінальних правопорушеннях з формальним складом. У більшості випадків автори вважають, що кримінальні правопорушення з формальним складом можуть вчинятися виключно з прямим умислом. Таким чином, для кваліфікації вчиненого суб'єктом умисного кримінального правопорушення з формальним складом необхідно встановити, що особа: 1) усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності) і 2) бажала його вчинити» [79, с. 131–132].

Зміст вини необхідно встановлювати шляхом аналізу її інтелектуальної та вольової ознак (елементів). Інтелектуальна ознака вини характеризується усвідомленням (неусвідомленням) особою суспільно небезпечного характеру діяння (дії чи бездіяльності), а також передбаченням (непередбаченням) настання суспільно небезпечних наслідків. При вчиненні злочину з кваліфікуючими або привілейованими ознаками вони також повинні охоплюватися свідомістю особи. Вольова ознака вини утворює ставлення особи до тих саме наслідків, які входять до інтелектуального змісту вини, і полягає у бажанні, свідомому припущенні настання суспільно небезпечних наслідків, легковажному розрахунку на їх відвернення чи відсутності мобілізації інтелектуальних та психічних здібностей для того, щоб вчинити вольове діяння, необхідне для запобігання суспільно небезпечним наслідкам [19, с. 48–49].

Як вже було зазначено вище мотив та мета вважаються факультативними ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Зокрема, визнання їх саме як факультативних ознак пов'язане з тим, що диспозиції переважної більшості статей Особливої частини чинного КК України не містять вказівки на мотив та мету, а отже ці елементи не мають значення для кримінально-правової кваліфікації діяння особи. У випадках коли мотив та мета прямо передбачені диспозицією статті вони стають обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони відповідного кримінального правопорушення.

Мотив, з погляду науки кримінального права, розуміється як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, зміст якої становлять спонукання особи до досягнення певного результату (мети), обумовлені потребами, які викликають у неї рішучість вчинити протиправне діяння. На думку М. В. Фоменко, «хоча мотив кримінального правопорушення законодавець не завжди включає до ознак його складу, він є предметом доказування, і його треба встановлювати у кожній кримінальній справі, оскільки мотивація будь-якої поведінки завжди присутня. У судово-слідчій діяльності роль мотиву кримінального правопорушення іноді недооцінюється. Юридичний аспект мотиву наповнює суб'єктивну сторону складу кримінально протиправного діяння, впливає на кваліфікацію діяння, призначення і виконання покарання» [80, с. 48–49]. Можемо погодитись з цією думкою, адже дійсно, визначення конкретного мотиву вчинення кримінально караного діяння може мати як прикладне, так й наукове значення.

Мета кримінального правопорушення становить собою результат, якого намагається досягти суб'єкт при вчиненні кримінального правопорушення, керуючись певним мотивом; суб'єктивний образ бажаного результату дії чи бездіяльності, тобто ідеальна у думках модель майбутнього кінцевого результату, до якого прагне суб'єкт кримінального правопорушення. Водночас мета – категорія, що не є ідентичною реальному злочинному результату. Заздалегідь формуючись у свідомості особи, вона є уявним випередженням результату, суб'єктивною моделлю динаміки розвитку подій. Кваліфікація кримінального правопорушення визначається постановкою мети, а не її обов'язковим досягненням.

Мета кримінального правопорушення нерозривно пов'язана з його мотивом, оскільки поведінка особи завжди обумовлена спонуканнями (мотивами) й цілями. Мета кримінального правопорушення підпорядкована мотиву. Саме на основі мотиву, керуючись ним, суб'єкт ставить собі мету, досягненню якої він підкоряє своє діяння. Через існуючий внутрішній зв'язок

між мотивом та метою вони завжди є взаємозумовленими, так поява мотиву зумовлює виникнення відповідної мети [79, с. 134–135].

У зв'язку з тим, що знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) є кримінальним правопорушенням із формальним складом воно може бути вчинено лише з умисною формою вини, а саме з прямим умислом.

На думку В. М. Козака, «інтелектуальна ознака такого виду умислу полягає в усвідомленні винною особою суспільно небезпечного характеру знищення чи підробки ідентифікаційних номерів транспортного засобу, а вольова – в тому, що особа бажає вчинити такі дії. Непрямий умисел або необережність (самовпевненість чи недбалість) у формальних складах кримінального правопорушення виключаються, оскільки зміст зазначених форм вини не відповідає поняттю кримінально протиправного діяння як суспільно небезпечного, протиправного, свідомо-вольового, конкретизованого, активного (дії) або пасивного (бездіяльності) прояву поведінки людини у зовнішньому світі, що завдає шкоди охоронюваним суспільним відносинам. Зокрема, це стосується складу знищення, підробки чи заміни ідентифікаційних номерів ТЗ» [35, с. 138–139].

Варто наголосити, що у 2018 році була пропозиція внести зміни до диспозиції ст. 290 КК України. Так, 14.02.2018 до Верховної Ради України було внесено проєкт Закону №8036 «Про внесення змін до КК України (щодо конкретизації суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 290 ККУ)». У пояснювальній записці автори проєкту наголошували, що ст. 290 КК України встановлює відповідальність за знищення, підробку або заміну ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі чи кузова або заміну без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу. При цьому диспозиція зазначеної статті не конкретизує ні мету, ні форму вини, за яких особу може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за відповідною статтею. Відтак, до кримінальної відповідальності за зазначеною статтею 290 КК України може

бути притягнений навіть добросовісний власник ТЗ, ідентифікаційний номер ТЗ (двигуна, шасі чи кузова) якого були знищені в силу зносу, або ж внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Проєктом пропонувалося доповнити диспозицію ст. 290 КК України, конкретизувавши, що особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності за таке кримінальне правопорушення, як знищення, підробка або заміна ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером ТЗ, за умови вчинення його умисно та з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення [81]. Однак, зазначений проєкт було відкликано 29.08.2019 та відповідні зміни внесені не були.

Разом із тим, слід вказати на певні неточності у формулюваннях авторів цього проєкту. Наголошувалось на можливості притягнення добросовісного власника ТЗ до кримінальної відповідальності. Однак, диспозиція вказаної статті у чинній редакції не встановлює кримінальної відповідальності саме за користування ТЗ із знищеним, підробленим або заміненим ідентифікаційним номером, номером двигуна, шасі або кузова. Відповідальність передбачена лише за безпосереднє вчинення таких дій як знищення, підробка або зміна відповідних елементів. Саме тому добросовісний власник апріорі не може бути визнаний винним за вказаною статтею КК України.

Як вже було зазначено, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України може бути пов’язане й з іншими кримінально протиправними діяннями. Саме тому варто погодитись із думкою вчених, які вважають, що суспільну небезпеку становить не тільки знищення, підробка або заміна ідентифікаційних номерів транспортного засобу з метою приховування іншого кримінального правопорушення, збуту або експлуатації транспортного засобу, але й збут або експлуатація транспортного засобу зі знищеними або підробленими ідентифікаційними номерами. Однак під час збуту або експлуатації транспортного засобу умислом особи не завжди

охоплюються знання про ті обставини, що ідентифікаційні номери транспортного засобу знищені або підроблені. Якщо особа не знала про ці обставини та не могла про них знати, то її не можна визнати винною у збуті або експлуатації транспортного засобу зі знищеними або підробленими ідентифікаційними номерами через відсутність умислу. Вважаємо, що такі дії можна визнати суспільно небезпечними тільки за наявності конкретизованого умислу, що характеризується наявністю чіткого уявлення про якісні та кількісні показники об'єктивних ознак. Таке уявлення може мати місце лише тоді, коли є така ознака, як завідомість. Завідомість характеризує суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення та вказує на те, що особа при вчиненні діяння достовірно знала про ті чи інші обставини, що мають значення для кваліфікації кримінального правопорушення та призначення покарання. Завідомість – це ступінь обізнаності особи в тому, що транспортний засіб, який збувається або експлуатується, має знищені або підроблені ідентифікаційні номери. Для визначення завідомості в умислі особи, яка вчиняє описані дії, достатньо, аби вона знала хоча б у загальних рисах про те, що ідентифікаційні номери транспортного засобу мають ознаки знищення або підробки. Завідомість характеризує ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, і вказує на наявність прямого умислу розглядуваного складу кримінального правопорушення [82, с. 373].

Мотив та мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, адже не зазначені в диспозиції цієї статті. У зв'язку з цим вони не впливають на кваліфікацію кримінально караного діяння, однак можуть встановлюватись та впливати та призначення винній особі покарання.

Враховуючи сформульовану диспозицію ст. 290 КК України можемо зробити висновок, що зазначене діяння може бути вчинено з будь-яким мотивом. На жаль, правоохоронні та судові органи не приділяють достатньо

уваги встановленню мотиву такого кримінального правопорушення. В проаналізованих вироках суди не зазначають яким саме мотивом керувалася винна особа.

Однак, В. В. Віскунов дійшов висновку, що «домінуючим мотивом складу знищення, підробки або заміни ідентифікаційних номерів транспортного засобу є саме корисливий мотив. Під корисливими мотивами слід розуміти прагнення одержати матеріальну (майнову) винагороду, особисто збагатитися чи уникнути матеріальних витрат. Наприклад, особа, яка знищує або підробляє ідентифікаційні номери на викраденому ТЗ, прагне до особистого збагачення або збагачення третіх осіб, які викрали ТЗ. У такому разі особа діє не тільки з корисливих спонукань, але й намагається в такий спосіб приховати викрадення ТЗ, тобто має страх кримінальної відповідальності за вчинені діяння. Коли суб'єкт знищує або підробляє ідентифікаційні номери ТЗ з метою його збуту, він також має корисливий мотив і прагне отримати незаконну матеріальну винагороду від збуту ТЗ. Знищення, підробка або заміна ідентифікаційних номерів з метою експлуатації ТЗ спрямовані на незаконне придбання права власності на автомобіль та уникнення матеріальних витрат під час митного оформлення або державної реєстрації й обліку ТЗ» [82, с. 371].

Так, наприклад, у вироці Іванківського районного суду Київської області від 29.11.2022 у справі № 366/2085/22 було встановлено, що обвинувачений придбав легковий автомобіль «Ford» моделі «Focus», який належить іноземному громадянину та зареєстрований в Республіці Польща. Використовуючи ТЗ для власних потреб та усвідомлюючи, що в подальшому необхідно буде розмитнювати придбаний ним автомобіль, придбав через мережу Інтернет у невстановлених осіб підроблений технічний паспорт на автомобіль та без дозволу на те відповідних органів, умисно, з допомогою слюсарних інструментів, знищив номер кузова автомобіля [83]. Отже, як раз у цьому випадку обвинувачений хотів уникнути можливих витрат, що були б пов'язані з процедурою розмитнення вказаного автомобіля.

Як вже було зазначено вище мета вчинення такого діяння також є факультативною ознакою суб'єктивної сторони. На жаль, на практиці конкретна мета встановлюється лише в поодиноких випадках, що є негативною тенденцією правозастосовної діяльності.

Мета, так само як і мотив, може бути різною в кожному конкретному випадку. Часто вона також може бути корисною. Крім того, у багатьох випадках метою виступає саме подальше безперешкодне користування ТЗ для власних потреб. Наприклад, вироком Полтавського районного суду Полтавської області від 20.04.2017 у справі № 545/242/17 до кримінальної відповідальності притягнуто особу, що перебуваючи у приміщенні належного йому гаражу, діючи умисно, з метою легалізації раніше придбаного автомобіля «ЗАЗ Славута» червоного кольору, який він придбав напередодні, та ставлячи під сумнів законність походження вказаного автомобіля у продавця, зняв державні номерні знаки, вирізав з кузова вказаного автомобіля фрагмент з ідентифікаційним номером, тим самим знищив ідентифікаційний номер кузова вказаного автомобіля, а також зняв номерну панель з ідентифікаційним номером транспортного засобу (табличку). В подальшому, у приміщенні того ж гаражу, за допомогою електрозварки, шляхом вварювання, замінив номерну деталь на іншу деталь з іншим номером кузова, встановив іншу номерну панель з ідентифікаційним номером транспортного засобу (табличку) та поставив на кузов інші державні номерні знаки, які були придбані останнім через мережу Інтернет, у невстановленої особи. Після чого, продовжуючи свої дії, знищив номерне позначення кузова, номерну панель з ідентифікаційним номером транспортного засобу (табличку) та державні номерні знаки, шляхом механічного подрібнення [84].

Окрім того, метою може бути приховування іншого кримінального правопорушення, зокрема, незаконного заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України) або подальший збут незаконно набутого ТЗ. На думку окремих вчених, ступінь суспільної небезпечності знищення, підробки або

заміни ідентифікаційного номера з метою збуту транспортного засобу, як і сам збут, є більш небезпечними, ніж такі ж дії, але вчинені з метою лише експлуатації транспортного засобу. Шкода в такому випадку заподіюється не тільки суспільним відносинам, що забезпечують нормальну роботу державних органів з реєстраційної діяльності транспортних засобів, а й інтересам особи, якій належав транспортний засіб до того, як його ідентифікаційний номер був підроблений або знищений, тому що ймовірність виявлення і повернення такого транспортного засобу законному власнику зводиться до нуля. Тим більше транспортний засіб реалізується, як правило, поза місцем його незаконного вилучення. Істотно підвищується і характер суспільної небезпечності збуту транспортного засобу з підробленими ідентифікаційним номером, номером двигуна, шасі або кузова, – в такому випадку страждає добросовісний набувач, який не зможе експлуатувати такий автомобіль через відмову в його реєстрації [35, с. 142].

Варто наголосити, що у проєкті Закону № 8036 «Про внесення змін до КК України (щодо конкретизації суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 290 ККУ)», про який вже згадано вище, було запропоновано таку редакцію диспозиції ст. 290 КК України: «Умисне знищення, підробка або заміна ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення» [81]. Тобто, було запропоновано зробити мету обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони. При цьому вказана ініціатива передбачала лише мету приховування іншого кримінального правопорушення або полегшення його вчинення.

Окрім того, деякі науковці також наголошували на необхідності доповнити диспозицію ст. 290 КК України такою ознакою як «з метою приховування іншого злочину, збуту чи експлуатації транспортного засобу», визнавши мету обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу

знищення, підробки або заміни ідентифікаційних номерів транспортного засобу» [82, с. 373].

Таке штучне обмеження мети було б недоречним, адже дійсно кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України може бути вчинено й з іншою метою. У разі закріплення диспозиції вказаної статті у запропонованому формулюванні багато випадків здійснення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу виходили б за межі кримінального закону.

Отже, дослідження усіх суб'єктивних ознак (суб'єкта та суб'єктивної сторони) складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України є принциповим для правильної кваліфікації відповідного діяння у відповідності до закону. Невстановлення будь-яких з обов'язкових елементів таких ознак тягне за собою відсутність складу кримінального правопорушення. Окрім того, ретельне їх вивчення допомагає відмежуванню таких діянь від незлочинних. Саме тому подальший аналіз визначеної проблематики може бути предметом майбутніх досліджень фахівців у галузі кримінального права та кримінології.

Від знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) слід чітко відмежовувати інші діяння, які можуть мати схожі зовнішні ознаки. Зокрема, окремої уваги заслуговує незаконна зміна показників одометра транспортного засобу.

Наразі, однією з найпоширеніших форм обману на ринку вживаних автомобілів є зміна показників одометра з метою штучного зменшення пробігу транспортного засобу. Вказані маніпуляції призводять до істотної інформаційної асиметрії на ринку вживаних авто. Вони створюють певні ризики для майнових прав споживачів, що можуть придбати відповідні автомобілі без наявності достовірних відомостей про них, що своєю чергою можна розцінювати як порушення прав користувачів. Окрім того, це спричинює визначення завищеної ціни на такі автомобілі та завдає прямої майнової шкоди. Подальше використання таких ТЗ створює певні загрози

загальній безпеці дорожнього руху через приховування справжнього технічного стану відповідних автомобілей.

Попри очевидну суспільну небезпечність подібних дій, чинне кримінальне законодавство не передбачає відповідальності за вчинення втручання у показники одометра. Водночас, зарубіжний досвід, зокрема США та країн Європи, демонструє ефективність криміналізації таких діянь.

Наприклад, у США заборона відповідних діянь закріплена на федеральному рівні. Так, Кодекс США (U.S. Code) містить Розділ 49 «Транспорт», який регулює широкий спектр питань, пов'язаних із функціонуванням транспортної системи. У Підрозділі VI «Транспортні засоби та водії» Частині С «Інформація, стандарти та вимоги» передбачено окрему Главу 327 «Одометри».

Згідно з положеннями § 32701 цього розділу, при покупці транспортних засобів значною мірою покладаються на показники одометра як на показник стану та вартості автомобіля. Покупці мають право покладатися на показники одометра як на точне відображення пробігу автомобіля. Точне відображення пробігу допомагає покупцеві прийняти рішення щодо безпеки та надійності автомобіля.

Відповідно до § 32703 особа не має права: 1) рекламувати, продавати, використовувати, встановлювати або замовляти встановлення пристрою, який змушує одометр автомобіля реєструвати пробіг, що відрізняється від пробігу, який був пройдений автомобілем, зареєстрованого одометром; 2) відключати, скидати, змінювати або доручати відключення, скидання або зміну одометра транспортного засобу з метою зміни пробігу, зареєстрованого одометром; 3) з метою шахрайства керувати транспортним засобом, якщо особа знає, що одометр транспортного засобу відключений або не працює; 4) вступати у змову з метою порушення цього розділу.

Пункт b § 32709 Розділу 49 передбачає кримінальне покарання. Так, особа, яка свідомо та навмисно порушує положення цього Розділу або

нормативні акти чи розпорядження, видані на підставі цього Розділу, підлягає штрафу, позбавленню волі на строк до 3 років або обом видам покарання. Якщо порушення вчинене юридичною особою, покарання, передбачені цим підрозділом, застосовуються до директора, посадової особи або індивідуального агента юридичної особи, які свідомо та умисно санкціонують, наказують або вчиняють дії, що порушують положення цього розділу або нормативні акти, встановлені, видані відповідно до цього Розділу, без урахування покарань, накладених на юридичну особу [85].

В США функціонує Управління з розслідування випадків фальсифікації показань одометра (The Office of Odometer Fraud Investigation). Воно складається з чотирьох регіональних відділень: Північно-Східного, Південно-Східного, Середньо-Західного та Західного. Кожне відділення укомплектоване слідчим з кримінальних справ та адміністративним апаратом. Управління має на меті запобігти маніпуляціям із показниками одометра та захищати права споживачів.

Діяльність Управління охоплює як інформаційно-просвітницьку роботу, так й практичні заходи. Зокрема, співробітники Управління працюють над підвищенням обізнаності громадськості шляхом проведення інформаційних заходів та публічних виступів про діяльність Управління, його програми діяльності та взаємодію з іншими органами щодо випадків фальсифікації показань одометра. Управління також працює над захистом споживачів від фальсифікації показань одометра, надаючи їм конкретну допомогу у кримінальних розслідуваннях. Кожен підрозділ проводить перевірки щодо фальсифікації показань одометра для кримінального переслідування. Співробітники також надають допомогу державним органам, які забезпечують дотримання законів і нормативних актів щодо одометрів. У результаті розслідувань, проведених Управлінням, було винесено понад 250 кримінальних вироків у більш ніж 30 штатах [86].

Такий підхід демонструє, що у США забезпечення достовірності показників одометра розглядається не лише як аспект захисту прав

споживачів, але й як елемент гарантування доброчесності ринку транспортних засобів.

Не менш важливим є й досвід європейських країн. Так, наприклад, у 2019 році Сейм Польщі проголосував за зміни в законодавстві, що передбачають серйозні покарання за фальсифікування даних пробігу автомобіля. Відповідно до ухвалених Сеймом змін до закону про дорожній рух і до Кримінального кодексу, за кожну фальсифікацію показників лічильника загрожуватиме ув'язнення від трьох місяців до п'яти років – як для замовника, так і для виконавця, наприклад, механіка автомайстерні. Крім того, власникові автомобіля загрожуватиме штраф у розмірі 3 тис. злотих, якщо він не поінформує під час планового технічного огляду про факт заміни одометра [87].

Своєю чергою Німеччина також криміналізує діяння, пов'язані з маніпуляціями показниками одометра. Такі дії не вважаються незначним правопорушенням. Навпаки, це серйозний злочин, який має свою правову основу у § 22b StVG (Закон «Про дорожній рух»). Відповідно до нього передбачається штраф або, як альтернатива, позбавлення волі на строк до одного року. При чому, не тільки факт активного маніпулювання спідометром є кримінальним правопорушенням у Німеччині. Сам факт володіння програмним забезпеченням, за допомогою якого можна маніпулювати спідометром, є кримінальним правопорушенням у вигляді підготовки до вчинення злочину.

Разом з тим, Закон «Про дорожній рух» не є єдиною правовою підставою, для притягнення до відповідальності за дії у цій сфері. Кримінальний кодекс також передбачає можливість застосування до правопорушника § 263 Кримінального кодексу. Цей параграф стосується складу злочину шахрайства. Законодавством прямо передбачено, що особа, яка шляхом введення в оману третьої особи щодо неправдивих фактів прагне отримати так звану незаконну економічну вигоду і завдає шкоди її майну, створюючи помилкове уявлення шляхом введення в оману щодо

неправдивих фактів або приховування правдивих фактів, вчиняє кримінальний злочин згідно з § 263 абз. 1 Кримінального кодексу. Це може тягнути за собою грошовий штраф або покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п’яти років.

Зазвичай на практиці маніпуляції з одометром здійснюються з метою досягнення вищої вартості продажу автомобіля. Продавець надає покупцеві неправдиву інформацію, щоб підвищити інтерес до покупки за рахунок нижчих показників одометра. Покупець, помилково вважаючи, що автомобіль має низький пробіг, платить за нього більше грошей. Однак насправді цей автомобіль має нижчу ринкову вартість [86].

На відміну від деяких інших європейських країн законодавство Франції не визначає шахрайство з одометром як таке. Водночас, судова практика цієї країни сформулювала підхід, відповідно до якого покупець може посилатися на обман у значенні статті L213-1 Кодексу прав споживачів, якщо автомобіль реалізовував професійний продавець. Крім того, покупець також може посилатися на статтю 1604 Цивільного кодексу про порушення зобов’язання щодо належної поставки товару.

Таким чином, кримінальне провадження можливе у випадку коли покупець набуває право на автомобіль з підробленим одометром у професіонала. У цьому разі покупець може вжити заходів протягом двох років з моменту покупки, адже підроблений одометр вважається обманом. Стаття L213-1 Кодексу прав споживачів карає за такого роду махінації. У результаті може бути призначене покарання до двох років позбавлення волі та штрафу в розмірі 300 000 євро за обман щодо істотної якості [89].

В Італії судова практика також визнає маніпуляції з показниками одометра шахрайством. Так, у 2024 р. Друга кримінальна палата Касаційного суду у рішенні № 25283/2024 підтвердила, що зменшення показників пробігу автомобіля є кримінальним злочином, навіть якщо це не впливає на ринкову ціну. Апеляційний суд Болоньї підтримав рішення Суду м. Феррара, яким

обвинуваченого було визнано винним у вчиненні шахрайства. Йому було призначено покарання та відшкодування збитків на користь цивільної сторони. Рішення було оскаржено до Касаційного суду, стверджуючи, що розмір отриманої вигоди є незначним, оскільки ціна, сплачена покупцем (5800 євро), була нижчою за середню ринкову ціну. Однак, Касаційний суд визнав підстави для оскарження неприйнятними через їх очевидну необґрунтованість та абсолютну неконкретність.

В Іспанії аналогічні дії також вважаються шахрайством. Якщо судом встановлено, що продавець свідомо зменшив пробіг автомобіля з метою збагачення, такі дії вважаються шахрайством. Законодавство визначає, що сума збитків повинна перевищувати 400 євро. У такому разі особа, яка намагалася отримати прибуток від операції купівлі-продажу, може бути засуджена до тюремного ув’язнення на строк від шести місяців до трьох років. Якщо термін ув’язнення менше одного року, його можна замінити штрафом. Крім встановлених санкцій, покупець може вимагати виплати компенсації за збитки, розмір якої також встановлюється суддею.

Таким чином, аналіз практики європейських держав свідчить, що питання маніпуляції з показниками одометра транспортних засобів розглядаються на рівні кримінально-правового регулювання як суспільно небезпечне діяння. Європейський досвід демонструє різні підходи до правового регулювання в цій царині. Однак, простежується загальна тенденція до криміналізації діянь, що пов’язані з відповідною фальсифікацією.

Наразі чинне законодавство України недостатньо регулює питання, що пов’язані з незаконним внесенням змін до показників пробігу транспортних засобів. Незважаючи на зростання суспільного запиту на правове врегулювання цієї проблеми, відповідальність за такі дії прямо не встановлена, а наявні законодавчі ініціативи поки що не отримали практичного розвитку.

Так, протягом останніх років до Верховної Ради України неодноразово вносилися законопроєкти, спрямовані на вдосконалення регулювання у цій сфері. Зокрема, у вересні 2020 р. до Верховної Ради України було подано проєкт закону № 4039, стосовно внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про дорожній рух» щодо запобігання шахрайству з показниками одометрів транспортних засобів. Відповідно до Пояснювальної записки до зазначеного проєкту основною метою законопроєкту є запобігання шахрайським діям з показниками одометрів транспортних засобів в Україні. Основне завдання законопроєкту полягає в створенні механізму контролю за показниками одометрів транспортних засобів та протидії шахрайським діям з ними в Україні. Законопроєктом пропонується доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення новою статтею 121-3 та передбачити відповідальність за експлуатацію транспортного засобу з непрацюючим одометром або незаконне зменшення його показників. У Законі України «Про дорожній рух» запровадити обов’язкову фіксацію показників одометра під час реєстрації, обліку та технічного контролю транспортних засобів [90].

Окрім того, у листопаді 2023 р. у Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону № 10216, що передбачає внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо адміністративної відповідальності за фальсифікацію пробігу вживаного транспортного засобу. Законопроект спрямований на запобігання фальсифікаціям щодо пробігу вживаного транспортного засобу. З метою недопущення введення в оману покупців, пропонується встановити адміністративну відповідальність за фальсифікацію пробігу вживаного транспортного засобу з метою продажу третім особам, яке виявлене під час реєстрації (перереєстрації) транспортного засобу [91].

Попри актуальність порушеної проблематики, станом на жовтень 2025 р. жоден із зазначених законопроєктів не був розглянутий Верховною Радою України у встановленому порядку. Відсутність законодавчого

врегулювання цього питання свідчить про наявність прогалини у правовому полі, що потребує подальшої розробки.

Водночас важаємо, що встановлення лише адміністративної відповідальності за маніпуляції з показниками одометра є недостатнім для забезпечення належного рівня правового захисту та запобігання таким діянням. Саме тому доцільним є запровадження кримінальної відповідальності за незаконну зміну показників одометра або інше втручання у правильність вимірювання пробігу транспортного засобу. Такий підхід відповідатиме міжнародним тенденціям, де подібні дії кваліфікуються як кримінально карані.

Наразі КК України не містить спеціальної норми, яка б прямо встановлювала відповідальність за маніпуляції з показниками одометра. Такі дії не охоплюються диспозицією ст. 290 КК України «Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу», оскільки остання стосується ідентифікаційних номерів агрегатів, тоді як певні маніпуляції з одометром зачіпають експлуатаційні характеристики транспортного засобу.

Спроба кваліфікації таких діянь за ст. 190 КК України «Шахрайство» також може викликати об’єктивні труднощі. Відповідно до ч. 1 ст. 190 КК України кримінально караним є заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство). Проте об’єктивна сторона незаконної зміни показників одометра не завжди передбачає факт заволодіння майном чи придбанням права на майно. Відтак, такі діяння не можуть бути кваліфіковані як шахрайство.

У зв’язку з цим вважаємо доцільним доповнити КК України новою статтею, яка б передбачала самостійний склад кримінального правопорушення, пов’язаний із фальсифікацією показників одометра або втручанням у роботу пристроїв обліку пробігу транспортних засобів.

З урахуванням логіки побудови чинного КК України запропоновану статтю доцільно розмістити після ст. 290 КК України.

Відтак, пропонуємо викласти відповідну нову статтю у такому вигляді:

Стаття 290-1. Незаконна зміна показників одометра транспортного засобу:

1. Незаконна зміна показників одометра або інше втручання у правильність вимірювання пробігу транспортного засобу, – караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років.

2. Замовлення виконання дій, передбачених частиною першою цієї статті, – караються штрафом від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до трьох років, або пробаційним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

3. Виготовлення, придбання, зберігання або збут спеціальних пристроїв, програмного забезпечення, призначених для незаконної зміни показників одометра або іншого втручання у правильність вимірювання пробігу транспортного засобу, – карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років або обмеженням волі на той самий строк.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, – карається штрафом від двох тисяч до п’яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до п’яти років.

Враховуючи такий виклад статті можемо визначити склад такого кримінального правопорушення:

1. Об’єкт – безпечна експлуатація транспортних засобів і достовірність інформації про їх технічний стан.

2. Об’єктивно сторона може полягати у вчиненні однієї з альтернативно передбачених у диспозиції дій.

3. Суб’єкт – загальний.

4. Суб’єктивна сторона – прямий умисел.

Запровадження спеціальної норми в КК України забезпечить реальний запобіжний ефект, дозволить ефективно розслідувати такі правопорушення й сприятиме гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Таким чином, незаконна зміна показників одометра є специфічним видом посягання, який поєднує у собі ознаки шахрайства, обману споживача та втручання у безпечну експлуатацію транспортного засобу. Такі дії спричиняють істотну інформаційну асиметрію на ринку вживаних автомобілів, підривають довіру до правових механізмів їх обігу й формують реальні загрози безпеці дорожнього руху.

1.3. Караність кримінального правопорушення, передбаченого статтею 290 Кримінального кодекс України.

Окремої уваги питання санкції за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Саме санкція встановлює вид та розмір покарання, який може бути призначений судом за вчинення кримінального правопорушення та є необхідним і достатнім для виправлення особи та запобігання новим кримінальним правопорушенням. Словник юридичних термінів визначає санкцію як складову частину норми права, яка на випадок її невиконання визначає заходи з відновлення порушеного права та покарання правопорушника [92, с. 85]. Достатньо велика увага дослідженню зазначеної категорії була приділена науковцями у галузі кримінального права. Так, різні аспекти цього питання були предметом

досліджень таких вітчизняних вчених, як Ю. В. Баулін [5], В. І. Борисов [93], Т. А. Денисова [94], О. В. Євдокімова [95], О. О. Книженко [96], М. Г. Корабель [97], О. М. Литвинов [98], Ю. А. Пономаренко [14], Ю. В. Філей [99], М. І. Хавронюк [100] та ін.

Слід наголосити, що у кримінальному праві ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення оцінюється КК України та судом. Так, КК України дає оцінку суспільній небезпечності певного виду кримінального правопорушення, а суд дає оцінку окремому випадку кримінального правопорушення, кримінальне провадження, що безпосередньо розглядається. Законодавчою оцінкою суспільної небезпечності кримінального правопорушення є санкція статті Особливої частини КК України. Санкція має давати можливість індивідуалізувати покарання, враховуючи принципи та загальні засади призначення покарань [97, с. 72].

Санкція ст. 290 за чинним КК України є відносно визначеною. Тобто, передбачає можливість обрання виду покарання та його кількісної міри. Такий вид санкції є найбільш ефективним та доречним, адже дозволяє дотримуватись принципів кримінального права, зокрема індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

Так, наразі, знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу карається штрафом від ста п’ятдесяти до двохсот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.) або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк [1].

Як вже було зазначено вище, після прийняття КК України у 2001 р. до санкції ст. 290 двічі були внесені зміни, що стосувалися посилення санкції. Першочергова редакція ст. 290 КК України 2001 р. передбачала призначення покарання у виді штрафу від п’ятдесяти до двохсот н.м.д.г. або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років.

У 2008 р. було внесено зміни та визначено покарання у виді штрафу від ста п’ятдесяти до двохсот п’ятдесяти н.м.д.г. або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років. Як бачимо, зміни стосувалися саме збільшення розміру штрафу, що може бути призначений винній особі.

Зміни, внесені у 2023 р. призвели санкцію до того вигляду, що є чинною наразі. Було додано ще один вид покарання, який може бути призначений особі, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України – пробаційний нагляд.

Порівняння санкції ст. 290 КК України відображено в табл. 1.1

Таблиця 1.1

Порівняльна таблиця санкції ст. 290 КК України			
ст. 290 КК України	**редакція 2001 р.**	**редакція зі змінами від 2008 р.**	**чинна редакція зі змінами 2023 р.**
вид покарання	**розмір покарання**		
штраф	50–200 н.м.д.г.	150–250 н.м.д.г.	150–250 н.м.д.г.
виправні роботи	до 2 років	до 2 років	до 2 років
обмеження волі	до 3 років	до 3 років	до 3 років
пробаційний нагляд	-	-	до 3 років

Таким чином, у 2008 р. було збільшено розмір штрафу, що може бути призначений особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Це можна пояснити значною інфляцією та глобальною фінансовою кризою.

Змін до таких видів покарань як виправні роботи та обмеження волі в контексті ст. 290 КК України внесено не було. Ще один вид покарання, який було запроваджено саме 2023 р., логічно додано до санкції вказаної статті.

В ході вивчення зазначеної проблематики нами проведено емпіричне дослідження – аналіз 75 вироків, що були винесені судами України за ст. 290 КК України в період з 2010 по 2024 рр. за ст. 290 КК України (табл. 1.2). У переважній більшості випадків, а саме у 84% суд призначає покарання у виді штрафу. Розміри штрафів коливаються від 150 н.м.д.г. до 250 н.м.д.г., що еквівалентно 2550–4250 грн. При цьому, у випадку сукупності кримінальних правопорушень засудженому призначають остаточне покарання шляхом поглинання більш суворого покарання менш суворим або шляхом повного складання покарань.

Лише у 3% суд призначає покарання у виді виправних робіт на строк шість місяців або один рік. Крім того, суд вважає за доцільне призначити покарання у виді обмеження волі на строк один рік або один рік і шість місяців у 13% випадків. При цьому, в усіх таких вироках зазначено, що особа на підставі ст. 75 КК України звільняється від відбування призначеного покарання з випробуванням.

Суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного іспитового строку (зазвичай один або два роки) не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов’язки. Станом на травень 2025 р. жодній особі по ст. 190 КК України не було призначено покарання у виді пробаційного нагляду.

Таблиця 1.2

Порівняльна таблиця призначених покарань за ст. 290 КК України *(на основі аналізу 75 вироків)*			
вид призначеного покарання	**у %**	**розмір призначеного покарання**	**у % від загальної кількості покарань цього виду**
штраф	84%	150 н.м.д.г.	78%
		160 н.м.д.г.	1%
		180 н.м.д.г.	3%
		200 н.м.д.г.	13%

		250 н.м.д.г.	5%
виправні роботи	3%	6 міс.	50%
		1 р.	50%
обмеження волі	13%	1 р.	90%
		1 р. і 6 міс.	10%
пробаційний нагляд	0%	–	–

Окрім того, у 50% випадків вирок призначається на підставі угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості; 49% – власне за рішенням суду; у 1% – на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим.

Отже, караність за ст. 290 КК України має забезпечувати оптимальний баланс між суворістю покарання та характером вчиненого діяння, враховуючи необхідність його індивідуалізації. Передбачений законодавцем альтернативних видів покарання надає можливість суду обрати найбільш доцільний з них. Це свідчить про прагнення законодавця уникати надмірної репресивності та забезпечити справедливість правозастосування. Динаміка змін, що вносились у санкцію демонструє її поступову адаптацію до сучасних умов, в яких перебуває суспільство. Своєю чергою аналіз судової практики свідчить про переважання призначення більш найбільш м’якого виду покарання за цією статтею – штрафу.

Висновки до розділу 1.

У ході дослідження встановлено, що одним з пріоритетних завдань держави є захист прав і свобод людини та громадянина, що зумовлює необхідність запровадження різних видів юридичної відповідальності. Одним з них є кримінальна відповідальність, яка передбачає застосування санкцій за вчинення низки суспільно небезпечних діянь, визначених КК України.

Окрему категорію становлять кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту (розділ XI Особливої частини КК України), частка яких становить близько 3% від загальної кількості

зареєстрованих кримінальних правопорушень. Одним з них є знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України). Наголошено, що кримінальні правопорушення в цій царині є актуальною проблемою як для України, так й для зарубіжних країн.

Проведено історичний огляд цього складу кримінального правопорушення, його трансформації з 2000 р. (коли його було криміналізовано в Україні), подальших змін у чинному КК України та можливих перспектив розвитку у Проєкті КК.

Вивчено специфіку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України у співучасті та сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями.

Окрему увагу у Розділі 1 приділено детальному аналізу складу відповідного кримінального правопорушення, що виступає стрижнем кримінально-правового аналізу.

Об’єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України виступають суспільні відносини, які забезпечують порядок реєстрації транспортних засобів, вірогідність номерів їхніх основних частин і агрегатів. Предметом – кузов, двигун, шасі чи номерна панель, на яких заводським способом зроблені позначення номерів.

Об’єктивна сторона такого діяння містить кілька альтернативних дій: знищення, підробка або заміна ідентифікаційного номера двигуна, шасі або кузова, або заміна номерної панелі з ідентифікаційним номером. Кримінальне правопорушення характеризується формальним складом, тобто вважається закінченим з моменту вчинення відповідного діяння. Факультативними ознаками, що прямо не передбачені законом, однак були розглянуті в ході дослідження з метою більш докладного вивчення такого діяння є місце, спосіб, засоби (знаряддя) вчинення кримінального правопорушення.

Знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу притаманний загальний суб’єкт кримінального

правопорушення, тобто ним може бути фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку.

Суб’єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу. Мотив та мета є факультативними ознаками суб’єктивної сторони та можуть бути різними у кожному конкретному випадку.

Окремо проаналізовано еволюцію санкції, передбаченої за вчинення такого діяння. Проведено емпіричне дослідження щодо призначення конкретних видів покарань на практиці.

Таким чином, характеристика кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 Кримінального кодексу України свідчить про комплексний характер зазначеного діяння, що охоплює нормативні засади його криміналізації, еволюцію нормативно-правового регулювання в цій сфері, глибокий аналіз складу кримінального правопорушення. Таких підхід дозволяє сформувати цілісне уявлення про такий вид кримінального правопорушення, як знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу та окреслити ключові напрями його подальшого вдосконалення.

РОЗДІЛ 2.
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ЗНИЩЕННЯ, ПІДРОБКИ АБО ЗАМІНИ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТІВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

2.1. Показники вимірювання та латентність кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу

Проблема злочинності є тим питанням, що цікавило дослідників різних епох. Вона є однією з найбільш значущих соціальних тем, що привертала увагу філософів, вчених, політиків протягом століть. Її вивчення охоплює низку аспектів. Зокрема, у зв'язку з цим з'явилась кримінологія, що є наукою про злочинність, її причини, наслідки, заходи запобігання їй. Етимологічно слово «кримінологія» має латинське та грецьке коріння. Основний компонент «crimen» походить від латинського та означає злочин, а друга частина слова «logos» походить від грецького та означає наука, вчення. Отже, дослівне значення поняття «кримінологія» – наука про злочин.

Кримінологія може бути визначена як «соціально-правова наука про закономірності та тенденції злочинності, причини та умови злочинності, особу злочинця, як певного соціального типу, механізми вчинення злочинів, та розробку системи заходів запобігання та протидії злочинності» [101, с. 10].

Центральною категорією предмета кримінології є злочинність. Усталеним є її розуміння як «об'єктивно небезпечної поведінки соціальних суб'єктів, що заподіює істотну шкоду правам людини, соціальним благам і життєво важливим інтересам особи, держави та суспільства» [102, с. 68]. «Злочинність становить собою соціально-правове, історично мінливе, негативне масове явище, яке складається з усієї сукупності вчинених у той чи інший час у державі кримінальних правопорушень. За своєю сутністю злочинність є складним соціально-правовим явищем, наслідком конфліктів у суспільних відносинах, відносинах між людьми й може виступати в якості

свого роду показника здоров'я суспільства. Термін «злочинність» здебільшого вживається у тих випадках, коли йдеться про множинність злочинів, про їх певну статистичну сукупність» [101, с. 79]. Враховуючи зазначене слід наголосити, що злочинність підлягає вимірюванню.

Злочинність проявляється через певні суспільно небезпечні діяння. Характеристики останніх є змінними, через що злочинність визначається як мінлива людська активність, що має певні кількісні та якісні показники. Крім загальної кількості злочинних проявів значення мають також розмір території, де вони проявлялися; кількість населення, що проживає на ній; часовий проміжок, за який вимірювалася їхня чисельність тощо. Показники злочинності підлягають вимірюванню для отримання уявлення про її розміри, міру змінюваності, ймовірність та величину майбутнього прояву, а також для розроблення відповідно до цього предметних заходів щодо запобігання та протидії злочинним проявам. «Вимірювання злочинності за основними її параметрами здійснюється насамперед через збір та накопичення офіційних статистичних показників за формами державної статистики» [103, с. 155–156].

Таким чином показники вимірювання злочинності являють собою основні статистичні характеристики злочинності, кримінологічний аналіз яких може бути використаний задля розробки нових та поліпшення вже існуючих заходів, спрямованих на запобігання злочинності. Традиційно в кримінологічній науці показники злочинності поділяються на кількісні та якісні, окрім того, існує показник, що має подвійний (кількісно-якісний) характер.

Дослідження показників злочинності потребує здійснення ґрунтовного кримінологічного аналізу. Для цього доцільно використовувати офіційні статистичні дані за формами державної звітності. Згідно з Наказом Генерального прокурора № 299 від 30.06.2020 «Про затвердження форм єдиної звітності про стан кримінальної протиправності» з 01.07.2020 затверджено та введено в дію такі чотири форми звітності: 1) «Єдиний звіт

про кримінальні правопорушення» (форма № 1); 2) «Єдиний звіт про осіб, що вчинили кримінальні правопорушення» (форма № 2); 3) «Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності» (форма № 5); 4) «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями» (форма № 1-ОЗ) [104]. Така інформація на регулярній основі публікується на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора України.

Окрім того, слід зважати й на судову статистику, зокрема, звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. Так, одними з найбільш значущих для кримінологічного аналізу аспектів кримінального правопорушення можуть бути такі види звітів: Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (№ 1-к); Звіт судів апеляційної інстанції про розгляд апеляційних скарг у порядку кримінального провадження (№ 2-к); Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (№ 6); Звіт про склад засуджених (№ 7). Зазначені звіти підлягають регулярному опублікуванню на офіційному вебпорталі Судової влади України. Крім дослідження систематизованих звітів доцільно аналізувати безпосередньо рішення судів різних видів у кримінальних провадженнях (ухвали, постанови, а особливо – вироки). Безпосередньо з такими текстами можна ознайомлюватись на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР).

Основним кількісним показником злочинності є її рівень, що являє собою абсолютну кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх вчинили, на певній території за конкретний проміжок часу (місяць, квартал або рік). Основними показниками, що характеризують рівень злочинності, є кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та кількість виявлених осіб, що вчинили злочини [105, с. 361].

Згадані показники визначають кількісний розмір (міру) злочинності. Абсолютні числа дають уявлення про її реальне поширення в умовах певного

місця та часу. Важливо відзначити, що для адекватного уявлення про рівень злочинності потрібні саме два названі кількісні показники. Врахування лише одного з них може дати викривлене уявлення. Це пов'язано з тим, що одне кримінальне правопорушення можуть вчинити декілька осіб (група). З іншого боку, одна особа може вчинити декілька окремо зареєстрованих кримінальних правопорушень [103, с. 156–157].

Досліджуючи рівень злочинності будь-якого виду, у тому числі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України слід враховувати, що низка реально вчинених кримінально протиправних діянь з різних причин залишається поза увагою правоохоронних органів, а отже не знаходить відображення в статистичних даних. Йдеться про латентність кримінальних правопорушень. Саме тому має місце певна похибка, на яку треба звертати увагу.

Рівень знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу відображено у табл. 2.1. (за даними Офісу Генерального прокурора [31]).

Таблиця 2.1

Рівень знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України)		
Рік	**Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень**	**Кількість осіб, яким повідомлено про підозру**
2020	1887	17
2021	1573	12
2022	1134	6
2023	1063	15
2024	628	8

Таким чином, проаналізувавши наведені у таблиці дані можна дійти до висновку, що протягом останніх років спостерігається тенденція до

зменшення кількості кримінальних правопорушень даного виду. Середньорічний показник реєстрації складає 1232 кримінальних правопорушення. Незважаючи на певне зниження рівня, слід зауважити, що це може бути пов'язане зі збільшенням латентності таких діянь через низку причин. Саме тому важливим є подальше дослідження кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України з метою підвищення ефективності їх виявлення і в перспективі – запобігання.

При цьому привертає увагу незначна кількість осіб, яким було повідомлено про підозру у вчиненні відповідного кримінального правопорушення. Зокрема, найвищий показник у зазначений період становить 15 осіб у 2023 р., що складає лише 1% від зареєстрованих кримінальних правопорушень даного виду за цей рік. У зв'язку з цим можемо зробити висновок про недостаню ефективність діяльності слідчих органів при здійсненні досудового розслідування.

Також, слід зважати на те, що окрім кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень та кількості осіб, яким було повідомлено про підозру, треба враховувати й кількість засуджених осіб вироки щодо яких набули законної сили – рівень судимості. Цей показник дозволяє підвищити ефективність кримінологічного аналізу. Завдяки йому можна більш повно оцінити стан злочинності, оцінити ефективність діяльності спеціалізованих державних інституцій, а особливо – органів судової влади.

Рівень судимості за вчинення кримінально караного знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу відображено у табл. 2.2. (за даними звітності судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження) [106].

Таблиця 2.2

Рівень судимості за ст. 290 КК України		
Рік	**Кількість проваджень, що перебували на розгляді**	**Кількість засуджених осіб**
2020	29	7
2021	16	2
2022	13	4
2023	19	6
2024	13	4

Наведені у таблиці дані щодо рівня судимості за ст. 290 КК України дають змогу зробити висновок про недостатній рівень ефективності судових органів в частині притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Привертає увагу надзвичайно мала кількість засуджених осіб у порівнянні з зареєстрованими кримінальними правопорушеннями. Наприклад, у 2020 р. було обліковано 1887 випадків вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, на розгляді у суді перебувало 29 проваджень, а засуджено було лише 7 осіб (0,4%). Це, в тому числі, свідчить про недостатню ефективність діяльності органів досудового розслідування, адже лише незначна частина проваджень була скерована до суду. У зв’язку з цим можемо зробити висновок про неналежне забезпечення одного з основоположних принципів кримінального права – невідворотності кримінальної відповідальності. Відповідно до нього кожна особа, що вичинила кримінальне правопорушення має зазнати відповідних правових наслідків. Зокрема, подібна безкарність зменшує рівень довіри до правової системи взагалі та правоохоронних органів зокрема.

Заслуговує уваги також питання щодо часу вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України в контексті розподілу по місяцям впродовж року. Зокрема, вивчення цього питання було здійснено на

прикладі 2023 р., що відображено у схемі 2.1 (за даними Офісу Генерального прокурора) [31]. Так, впродовж 2023 р. було зареєстровано 1063 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України. З них у січні – 124 (12%), у лютому – 103 (10%), у березні – 127 (12%), у квітні – 116 (11%), у травні – 126 (12%), у червні – 89 (8%), у липні – 77 (7%), у серпні – 89 (8%), у вересні – 60 (6%), у жовтні – 71 (7%), у листопаді – 55 (5%), у грудні – 26 (2%). Узагальнивши можемо зробити висновок, що взимку було вчинено 24% кримінальних правопорушень, навесні – 35%, влітку – 23%, восени – 18%.

Схема 2.1

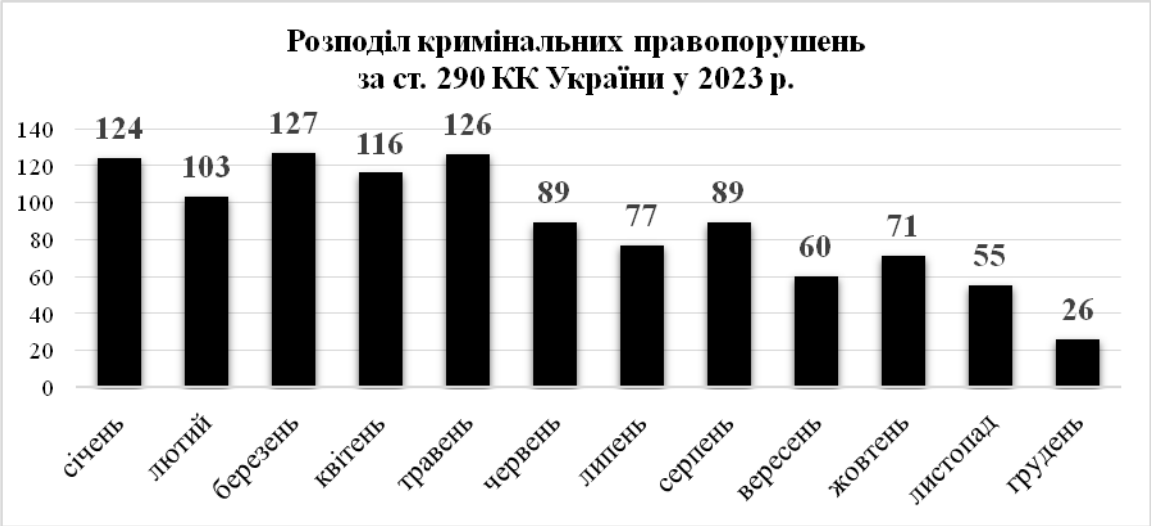

Таким чином, спостерігається нерівномірність розподілу показників реєстрації знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) впродовж року. Зокрема, найбільш криміногенним був початок року (січень–травень), коли щомісячно реєструвалось від 103 до 127 кримінальних правопорушень (тобто по 10–12% від загальної кількості діянь). Найменшою кримінальною активністю відрізняється кінець року (листопад–грудень), коли було зареєстровано 55 та 29 кримінальних правопорушень відповідно (тобто 2% від загальної кількості). Отже, наприкінці року відбувся різкий спад кримінальної активності за вказаним видом кримінальних правопорушень більше ніж у два рази у порівнянні з початком року. Однак, робити висновок, що знищення,

підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є сезонним кримінальним правопорушенням буде нелогічно у зв'язку з тим, що діяння в цій царині за своєю сутнісною характеристикою не залежать від пори року та можуть бути вчинені в будь-який час. Нерівномірний розподіл показників же свідчить не конкретно про час вчинення кримінального правопорушення, а здебільшого про час його виявлення. Адже у переважній більшості випадків вчинення знищення, підробки або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу виявляється не одразу, а лише через певний проміжок часу, що може становити як декілька місяців, так й понад рік.

Якісні показники злочинності характеризують внутрішні особливості цього явища, закономірності її розвитку і визначаються в розрахунку на одиницю сукупності. До якісних показників відносять структуру злочинності, характер злочинності та географію злочинності.

Структура злочинності – це якісна характеристика, що характеризує її внутрішню будову як співвідношення між групами (видами) злочинів, які можна аналізувати за кримінально-правовими, соціально-демографічними або кримінологічними критеріями. Основним показником структури злочинності є питома вага окремих груп або видів кримінальних правопорушень відносно їх загальної кількості [105, с. 364–366].

Як вже зазначалось раніше кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту мають незначну питому вагу у загальній структурі злочинності, а саме 2–4% від загальної кількості кримінальних правопорушень. Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) має невиразні показники на тлі загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень – до 0,5%. Враховуючи це, діяння в цій царині так би мовити губляться на фоні найбільш поширених кримінальних правопорушень, зокрема, таких, як крадіжки, грабежі, вбивства, тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості тощо.

У структурі кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, як вид кримінального правопорушення, має також відносно незначні показники – до 12%, а в середньому щорічно близько 10%. При цьому, наприклад, найбільш поширеним кримінальним правопорушенням в цій сфері є порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України). Їх питома вага сягає до 70% кримінальних правопорушень у цій сфері, а у середньому – близько 60%. Тобто це більше, ніж кожне друге кримінальне правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Слід наголосити, що незначна питома вага такого виду кримінального правопорушення, як знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу здебільшого свідчить не про його непоширеність, а про високий рівень латентності, тобто невиявлення таких діянь.

Окрім структури якісним показником злочинності є її географія, тобто розповсюдження злочинності на певній території (населений пункт, регіон, країна, світ у цілому). Географія злочинності в Україні є доволі складною, адже залежить від низки чинників, зокрема соціально-економічного стану, демографічних особливостей, урбанізації, культурних особливостей тощо. Традиційно вважається, що найбільш криміногенними є великі міста, наприклад, Харків, Київ, Дніпро, Одеса, Львів. Також високими показниками злочинності завжди характеризувалися основні промислові регіони – Донецька, Луганська області, однак враховуючи збройний конфлікт, що розпочався на цих територіях у 2014 р. та окупацію значної їх частини багато кримінальних правопорушень залишаються поза межами правового поля. Окрім вже названого, високі показники злочинності характерні й для прикордонних регіонів, наприклад, Закарпаття. Після початку повномасштабного вторгнення рф на територію України кількість злочинів,

що вчиняються та територіях активного ведення бойових дій, також стрімко зросла.

Окрім того, варто наголосити, що окрім найпоширеніших видів кримінальних правопорушень (крадіжки, грабежі, розбої, вбивства, корупційні кримінальні правопорушення тощо), які розповсюджені на всій території України, існують певні географічні особливості. Так, здебільшого у різних регіонах деякі кримінальні правопорушення можуть вчинятися частіше, ніж в інших. Наприклад, для прикордонних територій західної частини України характерна контрабанда та незаконне перетинання державного кордону. Для туристичних регіонів (наприклад, Одеса, Львів) характерні кишенькові крадіжки та шахрайство. На територіях активного ведення бойових дій поширеними є злочини проти основ національної безпеки України та кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення).

Розглядаючи географію знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) важко виділити якість конкретні регіони, де вчинення досліджуваного кримінального правопорушення більше розповсюджено за інші. Такі діяння здебільшого не залежать від конкретного регіону та можуть вчиняться будь-де. Однак, враховуючи дані щодо винесених вироків, які містяться на порталі ЄДРСР, можемо зробити висновок, що здебільшого такі діяння вчиняються у таких областях, як Одеська, Чернівецька, Закарпатська, Чернігівська, Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Сумська, Черкаська, Київська, Рівненська, Харківська.

Важливим є також показник, що має бінарний (кількісно-якісний) характер. Ним є динаміка злочинності, яка відображає зміну такого явища (за загальним правилом рівня та структури злочинності) у часі. Дослідження динаміки є важливим з низки причин, зокрема, завдяки цьому можливо виявляти тенденції злочинності та робити прогнозування майбутніх змін; здійснювати оцінку ефективності діяльності правоохоронних органів;

адаптувати кримінальну політику держави зважаючи на стан злочинності, а також вдосконалювати вже наявні та розробляти нові заходи запобігання злочинності. Отже, вивчення динаміки дозволяє не лише розуміти поточний стан злочинності, але й приймати обґрунтовані рішення для контролю зазначеного явища.

В кримінології виділяють два основні способи обчислення динаміки: базисний та ланцюговий. При використанні базисного способу показники за перший період (рік) приймаються за базу порівняння (точку відліку) або 100%, а показники всіх наступних періодів (років) прирівнюються до базового періоду і в такий спосіб обчислюється кількісне співвідношення двох порівнюваних величин. Приріст кількості кримінальних правопорушень позначається знаком «+» («плюс»), а їх зменшення позначається знаком «–» («мінус»). Базисний спосіб застосовується для оцінювання динаміки злочинності за тривалий час. Ланцюговий спосіб обчислення величини динаміки передбачає зіставлення кожного наступного періоду із попереднім. Він застосовується для оцінювання рівня злочинності у поточному році порівняно з попереднім роком [102, с. 72].

Динаміку знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу відображено у табл. 2.3. (за даними Офісу Генерального прокурора) [31].

Таблиця 2.3

Рік	**Кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 290 КК України**		
	Усього	**У відсоках порівняно до**	
		2020 р.	**попереднього року**
2020	1887	100,0	–
2021	1573	83,4 (або – 16,6)	83,4 (або – 16,6)
2022	1134	60,1 (або – 39,9)	73,8 (або – 26,2)
2023	1063	56,3 (або – 43,7)	93,7 (або – 6,3)
2024	628	33,3 (або – 66,7)	59,1 (або – 40,9)

Враховуючи наведені у таблиці дані можемо зробити висновок, що спостерігається зменшення показників динаміки знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Протягом п'яти років, що підлягали дослідженню, найбільше кримінальних правопорушень було обліковано у 2020 р. Після цього щороку показники реєстрації вказаного кримінального правопорушення зменшувались (схема 2.2). Однак, це може свідчити не про реальне зменшення кількості таких діянь, а про значний рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Зокрема, враховуючи повномасштабну збройну агресію рф та ведення активних бойових дій на значній частині території України, міг змінитися фокус уваги представників правоохоронних органів та знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу може залишатися непоміченою. Крім того, певна частина території була окупована, у зв'язку з цим фіксувати та виявляти діяння стало неможливо.

Схема 2.2

Враховуючи наведені у схемі дані можемо повторно наголосити на тенденції до зниження кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Водночас слід з'ясовувати чи пов'язані такі тенденції

з реальним зменшенням фактичної кількості кримінальних правопорушень в цій царині або ж навпаки, наголошують на збільшенні рівня їх латентності.

Особливої уваги заслуговує питання латентності будь-яких кримінальних правопорушень. Дослідженням вказаної проблематики займались низка науковців, зокрема, Р. С. Веприцький [107], В. В. Голіна [108], І. М. Даньшин [109], А. П. Закалюк [103], В. Ф. Оболенцев [110], В. І. Поклад [111] та ін.

Термін «латентний» етимологічно має латинське коріння та походить від слова «latens», що означає незримий або прихований. Тому цілком логічно, що вказане поняття використовують стосовно опису явищ, які існують, однак є так би мовити невидимими.

В кримінології під латентною злочинністю розуміють «сукупність фактично вчинених, однак невиявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, кримінальних правопорушень, відомості про які у зв’язку з цим не знаходять відбиття в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності» [110, с. 12].

З цього випливає, що латентні кримінальні правопорушення – це ті, що фактично вчинені, однак не стали предметом кримінального провадження з різних причин. На думку спеціалістів, латентність злочинності ускладнює реалізацію політики у сфері боротьби зі злочинністю. Без ґрунтовних знань про обсяги злочинів важко визначити пріоритети внутрішньої політики, розробити і реалізувати дієві запобіжні заходи [112, с. 105].

Втім, як слушно наголошує В. В. Голіна, «досягти тотального обліку кримінальних правопорушень і злочинців ще не вдалося жодній країні світу. Значна, а іноді дуже велика частина кримінальних правопорушень з різних причин залишається поза межами кримінально-правової статистики» [108, с. 134–135].

Втім, дослідження латентних кримінальних правопорушень має важливе значення. Перш за все, розуміння причин та природи латентних

кримінальних правопорушень дозволяє розробляти більш ефективні превентивні заходи з метою виявлення таких діянь та запобігання ним.

Основними причинами латентної злочинності можуть бути:

1) Дії злочинця щодо приховування вчиненого посягання. Їх сутність може відрізнятися на різних стадіях злочинного посягання. Готування до кримінального правопорушення в більшості випадків не має яскраво вираженого злочинного характеру, охоронюваний кримінальним законом об'єкт не ставиться безпосередньо в небезпеку заподіяння йому шкоди. Підготовчі дії містять лише погрозу заподіяння шкоди при подальшому розвитку, продовженні злочинної діяльності. Зазначене, з одного боку, полегшує приховування скоєного, а з іншого – робить його менш обов'язковим. Мінімально необхідним є приховування діяльності, що зовні носить видимість правомірної. На стадії замаху дії злочинця безпосередньо спрямовані на заподіяння шкоди конкретним охоронюваним відносинам. У зв'язку з цим у об'єкті кримінального правопорушення вже мають місце негативні зміни, що в більшому ступені, ніж на стадії готування, демонструють наявність факту злочинного посягання. Така наочність посягання ще більше стимулює діяльність злочинця по приховуванню скоєного. Отже, на стадії замаху, з одного боку, збільшується стимул приховувати злочинне посягання, а з іншого – такого роду завдання ускладнюється через об'єктивну очевидність злочинного характеру скоєного. На етапі закінченого кримінального правопорушення діяльність злочинця, спрямована на латентизацію злочину, може продовжуватися. Однак, на відміну від стадії готування і замаху ця діяльність вже не буде спрямована безпосередньо на забезпечення приховування процесу злочинного посягання з метою доведення його до кінця. Процес злочинного посягання вже в минулому. Кримінальне правопорушення вчинено, і діяльність по латентизації тут спрямована на приховування слідів посягання, його наслідків і винної особи.

2) Недоліки у діяльності правоохоронних органів. Виявленню кримінальних правопорушень перешкоджають зокрема й обставини організаційного характеру. Наприклад, відсутність реакції на виявлену інформацію про кримінальне правопорушення може обумовлюватися бажанням керівників «покращити» показники оперативної обстановки у відповідному регіоні (області, місті). Безумовно, фактором латентності є й корупція в правоохоронних органах. Також іноді співробітники правоохоронних органів дають інформації про кримінальне правопорушення помилкову правову оцінку. Впливовим фактором латентної злочинності є низький рівень реєстраційної дисципліни тощо.

3) Дії осіб, обізнаних про вчинені кримінальні правопорушення. Іноді тільки потерпілі можуть стати джерелом відомостей про посягання, а отже, запобігти латентизації суспільно небезпечних діянь. Між тим ці особи не завжди контактують з правоохоронними органами. Ухиляються від повідомлень про факт вчинення злочинів і багато свідків та очевидців [112, с. 106–110].

За ознакою механізму латентизації В. Ф. Оболенцев поділяє латентні кримінальні правопорушення на такі видові групи: «1) сукупність кримінальних правопорушень, про які на правоохоронні органи, ні окремі громадяни не мають ніякої інформації; 2) кримінальні правопорушення, про які відомо окремим громадянам, однак вони свідомо не повідомляють правоохоронні органи (мотиви неповідомлення можуть бути різними); 3) злочинні діяння, про які громадяни не інформують органи кримінальної юстиції через незрозумілість ситуації або неправильну її правову оцінку; 4) кримінальні правопорушення про які стало відомо правоохоронним органам, але з різних причин вони не реєструються» [110, с. 69–70].

Тобто у деяких випадках про вчинення кримінального правопорушення взагалі невідомо, або ж потерпілі чи свідки не повідомляють про вчинене злочинне діяння. В інших же випадках має місце недосконала робота правоохоронних органів. Мова йде про те, що правоохоронні органи були

повідомлені про факт вчинення кримінального правопорушення, але через певні причини не зареєстрували та не розслідували його. У першому випадку йдеться про природну латентість, у другому – штучну. Природна латентність виникає внаслідок певних об'єктивних обставин, наприклад, коли кримінальне правопорушення вчинено за відсутності свідків або ж потерпілий не бажає повідомляти про вчинене кримінальне правопорушення через певні переконання (наприклад, сором, недовіра до правоохоронних органів тощо). У свою чергу штучна латентність має суб'єктивний характер та може бути пов'язана з великим навантаженням на правоохоронні органи, поширеністю корупції, маніпуляції статистичними даними, небажанням збільшувати власний обсяг роботи тощо.

Враховуючи зазначене, дослідження як природної, так й штучної латентності має важливе значення для більш повного розуміння реальної «картини» злочинності, кримінологічного прогнозування та запобігання злочинності.

Рівень латентності визначає, яка є саме частка кримінальних правопорушень залишається поза межами офіційних статистичних даних. В такому разі варто наголосити, що рівним видам кримінальних правопорушень притаманний різний рівень латентності, що пов'язано з низкою факторів. Можна виділити декілька рівнів латентності: 1) низький (до 30%) – такі кримінальні правопорушення здебільшого знаходять відображення в офіційних даних правоохоронних органів, по ним здійснюється офіційне розслідування, а свідки чи потерпілі зазвичай повідомляють про них (типовими кримінальними правопорушеннями цього рівня латентності є вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, крадіжки у великих розмірах, розбої тощо); 2) середній (30–60%) – відповідна частина таких кримінальних правопорушень залишається поза увагою правоохоронних органів через певні фактори (типовими кримінальними правопорушеннями є шахрайство, крадіжки у середніх розмірах тощо); 3) високий (60–80%) – більшість таких кримінальних правопорушень залишається прихованою від

офіційної статистики (характерними кримінальними правопорушеннями є домашнє насильство, дрібні крадіжки, зокрема, кишенькові, кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів тощо); 4) дуже високий (понад 80%) – такі кримінальні правопорушення майже завжди не знаходять відображення в офіційних даних правоохоронних органів (характерними є кримінальні правопорушення проти довкілля, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, торгівля людьми тощо).

Визначення рівня латентності – важливе та складне завдання. Саме тому в кримінологічній науці застосовується низка методів, серед яких:

«1) Статистичні методи – дозволяють розкривати необхідність там, де на перший погляд видна лише поверховість явищ, що здається випадковістю. Вони застосовуються при вивченні масових соціальних явищ. Злочинність також являє собою масове соціальне явище. При її вивченні необхідно здійснювати велику кількість спостережень. Звідси випливає, що кримінологія не може обійтися без статистичних методів. У кримінологічних дослідженнях використовуються суцільні статистичні і вибіркові спостереження. Результати суцільних спостережень містяться в офіційних статистичних збірниках. У кримінології в рамках статистичних методів існує низка методик, які дозволяють судити про ступінь поширеності відповідної злочинності з урахуванням її латентності. З метою виявлення латентності часто зіставляються дані кримінально-правової статистики, статистики цивільно-правових деліктів, адміністративних і дисциплінарних правопорушень. В цьому випадку аналізуються у взаємозв'язку матеріали правоохоронних органів, судових, контролюючих і різних правозахисних організацій. І нарешті, дані кримінальної статистики зіставляються з заявами, скаргами, повідомленнями про кримінальні правопорушення, в тому числі надісланими не тільки в правоохоронні органи, а й у ЗМІ та інші організації. Слід мати на увазі, що дані офіційної статистики можуть бути уточнені проведенням різного роду вибіркових досліджень рівня латентності кримінальних правопорушень.

2) Соціологічні методи – широко застосовуються в кримінології, в тому числі при вивченні латентизації злочинності. Маються на увазі і соціологічні опитування шляхом анкетування, і метод експертних оцінок, і метод глибокого аналізу документів, і метод постійного спостереження за обставинами, що породжують злочинність. Зазначені методи використовуються комплексно, поєднуючись один з одним, доповнюючи і уточнюючи одержувані дані.

3) Логіко-математичні методи – мають широке поширення в багатьох галузях знань. Проблема латентної злочинності не стала винятком. Показовим у цьому відношенні є методика вивчення латентної злочинності, запропонована А. О. Конєвим. Вихідні її положення базуються на припущенні, що для злочинності характерною є пропорційність у прояві суспільної небезпечності злочинності та у кількості окремих видів кримінальних правопорушень. Отже, виявляючи «асиметричність» у розподільних співвідношеннях між фактичними злочинними діяннями і «еталонною моделлю», для якої характерним є нормальний розподіл злочинних діянь різних видів у структурі злочинності в цілому, можна виявити і охарактеризувати важливі обставини, що стосуються обсягу прихованих кримінальних правопорушень та їх причинності.

4) Економічні методи – у 70–80 роках XX ст. ці методи знайшли своє значне поширення для виявлення латентних кримінальних правопорушень проти державної і колективної власності. Одним з таких методів був метод аналізу економічної інформації для виявлення розкрадань. Зараз, коли в економічній сфері злочинність має тенденцію до зростання (за останні роки вона збільшилася майже удвічі), коли постійно зростають обсяги «тіньової економіки» (вона становить близько половини валового внутрішнього продукту), коли процвітають бартерні взаєморозрахунки між суб’єктами господарської діяльності, коли масштаби криміналізації фінансової системи досягли високих розмірів, безумовно, підвищується роль економічних методів виявлення латентної злочинності, як макрометодів, так і

мікрометодів. Не втратила своєї актуальності пропозиція про розробку поправочних коефіцієнтів на латентність окремих видів кримінальних правопорушень (метод шкалірування).

5) Політологічні методи – полягають у виявленні ступеня суб'єктивізації владних структур, а також змісту їх вимог, що стосуються шляхів зниження злочинності. Вони неоднакові в різних країнах і навіть в одній окремо взятій країні при зміні політичного режиму.

6) Метод історизму (або «ретроспекції») – широко застосовується при вивченні будь-яких соціально-правових явищ. У цьому разі може йти мова про зіставлення рівня і стану латентної злочинності на різних етапах розвитку суспільства. Одержані в такий спосіб висновки сприяють більш глибокому і всебічному аналізу динаміки латентної злочинності, що має немаловажливе як теоретичне, так і практичне значення» [113, с. 109–129].

Постає питання щодо повноти виявлення та реєстрації кримінальних правопорушень, пов'язаних зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортних засобів. Виходячи з характеру досліджуваної норми зрозуміло, що виявлення такого кримінального правопорушення – завдання не з легких, адже його не можливо помітити одразу. Потрібно проводити певні маніпуляції з ТЗ, порівнювати номери вузлів та агрегатів, що містяться на відповідних частинах ТЗ із тими, що зазначені у документах. Окрім того, зважаючи на специфіку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України обов'язковим є проведення експертного дослідження з метою встановлення факту знищення, підробки або заміни номерів ТЗ, підробки супровідних документів (у разі вчинення діяння у сукупності), встановлення способу вчинення діяння, відповідність нанесення номерів вимогам заводу виробника та способів друку документів наявним зразкам тощо.

Дослідники зазначають, що до правоохоронців потрапляють далеко не всі незаконно придбані або ввезені на митну територію України транспортні засоби. Тобто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290

КК України, належить до латентних. При цьому, на штрафмайданчиках та інших місцях утримання транспортних засобів знаходиться лише, так би мовити, верхівка айсберга. Адже в дійсності подібних транспортних засобів на порядок більше. При цьому, щоб уникнути викриття, для ролі «двійників» спеціально підбирають транспортні засоби, у яких номери кузова розташовані у важкодоступних місцях. Приміром, у того ж Mercedes-Benz, щоб їх виявити, доводиться мало не розбирати половину автомобіля. Але на таку трудомістку процедуру правоохоронці йдуть лише у крайніх випадках, якщо автомобіль знаходиться у розшуку. Отже, незаконний обіг транспортних засобів має високий рівень латентності, що у неостанню чергу пояснюється відсутністю належної кримінально-правової протидії цьому явищу [35, с. 46].

Отже, рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України є доволі високим. Основними факторами, що впливають на рівень латентності в цій царині є:

1) складність виявлення факту знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, в тому числі через недостатність спеціальних знань та технічного оснащення співробітників правоохоронних органів, відсутності регулярних перевірок ТЗ з метою виявлення знищених, підроблених або замінених номерів, виготовлення злочинцями підроблених документів з метою легалізації ТЗ тощо;

2) розвинений нелегальний ринок продажу ТЗ (зокрема, маскування злочинцями незаконного обігу ТЗ під легальні правочини, наприклад, купівля-продаж) у сукупності з достатнім рівнем знань правопорушників у цій царині (зокрема, злочинці добре розуміються в технічних особливостях ТЗ та використовують технологічно складні методи підробки);

3) корупційні чинники, зокрема, у сфері державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку ТЗ, через що автомобілі з підробленими номерами вузлів та агрегатів можуть бути продані на вторинному ринку чи зареєстровані за новими документами;

4) складність доведення факту кримінального правопорушення, зокрема через обов'язковість проведення криміналістичного дослідження – експертизи;

5) недостатня обізнаність громадян про ризики, пов'язані з купівлею ТЗ, що був у користуванні іншої особи та особливості перевірки ТЗ перед купівлею;

6) відсутність достатнього міжнародного співробітництва в цій царині, адже часто ТЗ, що були викрадені або придбані в одній країні зазнають переробки номерів вузлів та агрегатів в іншій.

Для зниження рівня латентності необхідний комплексний вплив на всі вказані фактори. Зокрема, важливим є підвищення рівня спеціальної компетентності співробітників Національної поліції з метою виявлення фактів вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Зокрема, це можливо зробити шляхом проведення спеціальних курсів, тренінгів, інструктажів з цього приводу. При чому така діяльність має бути поділена на два блоки. Перший – теоретичний, де слід інформувати про основні способи вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, новітні технології, що використовують злочинці. Другий блок – практичний, та має охоплювати роботу з реальними прикладами знищених, підроблених або замінених номерів вузлів та агрегатів ТЗ. Також, підвищення рівня спеціальних знань має передбачати ознайомлення з методичними рекомендаціями щодо вивчення та розслідування кримінальних правопорушень в зазначеній сфері. Окрім цього, важливо забезпечувати представників правоохоронних органів необхідним технічним оснащенням для виявлення фактів вчинення кримінально караних діянь в цій царині (наприклад, пристрої для виявлення хімічних змін поверхні металу, ультрафіолетові лампи). Все це дозволить зробити підхід правоохоронців більш кваліфікованим та збільшить ймовірність виявлення ними кримінальних правопорушень в цій царині, а в надалі – підвищить ефективність розслідування.

Для зменшення корупційних чинників, як одного з факторів високого рівня латентності знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу слід підвищувати рівень цифровізації процесів реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку ТЗ, що дозволить мінімізувати людський фактор у цій діяльності. Можливо було б доцільним створити прозорі бази даних, які дадуть можливість перевірити історію ТЗ будь-якій зацікавленій особі. Також дієвим інструментом стало б посилення внутрішнього контролю за діяльністю співробітників відповідних органів та здійснення перевірок щодо дотримання антикорупційного законодавства. Прийнятним є проведення антикорупційного навчання для співробітників та інформування про етичні норми поведінки при здійсненні своєї професійної діяльності. Однак, підсумовуючи, варто наголосити, що все ж таки основним завданням є зменшення людського фактора різними шляхами (цифровізація, електронний документооборот тощо).

Отже, високий рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України має серйозні негативні наслідки. Зменшення рівня такої латентності дозволить більш ефективно захищати права власників ТЗ.

Кримінологічний аналіз основних показників вимірювання кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України має свої особливості. Дослідження наявної офіційної статистичної інформації дало змогу проаналізувати основні кримінологічні показники вимірювання знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Зважаючи на те, що значна частина кримінальних правопорушень в цій сфері залишається поза увагою правоохоронних органів та не має відображення в офіційних статистичних даних, такі діяння характеризуються високим рівнем латентності. Подальші дослідження дозволять розробляти новітні та удосконалювати наявні запобіжні заходи.

2.2. Криміногенна детермінація кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу

Детермінізм – це концепція відповідно до якої, всі події мають свої причини. Основна суть детермінізму полягає в тому, що жодна подія не відбувається випадково та є наслідком певної причини або їх сукупності. У зв'язку з цим робиться висновок, що всі процеси в природі й соціумі пов'язані між собою через різноманітні впливи та зв'язки, велике значення серед яких мають причинно-наслідкові зв'язки.

Поняття детермінація має латинське коріння (determinatio) та у перекладі означає визначення, обмеження. У широкому розумінні детермінація є процесом при якому певний фактор або їх сукупність спричиняють певне явище або подію. Тобто детермінація – це процес породження, зумовлення. Різновидом детермінації є кримінологічна детермінація або як її ще інколи називають – детермінація злочинності. Як зазначає Б. М. Головкін вона «пояснює закономірний розвиток і взаємозв'язок суспільного буття із суспільною свідомістю через відносини між людьми, різні види діяльності, у тому числі злочинної» [114, с. 106].

Таким чином, детермінація злочинності – це вся сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона взаємопов'язана та якими вона обумовлена. Завданням сучасної кримінології є не лише визначення і подання теоретичних положень процесу детермінації кримінальних правопорушень і злочинності, а і оптимальне розкриття застосування цих положень у практичній діяльності, насамперед у діяльності щодо аналізу злочинності та організації запобігання її проявам [103, с. 184].

Від понять «детермінізм» та «детермінація» походить поняття «детермінанти». Під ними розуміють ті чинники, що впливають на певний процес або явище. У контексті кримінологічної детермінації детермінанти являють собою саме ті обставини, що сприяють виникненню злочинної поведінки, створюють сприятливі умови для вчинення кримінальних

правопорушень. Окрім того, слід наголосити, що часто в науці синонімічно з поняттям детермінанти використовують термін «фактори».

Вітчизняна кримінологічна наука традиційно визначає детермінацію злочинності як процес взаємодії різнорідних соціальних та природних факторів (детермінант), що має своїм наслідком існування злочинності, її систематичне відтворення, появу новітніх її різновидів, форм прояву, негативних змін у стані (зростання рівня, ускладнення структури, географії тощо) [33, с. 67].

Характерними рисами детермінант злочинності є:

«1) явища, які носять криміногенний характер, тобто, такі що здатні призвести до виникнення кримінального правопорушення;

2) явища, які породжують як окремі кримінальні правопорушення, так і злочинність взагалі;

3) явища, що тягнуть за собою кримінальну поведінку особи, при цьому вона носить масовий характер;

4) явища які створюють підґрунтя для реалізації злочинних намірів особи злочинця» [115, с. 104].

Оскільки детермінація є однією з стрижневих проблем кримінології науковці завжди вдавалися в питання що ж породжує злочинність. Зокрема, вагомий внесок у дослідження питань кримінологічної злочинності взагалі або окремих видів кримінальних правопорушень зробили такі вчені, як В. С. Батиргареєва [116], А. М. Бойко [117], К. А. Бочарова [118], В. В. Голіна [119], Б. М. Головкін [114], І. М. Даньшин [120], А. П. Закалюк [103], А. Ф. Зелінський [121], О. Г. Кальман [122], С. Ю. Лукашевич [123], О. В. Новіков [124], М. І. Фіалка [115], Н. Є. Філіпенко [125], Н. С. Шевченко [126] та ін.

Як зазначають дослідники, детермінація є об’єктивною категорією. Вона поділяється на причинну і непричинну. Причинна детермінація відіграє провідну роль у поясненні утворення злочинності та її розвитку. Непричинна детермінація органічно доповнює систему багатозначних взаємозв’язків і

залежностей злочинності з іншими явищами та процесами природи і суспільства, визначає координати дії причинності, уточнює її зміст, виражає ступінь залежності. Детерміністичні зв'язки є багатоманітними за характером, ступенем складності, глибиною, формами виявлення. За формою детермінація буває динамічна (однозначна) і статистична (багатозначна або ймовірна), фізична та інформаційна, внутрішня і зовнішня. За часом дії вирізняють минулу, теперішню та майбутню детермінації. За видом зв'язків остання поділяється на понад тридцять підвидів.

З-поміж усіх видів зв'язків на особливу увагу заслуговує причинність (каузальність), оскільки саме вона виступає системоутворюючою ознакою детермінації злочинності. Причинність, як філософська категорія, розкриває генетичний зв'язок між двома явищами: причиною і наслідком. Слід пам'ятати, що детермінація не зводиться до причинності, вона ширша від останньої за обсягом і характером зв'язків. «Причинність – це лише один із різновидів детермінації, хоча і найбільш важливий для пояснення природи утворення соціальних явищ, до яких відноситься злочинність» [127, с. 2].

Детермінаційний комплекс злочинності становить собою певну сукупність факторів, що взаємодіють між собою та в результаті впливають на виникнення злочинності. Основними елементами детермінаційного комплексу виступають причини, умови та кореляти.

Причинами називають явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки. Тобто, між причиною і наслідком зв'язок генетичний, продукуючий.

Умови – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок. Їх зв'язок з причиною і наслідком називають обумовленням, на відміну від спричинення. Дія умови на наслідок опосередкована причиною. Дія умови не обов'язкова, а як правило, ймовірна. Умова не породжує наслідок, але вона забезпечує (сприяє, допомагає) прояву та дії причини. Без умови остання може не проявити свою спричинюючу дію.

Поділ детермінантів на причини і умови є відносним, він має значення лише для цього конкретного взаємозв’язку двох явищ у певний час та за певних умов. За інших умов та характеру взаємозв’язку детермінант, що виконував раніше роль причини, може набути функціональної ролі умови і навпаки. Кореляти мають кореляційний зв'язок з причиною і наслідком. Тобто це такий зв’язок між подіями, явищами, процесами, за якого зміна одних явищ супроводжується (не спричинюється чи обумовлюється) зміною других. Це зв’язок відповідності, більшої або меншої синхронізації [103, с. 187–189].

Схематично умовний причинний ланцюг виникнення та розвитку злочинності виглядає так:

негативні явища суспільного буття →

деформована суспільна свідомість →

злочинні форми діяльності.

Як бачимо, найближчою ланкою, що безпосередньо спричиняє злочинну діяльність, є суспільна свідомість, причому остання відрізняється антисуспільним змістом та перебуває у криміногенному стані.

Очевидно, що породжувати масову (колективну) злочинну діяльність може не будь-яка, а лише деформована у криміногенному відношенні суспільна свідомість. Іноді її називають «кримінально зараженою». Тут слід уточнити: криміногенно деформованими є окремі компоненти суспільної свідомості, а не суспільна свідомість як цілісний об’єкт духовного життя. Ступінь зазначених деформацій може бути різним: низьким, середнім та високим. Їх джерелом напевно виступає деструктивна, духовно низька основа психічної організації певної частини людей, що виявляється в ірраціональній схильності до руйнування культурних традицій і цінностей, запереченні самої ідеї добросутності людини, відхиленні від загальновизнаних норм поведінки, порушенні будь-яких заборон, у тому числі кримінально-правових.

Як зазначає Головкін, «ступінь прояву таких деформацій, головним чином, залежить від гостроти суспільних протиріч між потребами, інтересами, цілями всіх членів суспільства й окремих соціальних груп, а також від рівня моральності суспільства та стану правопорядку в ньому. Низький ступінь деформацій за певних умов призводить до вчинення різного роду правопорушень. Середній – породжує вчинення так званих ситуативних злочинів. А високий спричиняє стійку злочинну діяльність, у першу чергу – рецидивну та організовану» [127, с. 3–5].

Тобто, значний ступінь криміногенної деформації суспільної свідомості може спричинити не лише окремі кримінальні правопорушення, але й формувати деформовану систему цінностей, що або ж виправдовує, або ж взагалі заохочує порушення кримінально-правових норм. У такому разі злочинна діяльність може перестати бути ситуативною. Окрім того, криміногенно деформовані елементи суспільної свідомості можуть пронизувати багато сфер суспільного життя, зокрема політичну, економічну тощо.

На думку дослідників українським реаліям властивий вплив практично всіх детермінант, які обумовлюють злочинність в державах перехідного типу та деяких країнах «третього світу». У цьому сенсі в Україні діють ті ж криміногенні детермінанти, що і в більшості пострадянських країн та держав Центрально-Східної Європи з урахуванням вітчизняних економічних, політичних та соціокультурних реалій. Водночас видається можливим виділення особливостей дії цих причин, а також деяких специфічних криміногенних факторів в Україні.

Глибинні причини злочинності в нашій державі полягають в особливостях процесів, які відбуваються в усіх сферах українського суспільства і, в першу чергу, в ціннісно-нормативній. Йдеться передусім про девальвацію моралі, заснованої на загальнолюдських цінностях, крах колективістських соціалістичних цінностей радянської епохи, разюча відмінність між проголошеними владою деклараціями та повсякденною

реальністю кризового суспільства, яка надзвичайно далека від високих етичних ідеалів (цинізм, аморалізм, гонитва за прибутками за будь-яку ціну, фантастичне збагачення нуворишів, безкарність зловживань політичної еліти та чиновників тощо).

Криміногенне значення має також панування примітивних зразків «масової культури» (передусім на телебаченні), основними цінностями яких є крайній індивідуалізм, культ «розкішного життя», жорстокість, розпущена сексуальна поведінка, всеохоплююче споживацтво. Надзвичайно негативний вплив має і кримінальна субкультура (особливо молодіжна), якій належить виключна роль у відтворенні злочинності [128, с. 224].

Досліджуючи детермінаційний комплекс будь-яких кримінальних правопорушень слід пам’ятати, що існують загальні та специфічні детермінанти. Загальні стосуються злочинності в цілому та притаманні якщо й не усім, але значній частині кримінальних правопорушень. Специфічні детермінанти характерні для конкретних кримінальних правопорушень або їх груп. Однак, проводити кримінологічне дослідження слід поєднуючи вивчення цих детермінант, оскільки це дозволить як визначити загальні тенденції злочинності, так й специфічні риси конкретних видів кримінальних правопорушень.

Вивчення детермінаційного комплексу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу вимагає проведення ретельного дослідження усіх можливих факторів, що тим чи іншим чином спричинюють, зумовлюють це кримінальне правопорушення. Це є необхідним з огляду на низку аспектів. По-перше, таке кримінологічне дослідження стане у нагоді при запобіганні кримінальним правопорушенням в цій царині, адже розуміння детермінант дозволить розробляти більш ефективні запобіжні заходи. По-друге, дослідження детермінант дасть можливість правоохоронцям краще зрозуміти на що слід звертати увагу для підвищення ефективності власної діяльності в цій сфері. В результаті буде можливість розробляти найбільш ефективні стратегії виявлення та

подальшого розслідування таких кримінальних правопорушень. По-третє, аналіз детермінант може допомогти виявити певні недоліки чинного законодавства та знайти шляхи їх виправлення.

Слід зазначити, що детермінаційний комплекс кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України частково пов'язаний й з детермінантами інших правопорушень, особливо у сфері незаконного обігу ТЗ. Як вже наголошувалось раніше, знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу може мати спільну основу з незаконним заволодінням ТЗ. Наприклад, після викрадення ТЗ злочинці можуть вчиняти зазначене кримінальне правопорушення щоб ускладнити або взагалі унеможливити ідентифікацію ТЗ. Крім того, в подальшому це може призводити до нелегального продажу ТЗ, адже, як ми вже наголошували, підроблені номери можуть виступити способом легалізації незаконно придбаних автомобілів. Також знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу може бути пов'язана з порушенням правил митного оформлення ТЗ при ввезенні з-за кордону. Так, вчинення досліджуваного діяння може бути вчинене з метою несплати митних зборів або щоб уникнути розмитнення автомобіля.

Більшість кримінологів здійснювали дослідження детермінант кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту взагалі або окремих видів таких діянь. Водночас вивчення саме детермінаційного комплексу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу не було предметом окремих монографічних досліджень.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України може бути зумовлено низкою факторів. Деякі з них є загальними для злочинності та детермінують вчинення різних кримінальних правопорушень інші ж – специфічні та характерні саме кримінальним правопорушенням в цій царині.

По-перше, детермінувати вчинення кримінальних правопорушень, в тому числі й такого, як знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, може високий рівень корупції.

На жаль, проблема корупції залишається актуальною для України. Зокрема, про це свідчать результати дослідження «Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність», що проводилось соціологічною компанією Info Sapiens та було презентовано Національним агентством з питань запобігання корупції. Так, визнано, що корупція посідає другу сходинку серед основних проблем для України (71,6%) після повномасштабного вторгнення російської федерації (89,7%). Дуже серйозною проблемою корупцію вважають 71,6% представників населення і 73% представників бізнесу. Водночас 87,9% населення та 81,3% бізнесу вважають, що корупція поширена в Україні, а її рівень зріс у порівнянні з 2022 р. [129].

Водночас за даними щорічного дослідження Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) у 2023 р. Україна покращила свої показники, додала три бали та в результаті отримала 36 балів (зі 100 можливих) і посіла 104 місце поміж 180 країн. Зростання результатів на три бали – один із найкращих результатів за цей рік у світі. Також Україна стала однією з 17 країн, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час. Слід наголосити, що ключовим показником CPI є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція майже відсутня. Індекс оцінює сприйняття корупції лише в державному секторі. Показник України характерний для середнього рівня сприйняття корупції [130].

Відповідно до результатів дослідження «Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність» на «перше місце» серед інших сфер за поширеністю корупції у 2023 році вийшли сервісні центри МВС. Так, «35,7% опитаних засвідчили про наявність корупційного досвіду в цій царині.

Найчастіше корупційні ситуації виникали при реєстрації або знятті з обліку транспортних засобів – про такий досвід повідомляють 30,5%. У ситуаціях, пов'язаних з реєстрацією або зняттям з обліку транспортних засобів, корупційні ситуації виникали більшою мірою з ініціативи працівників сервісних центрів МВС: 46,5% респондентів засвідчили, що від них вимагали здійснити неофіційний платіж. Але 34,8% зробили це з власної ініціативи» [131, с. 59–61].

Також корупція може проявлятися і в інших сферах. Наприклад, може мати місце відвернення загрози притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення шляхом надання неправомірної вигоди службовій особі правоохоронних чи судових органів. У такому разі корупція стає «інструментом» уникнення відповідальності, що порушує один з основоположних принципів кримінального права – невідворотності кримінальної відповідальності. Цей вид корупції має особливу небезпеку, адже він не просто дозволяє окремим особам уникати покарання, але й сприяє формуванню атмосфери безкарності. Це має негативний ефект й з точки зору роботи таких органів. Зокрема, корумповані посадові особи ставлять на перше місце не правосуддя, а особисту вигоду. Це руйнує довіру до представників відповідних державних органів, знижує їх авторитет та сприяє збільшенню рівня правового нігілізму.

Отже, корупція посідає важливе місце серед детермінант як злочинності взагалі, так й кримінальних правопорушень, що пов'язані зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу зокрема. Корупційні зв'язки значно полегшують здійснення кримінальних правопорушень злочинцями, а також дають можливість уникати відповідальності. Це робить корупцію одним з ключових факторів детермінації таких кримінальних правопорушень. Саме тому боротьба з нею є однією з передумов зниження рівня такої злочинності.

По-друге, до детермінант злочинності, в тому числі й кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, можна віднести такі

пов'язані між собою соціальні фактори, як рівень життя та значна стратифікація населення.

Зазначу, що цю тезу можна проілюструвати даними британського аналітичного центру The Legatum Institute, який займається дослідженням глобального процвітання та розвитку. Він відомий своїм Глобальним індексом процвітання (The Legatum Prosperity Index), що оцінює рівень добробуту різних країн за низкою критеріїв: безпека та захист, особиста свобода, управління, соціальний капітал, інвестиційне середовище, умови ведення бізнесу, інфраструктура та доступ до ринку, економічні умови, якість життя, охорона здоров'я, освіта, природне середовище.

У 2023 р. Україна посіла 74 місце зі 167 країн у рейтингу з індексом 58,84. При цьому найкращий показник Україна має за критерієм освіти – 40 місце. Вказаний компонент вимірює рівень охоплення, результати та якість на чотирьох етапах освіти (дошкільна, початкова, середня, вища), а також навички дорослого населення). Найслабший показник в України за критерієм безпеки та захисту – 131 місце. Зазначений показник вимірює ступінь того як війна, конфлікти, терор, злочинність дестабілізують безпеку людей (як безпосередньо, так й у довготривалій перспективі).

Для порівняння – у трійці лідерів Данія (84,55), Швеція (83,67) та Норвегія (83,59). Сусідні з Україною держави посіли різні позиції у рейтингу. Так, наприклад, Словаччина – на 35 місці (71,15), Польща – 37 (70,15), Угорщина – 42 (66,88), Румунія – 45 (66,40), Молдова – 70 (59,44), Білорусь – 78 (58,40). Останні місця у рейтингу посідають такі країни, як Центральна Африканська Республіка (32,83), Ємен (32,65), Південний Судан (30,40) [132]. Окрім цього, варто зупинитися також й на дослідженні показника якості життя. Так, онлайн-платформа Numbeo здійснює збір інформації та аналізує різноманітні показники, серед яких якість життя. Цей показник охоплює такі дані: вартість життя та купівельна спроможність, доступність житла, забруднення, включаючи повітря, воду тощо, рівень злочинності, якість системи охорони здоров'я, дорожній рух (час у дорозі).

За результатами першого півріччя 2024 р. Україна посіла 66 сходинку з 83 країн з індексом якості життя 110,7. У трійці лідерів – Люксембург (219,3), Нідерланди (207,5) та Данія (205,6). Здебільшого сусідні до України держави займають вищі позиції у рейтингу якості за індексом якості життя. Наприклад, Словаччина – посіла 36 сходинку (154,4), Польща – 39 (149,3), Угорщина – 43 (139,7), Румунія – 45 (137,4), Білорусь – 52 (125,0). Наприкінці рейтингу – країни з найменшим індексом якості життя, зокрема Бангладеш (72,6), Нігерія (42,7) [133]. Враховуючи наявний показник України та в порівнянні з іншими державами можемо зробити висновок, що має місце середній рівень якості життя.

Окрім того, за даними порталу Numbeo станом на перше півріччя 2024 р. Україна посідає 69 місце зі 146 країн за індексом злочинності [134]. Це середній показник свідчить про те, що дійсно наявні певні проблеми у сфері злочинності та безпеки, водночас такі показники не є критичними.

Ще одним соціальним фактором є суттєва стратифікація населення країни. Сам термін «стратифікація» походить від латинського слова «stratum», що у перекладі означає шар або прошарок. У соціології вказане поняття використовується для опису розшарування суспільства на різні групи (класи). В результаті цього виникає таке явище як нерівність можливостей представників різних категорій.

Як зазначають дослідники, «різка стратифікація населення за рівнем доходів, доступом до соціальних послуг, умовами та якістю життя породжують криміногенно небезпечну соціальну нерівність, що своєю чергою детермінує соціальне напруження і знижує межу та міру законослухняності значної частини суспільства. В умовах, коли більша половина населення не може задовольнити елементарні споживацькі потреби за легальні доходи, люди масово вдаються до пошуку додаткових доходів, у тому числі шляхом вчинення кримінальних правопорушень. Взаємопов’язані економічна, соціальна та духовна деривації не тільки ослаблюють механізми соціального контролю, а й стимулюють масові відхилення громадян від

моральних і правових норм, серед яких чинне місце посідають порушення кримінально-правових заборон» [114, с. 110–111].

Вказані фактори можуть мати суттєвий вплив на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Недостатньо високий рівень життя у поєднанні зі значним рівнем нерівності може так чи інакше спонукати людей до придбання ТЗ якомога дешевше. Автомобілі, що були в користування можуть мати нелегальне походження, у зв'язку з чим мають ціну, що є нижчою у порівнянні з новими ТЗ. Придбання автомобіля на так званому «чорному» ринку є вигідним і особа з невисоким достатком може дозволити собі його купити. Також, дешевизна може бути пов'язана з ввезенням ТЗ на митну територію України з-за кордону та подальшим небажанням здійснювати його офіційну перереєстрацію.

По-третє, детермінувати вчинення різних кримінальних правопорушень, у тому числі й передбаченого ст. 290 КК України, може недостатньо ефективна діяльність правоохоронних та судових органів. Певні недоліки в роботі таких суб'єктів можуть породжувати почуття безкарності у злочинців та знижувати стримувальні фактори.

Так, як вже було зазначено у підрозділі 2.1, знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є одним з тих кримінальних правопорушень, що характеризується незначними показниками встановлення винних осіб. Зокрема, про це свідчить співвідношення зареєстрованих кримінальних правопорушень за відповідною статтею КК України та кількість осіб, яким було повідомлено про підозру у вчиненні відповідного діяння, що складає лише близько 1%, а також кількість засуджених осіб – приблизно 0,4%.

Такі показники діяльності правоохоронних та судових органів можуть бути обумовлені низкою факторів. Серед них велике навантаження на співробітників, недостатній рівень підготовки, недостатнє матеріально-технічне забезпечення, корумпованість тощо. Впливаючи на ці та інші

фактори можна суттєво підвищити ефективність діяльності відповідних установ.

По-четверте, недостатній рівень правової обізнаності населення також детермінує вчинення кримінальних правопорушень. Здебільшого вказаний фактор підвищує ризик несвідомого порушення нормативних приписів.

В контексті ст. 290 КК України цей фактор можна розглядати з різних боків. З однієї сторони – людина може не усвідомлювати, що здійснення відповідних дій, спрямованих на знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є кримінально караним діянням. У такому разі особа може вчинити вказані дії та не сприймати це як кримінальне правопорушення. З іншого – людина може не знати про способи перевірки легальності вживаного ТЗ при його купівлі. Через це така особа може стати жертвою обману та придбати авто з підробленими номерами у «професійного» злочинця. Дійсно, злочинці, усвідомлюючи низьку обізнаність потенційних покупців, можуть цим користуватися у власних цілях. Громадяни можуть не знати про можливість та навіть необхідність перевірки перед купівлею низки даних, зокрема, VIN-коду. Саме тому виникає потреба проведення активної просвітницької роботи з метою підвищення грамотності населення. Це сприятиме зниженню рівня незаконного обігу ТЗ, а також підвищенню рівня правової культури населення загалом, зменшуючи суспільну толерантність до кримінально караних діянь.

По-п’яте, одним з факторів, що детермінує саме вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є наявність високого попиту на купівлю ТЗ, що перебували у користуванні. Це створює вигідне середовище для діяльності злочинців у сфері незаконного обігу ТЗ, що поєднується з їх комерційним інтересом. Вони можуть отримати значні прибутки, здійснюючи продаж незаконно набутих автомобілей за зниженою ціною.

Дійсно, вартість викрадених ТЗ на «чорному» ринку часто є нижчою у порівнянні з легальними, а особливо з новими автомобілями, що можна придбати в автосалоні. Для продажу викраденого автомобіля злочинці використовують різні методи маскування його нелегального походження. Часто злочинці прибігають до підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів ТЗ, а також підробки документів. Це ускладнює їх ідентифікацію та робить їх перевірку для звичайного покупця майже неможливою. Разом з тим, наявність значної фінансової вигоди від продажу таких ТЗ стимулює злочинців розширювати масштаби своєї діяльності, покращувати маскувальні заходи. У зв'язку з цим слід впроваджувати механізми більш прискіпливого контролю за ринком вживаних ТЗ, що, в свою чергу, призведе до зниження привабливості такої діяльності для потенційних злочинців.

По-шосте, вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, може бути спробою злочинця зменшити свої фінансові витрати. Йдеться про те, що цей вид кримінальних правопорушень може виникати через високий рівень оподаткування та митних платежів.

Значні податкові та митні витрати на купівлю та реєстрацію транспортних засобів створюють фінансове навантаження на громадян, що особливо актуально в умовах економічної нестабільності. У зв'язку з цим, купівля ТЗ може бути значним фінансовим тягарем для людини. Тому у злочинців виникає бажанням заощадити кошти, й саме це штовхає його на вчинення кримінального правопорушення. Таким шляхом злочинець намагається видати такий ТЗ за легальний [135, с. 368].

Як вже зазначалося раніше, одним із основних елементів детермінаційного комплексу злочинності є причини. Вивчення такого явища як причинність у кримінологічній науці має важливу роль, адже така категорія допомагає відобразити зв'язок між злочинністю та явищами, що її породжують. Відповідно до філософського принципу причинності кожне явище має свою причину, виникає в результаті спричинення, є наслідком дії причини. «Сутність причинного (генетичного) зв'язку полягає у

продукуванні одних явищ іншими. Причинний зв'язок виникає між однорідними явищами, що нехарактерно для інших видів зв'язків. Однакові причини завжди породжують однакові наслідки за одних і тих самих умов. Явище-причина передує виникненню явища-наслідку, приводить у дію людську активність, викликає утворення нової дійсності. Причина закономірно (не зворотно) породжує вольову дію, що тягне за собою наслідки. Між причиною і наслідком лежить вольова дія. Причина викликає відповідну їй дію, тоді як наслідок може бути не тільки закономірним, а й випадковим» [136, с. 276].

Дотепер в кримінології не склалося єдиного та однозначного розуміння причин злочинності. У зв'язку із цим можна виділити три основні підходи.

Відповідно до першого підходу причиною вчинення конкретного кримінального правопорушення визнаються негативні соціальні явища і процеси, під впливом яких в особи виникають антисуспільні погляди, звички, установки, що втілюються у кримінальну мотивацію і внутрішню готовність до протиправних дій (І. М. Даньшин, Л. М. Давиденко).

Згідно з другим підходом причина кримінального правопорушення криється в самому злочинці, а саме в дефектах його інтелектуальної, вольової, емоційної сфер психіки (А. Ф. Зелінський, А. П. Закалюк, О. М. Костенко).

Третій підхід визначає причиною кримінального правопорушення взаємодію криміногенних чинників соціального середовища та антисуспільних властивостей особи (А. І. Долгова, О. М. Яковлев, С. А. Тарарухін) [102, с. 137].

З названих підходів вважаємо найбільш виправданим саме другий, адже жодні зовнішні фактори або вплив середовища, а також суб'єктивні внутрішні характеристики особистості не можуть самостійно призвести до скоєння кримінально караного діяння, тобто кримінального правопорушення. Вони завжди проходять через свідомість конкретної людини і лише після

цього можуть перетворитися на певні мотиви та рішучість здійснити протиправні дії.

Не слід забувати що причини знаходяться у тісному та нерозривному зв'язку з умовами. Причина у статичному стані сама по собі нічого не породжує. Для настання наслідку (реалізації причини у динаміці) необхідне поєднання її з умовою. За своєю сутністю умова є потенційною можливістю утворення чогось іншого. Роль умови по відношенню до злочинності виконує соціальне середовище, що попередньо формує причину, а потім створює об'єктивну можливість для переходу причини у свою діалектичну протилежність – наслідок. Умови поділяються на два види: необхідні та достатні. Якщо перші забезпечують абстрактну можливість породження змін, то другі дають поштовх для реалізації причини і сприяють переходу можливості у дійсність. Частіше за все у ролі достатніх умов виступають певні події, ситуації, що «запускають» механізм спричинення і забезпечують закономірне настання результату (дійсності) [127, с. 2–3]. Таким чином, умови становлять собою ті явища, що сприяють формуванню злочинності.

Причини злочинності криються в певних психологічних особливостях особи злочинця та спонукають його до вчинення кримінально протиправних дій. До таких психічних особливостей можна віднести дефекти різних сфер, зокрема, емоційної, вольової, інтелектуальної (наприклад, емоційна нестабільність, недостатній рівень самоконтролю, схильність до девіантної поведінки тощо). Тобто, це свого роду внутрішній детермінаційний компонент, що криється в особі правопорушника. В свою чергу умови злочинності – певні зовнішні обставини, явища, що сприяють реалізації злочинного наміру (наприклад, стратифікація населення, високий рівень корупції, недосконалість правової системи, недостатня ефективність діяльності правоохоронних та судових органів тощо). Злочинність не виникає через одну конкретну причину, а є результатом складної взаємодії різних умов і обставин, які впливають на індивідуальну поведінку та мотиви правопорушника. Як наголошують науковці, відокремити причини і умови

злочинності не завжди легко. Таке відокремлення може застосовуватись по відношенню до індивідуальної злочинної поведінки, коли можливо з певною долею ймовірності визначити, що породило певний вчинок, а що лише його обумовило [137, с. 91].

В першу чергу для з'ясування причин певного кримінального правопорушення слід встановити що ж саме спонукало особу вчинити кримінально протиправне діяння та стало основною рушійною силою. Тобто йдеться про мотив вчинення кримінального правопорушення.

Етимологічно слово «мотив» має латинське коріння та походить від «motus», що означає рух, поштовх, а також «movere» – рухати, спонукати. Надалі у французькій мові з'явилось слово «motif», що у перекладі означає причина або спонукання до дії. В загальному розумінні мотив – це підстава, привід для якої-небудь дії, вчинку; причина [138, с. 810].

З точки зору кримінології мотив – це внутрішня спонукальна сила, що визначає вибір особи злочинно моделі поведінки. Зазвичай, мотив відображає особисті потреби злочинця, його інтереси, емоції, бажання. Саме вони підштовхують особу на вчинення кримінального правопорушення. При цьому слід розуміти, що мотив утворюється не одномоментно, а у декілька етапів. Спочатку в людини формується первинний абстрактний мотив, після того він переростає у конкретний мотив та зрештою людина обирає конкретну ціль та з'являється намір її досягти. Дослідження мотиву є важливим, адже це дозоляє зрозуміти чому людина вчинила кримінально протиправне діяння.

Як зазначають в наукових публікаціях, «досліджуючи мотиви поведінки, необхідно враховувати переживання і почуття людини, її потреби та інтереси, ідеали, установки та переконання, мету і засоби її досягнення, тобто все те, що слугує підставою протиправного вчинку. А це можливо лише у тому разі, якщо мотив протиправної поведінки розглядати як складне багатокомпонентне психологічне утворення, а процес його формування – як динамічний, стадіальний. Мотивація правопорушення відображає не тільки

та не стільки ту чи іншу криміногенну ситуацію, в якій воно вчиняється, скільки всі попередні негативні впливи соціального середовища, що сформували особистість з антисоціальною спрямованістю, а точніше, деформували мотиваційну сферу особистості. Структура мотиву відображає історію формування особистості, її структуру. Особливості особистості знаходять відображення в особливостях мотивів протиправної поведінки» [139, с. 64–65].

Слід наголосити, що кримінальне право та кримінологія дещо по-різному ставляться до поняття «мотиву». Так, у кримінальному праві мотив – внутрішнє спонукання, що лежить в основі прийняття особою рішення про вчинення кримінального правопорушення. В деяких випадках він є юридичною підставою для визначення вини, в інших же – може бути врахований при кваліфікації та/або призначенні покарання. Натомість у кримінології мотив – більш широке та глибоке поняття, що стосується внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на вибір особою саме кримінально караної поведінки. Кримінологи досліджують як певні потреби, цінності, емоції, соціальні умови сприяють формуванню мотивів. Таким чином, у кримінальному праві мотив визначає лише чому особа вчинила кримінальне правопорушення і має значення при призначенні покарання. У кримінології мотив становить собою частину дослідження причин і умов злочинності з метою розробки запобіжних заходів. При цьому варто підкреслити, що з точки зору кримінології кримінальних правопорушень без мотиву бути не може.

Похідним від поняття мотиву є мотивація. На думку вчених «це процес формування, розвитку та становлення особистої психологічної готовності та мотивів діяльності певної спрямованості та соціальної значущості. Звідси, стосовно особистості, можна розрізняти мотивацію, що формує мотиви антисуспільної, суспільно небезпечної, злочинної діяльності, тобто антисуспільну, суспільно небезпечну, кримінальну мотивацію. Відзначимо, що кримінальна мотивація формується не одразу. У процесі антисуспільної

та суспільно небезпечної (некримінальної) мотивації через виникнення в особи мотивів, що зачіпають предмети, які належать до головних умов життєдіяльності суспільства, та головним чином – через наміри й високу ймовірність застосувати кримінально-заборонені засоби та форми діяльності щодо реалізації цих мотивів, мотивація останньої ніби проходить передкримінальний етап, коли ще не сформована кримінальна мотивація, а лише відбувається орієнтація у криміногенному відношенні. Таку орієнтацію та мотивацію, на відміну від кримінальної, називаємо криміногенною. Вона формує мотиви, що є внутрішньою причиною злочинного прояву» [103, с. 291].

Кримінальна мотивація становить собою поетапну психічну діяльність із формування мотиву та приведення свідомості та волі у стан підвищеної готовності реалізувати злочинний намір. Мотивація є тією внутрішньою силою, що породжує особистий вибір одного із можливих варіантів поведінки та штовхає до досягнення поставленої мети. Сама ж вона визначається «спрямованістю особистості злочинця, тобто сформованою під впливом соціального середовища і життєвого досвіду ієрархією цінностей та відповідних їм провідних мотивів, якими керується її носій при виборі лінії поведінки. Вона виражає особисте ставлення її носія до моральних і соціальних норм та кримінально-правових заборон» [102, с. 132].

У переважній більшості випадків саме знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) вчиняється з корисливих мотивів. При цьому, цей мотив може бути двох видів – уникнення витрат або заробіток коштів. Прикладом першого виду може бути вчинення такого кримінального правопорушення щоб уникнути необхідності сплати податків або митних платежів, а другого – бажання злочинця приховати незаконне заволодіння транспортним засобом з метою його подальшого продажу тощо.

Окрім того, часто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України вчиняється з мотивів безперешкодного користування

транспортним засобом. Наприклад, це може бути у випадку коли особа в результаті певних дій (наприклад, ремонтних робіт) пошкодила ті частини автомобіля, що мають спеціалізоване маркування та вирішила здійснити заміну відповідних елементів самостійно, без дозволу органів з надання сервісних послуг МВС. Або ж на практиці зустрічаються випадки коли особа після купівлі автомобіля, що перебував у користування іншої особи, виявляє невідповідність літерно-цифрових позначень первинного номера кузова ТЗ ідентифікаційному номеру, зазначеному в свідоцтві про реєстрацію ТЗ та самостійно, без відповідного дозволу, здійснює відповідне підроблення елементів.

З точки зору кримінального права мотив не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. У зв'язку з цим у більшості випадків під час досудового розслідування та судового розгляду мотив не встановлюється. Здебільшого відповідні органи обмежуються встановленням обов'язкового елементу суб'єктивної сторони вказаного діяння – вини. З погляду кримінології це є негативною тенденцією, адже важливо приділяти увагу й мотиву вчинення кримінального правопорушення, навіть у випадку якщо це не впливає на кваліфікацію. З одного боку це сприятиме призначенню найбільш справедливого покарання. З іншого – підвищенню ефективності запобіжної діяльності за рахунок проведення об'єктивного аналізу кримінального правопорушення.

Таким чином, вивчення детермінаційного комплексу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є важливим для розвитку кримінологічних знань, покращення правозахисної практики та забезпечення безпеки суспільства. Це допомагає глибше зрозуміти мотиваційні процеси осіб, що вчиняють подібні кримінальні правопорушення. Аналіз детермінаційного комплексу дозволяє виявити слабкі місця, на які слід впливати при запобіжній діяльності, що дозволить підвищити її ефективність.

2.3. Особа злочинця при вчиненні кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу

Вчення про особу злочинця становить собою один зі стрижневих елементів предмета кримінології. Дослідження цього важливого елементу розгорнутої кримінологічної характеристики дає можливість провести ґрунтовне та всеосяжне кримінологічне дослідження, що зрештою буде спрямовано на запобігання кримінальним правопорушенням. Формування типового портрету особи злочинця певного виду кримінального правопорушення має важливе значення для запобігання конкретного виду кримінальних правопорушень на різних рівнях запобіжної діяльності.

В навчальній літературі підкреслюється: «У кримінології особа злочинця вивчається з теоретичною і прикладною метою. Для теорії кримінології важливо розробити поняття «особа злочинця», здійснити структурний аналіз контингенту злочинців і дати їх характеристику, провести класифікацію і типологію злочинців, з'ясувати причини і механізм становлення людей на шлях вчинення злочинів і подальше заняття систематичною злочинною діяльністю. Крім того, наукову цінність становлять нові кримінологічні теорії, що пояснюють закономірність того, що люди стають злочинцями. Прикладний аспект дослідження особи злочинця полягає у визначенні експериментально-досвідним шляхом індивідуальних якостей, властивостей, психічних станів осіб, які вчинили конкретні злочини, що мають детермінуюче значення і впливають на особливості їх злочинної поведінки в умовах конкретної життєвої ситуації. Крім того, значний практичний інтерес становлять прогнозування індивідуальної злочинної поведінки, розроблення ефективних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, пошук нових методів та заходів запобігання вчиненню конкретних злочинів. Теоретичний і практичний

аспекти дослідження особи злочинця тісно взаємопов'язані, доповнюють один одного» [102, с. 99].

Доцільність ретельного вивчення особи злочинця обґрунтовано низкою факторів. По-перше, це необхідно з огляду на встановлення причин злочинності. Так, вивчення особистості злочинця допомагає визначити чому людина вчинила кримінальне правопорушення, які саме внутрішні (психологічні) та зовнішні (соціальні) фактори цьому сприяли.

По-друге, дослідження особи злочинця дає можливість класифікувати злочинців за різними критеріями (мотиви, рівень суспільної небезпечності, соціальні характеристики, схильність до рецидиву тощо), що також дозволяє краще розуміти причини та умови злочинності.

По-третє, розуміння характеристик особи злочинця є необхідним для розробки ефективних запобіжних заходів.

Й нарешті, по-четверте, аналіз рис особи злочинця дозволяє робити певні прогнози щодо ймовірності вчинення кримінальних правопорушень в майбутньому.

Дослідженням зазначеного питання в різні часи займались низка науковців-кримінологів, серед них Б. М. Головкін [140], І. М. Даньшин [120], О. М. Джужа [141], А. Ю. Доброскок [142], А. П. Закалюк [103], А. Ф. Зелінський [143], В. В. Топчій [144] та інші.

Потрібно також враховувати, що паралельно в науковому обігу існують два суміжні, однак не тотожні поняття – «особа злочинця» та «особистість злочинця». Як зазначають Б. М. Головкін та О. В. Лисодєд «термін «особистість злочинця» доцільно вживати на індивідуальному рівні, так би мовити адресно, стосовно конкретних осіб, які вчинили ті чи інші кримінальні правопорушення. На загальнотеоретичному рівні є сенс використовувати поняття «особа злочинця». Воно охоплює сукупність усіх ознак і властивостей (демографічних, біосоціальних, психофізіологічних, морально-психологічних, кримінально-правових та ін.), що усебічно характеризують злочинця, як члена суспільства і суб'єкта протиправної

поведінки. На відміну від цього, поняття особистість злочинця відображає його соціальну властивість, внутрішній світ і виражається в індивідуально-психологічних ознаках, що обумовлюють мотивацію та спрямованість злочинної поведінки» [140, с. 38].

Таким чином, поняття «особа злочинця» є більш широким та зосереджується на соціально-правовому аспекті. Окрім того, саме поняттям «особа» оперує КК України, зокрема при визначенні суб'єкта кримінального правопорушення. Своєю чергою «особистість» акцентує більшу увагу на внутрішніх особливостях (психологічні, моральні тощо). Отже, поняття «особа злочинця» акцентує увагу на її взаємодії з соціальним середовищем, тоді як «особистість злочинця» зосереджується на її індивідуальних характеристиках і мотивах.

В рамках дослідження доцільно зупинитися на різних розуміннях поняття «особа злочинця», що надають науковці. Так, А. П. Закалюк вважає, що поняття особи злочинця є «соціально типовим та збірним, що має стосуватися всіх осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. Його зміст залежить від того, які суспільно небезпечні діяння законодавець визнає злочинними. Автор наголошує, що сукупність соціально типових ознак, що відрізняють особу злочинця від інших типів особи, не з'являється в один момент, після чи під час вчинення кримінального правопорушення, тим більше – після вироку суду. Ці ознаки накопичуються поступово, тривалий час, коли кількісні показники негативних рис перетворюються у нові негативні якості, що набувають суспільної небезпечності, обумовлюють криміногенну мотивацію і в певний момент реалізуються у вчинені кримінального правопорушення. Таким чином, риси і ознаки особи злочинця з'являються задовго до того, як вони зрештою реалізуються у вчиненні кримінального правопорушення. Так само, ці риси не зникають в один момент після відбуття покарання. Має пройти певний, нерідко тривалий час, коли ознаки особи злочинця зміняться у соціально прийнятному напрямі та втратять свою соціальну типовість особи злочинця» [103, с. 239–240].

І. М. Даньшин визначив особу злочинця як «сукупність істотних і стійких соціальних властивостей і ознак, соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному вчиненому злочині, надають вчиненому діянню характеру суспільної небезпечності, а винній у ньому особі – властивості суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона і притягається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом» [145, с. 37].

Натомість Л. С. Сміян зазначає, що під «особою, яка вчинила злочин», зазвичай розуміється сукупність соціально значущих якостей особистості людини, що впливає в сукупності із зовнішніми умовами (ситуацією) на злочинну поведінку» [146, с. 79].

На думку О. М. Джужи під особою злочинця розуміється «сукупність соціальних та соціально значущих (поглядів, здібностей, інтересів, потреб, моральних переконань і т. п.) властивостей, відносин, що характеризують конкретну особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у поєднанні з позаособистісними зовнішніми умовами та обставинами – властивостями, відносинами навколишнього середовища» [141, с. 17].

В літературних джерелах зустрічаються багато різних схем структурного аналізу особи злочинця, пропонується різна кількість і склад ознак, за якими проводиться вивчення вказаного об'єкта. На відміну від інших галузевих досліджень, кримінологічне пізнання природи злочинця полягає у вивченні його соціальної, біологічної та психологічної структур, звісно ж під кутом їхнього впливу на злочинну поведінку. А тому структура особи злочинця досліджується за демографічними, соціальними, психічними ознаками та ознаками, що характеризують злочинну поведінку [102, с. 105–106].

Соціальні та демографічні ознаки в більшості досліджень об'єднують в спільну групу. До них зазвичай відносять вік та стать особи, рівень освіти, сімейний стан, професійний статус, соціальне оточення, матеріальне становище. Загальновідомо, що частіше кримінальні правопорушення

вчиняють люди молодого віку (18–35 років). Окрім того, чоловікам та жінкам більш притаманні різні види злочинних проявів. Психічні ознаки можуть включати в себе морально-етичні переконання, схильність до ризику, рівень агресивності та саморегуляції тощо. Ключовими психічними ознаками та ознаками, що характеризують злочинну поведінку є відомості про вчинене кримінальне правопорушення (тяжкість, форма вини, наявність співучасті, мотиви тощо).

Як зазначає М. І. Фіалка «кримінологічна характеристика» та «кримінологічний портрет» злочинця – самостійні явища, що мають власний зміст, але є нерозривно пов'язаними одне з одним. Під кримінологічною характеристикою особистості злочинця розуміють відповідний процес опису специфічних рис, які утворилися під час соціалізації людини, та визначають її в загальнолюдському, суспільно значущому та індивідуально-неповторному плані, а також характеризують як таку, що скоїла злочин, і впливають на злочинну поведінку. Під кримінологічним портретом розуміють опис типових специфічних рис, які притаманні певному прошарку злочинців, та розкривають їх сутність як людей, що вчинили злочин певного характеру або схильні до його вчинення» [147, с. 113].

Логічним є те, що кримінологічна характеристика та кримінологічний портрет особи злочинця є специфічними залежно від конкретного виду злочинного прояву. Так, кримінологічно значущі ознаки особи, яка вчинила знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу звісно буде відрізнятися від особи, що вчинила, наприклад, умисне вбивство або розбій.

Здійснення повноцінного кримінологічного аналізу, а отже надання кримінологічного портрета особи злочинця, що вчиняє знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, певним чином ускладняється високим рівнем латентності на якому ми наголошували у підрозділі 2.1. Зважаючи на невелику кількість осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290

КК України, незначну кількість засуджених осіб за відповідною статтею можна говорити про недостатність емпіричного матеріалу для надання всебічної характеристики особи злочинця. Так, наприклад, відповідно до офіційних статистичних даних протягом 2020–2024 рр. лише 58 осіб було повідомлено про підозру, з низ засуджено менше половини.

Розглянемо основні риси осіб, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України детальніше. У перебігу емпіричного дослідження з метою надання характеристики особи злочинця були взяті до уваги вироки, винесені судами за ст. 290 КК України починаючи з 2010 р. Усього було вивчено 75 таких вироків, за якими засуджено 78 осіб. Окрім того, до уваги було взято офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора за формою № 2 «Єдиний звіт про осіб, що вчинили кримінальні правопорушення» за 2016–2024 рр. У вказаних звітах надано основні характерологічні риси 122 осіб, яким було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України.

В результаті емпіричного дослідження встановлено, що переважна більшість злочинців, що вчиняють знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є чоловіками – 97% та лише 3% злочинців – жінки [148].

Значна перевага кількості чоловіків, що вчиняють зазначене діяння може бути обумовлена тим, що саме чоловіки частіше залучені до сфер діяльності, що пов’язані з ТЗ, зокрема ремонтом чи купівлею-продажем автомобілей. Саме це зумовлює більшу ймовірність участі чоловіків у вчиненні кримінальних правопорушень у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, зокрема знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. У багатьох випадках вчинення зазначеного діяння потребує спеціальних технічних знань, що за загальним правилом притаманно для чоловіків.

Жінки залучені до таких кримінальних правопорушень у поодиноких випадках. Це може бути пояснено тим, що сфери їх діяльності здебільшого меншою мірою пов'язані з технічним обслуговуванням ТЗ. У випадках коли жінки, залучені до вчинення такого кримінального правопорушення, вони можуть не виконувати роль безпосереднього виконавця, а здійснювати організаційну діяльність.

Втім, на практиці зустрічаються випадки коли жінки самостійно вчиняють зазначене діяння. Наприклад, вироком Любомльського районного суду Волинської області від 01.08.2014 у справі № 163/1952/14-к до кримінальної відповідальності притягнуто жінку. Судом встановлено, що обвинувачена у власному господарстві, реалізовуючи злочинний умисел, направлений на підробку ідентифікаційного номера кузова автомобіля марки «БМВ 520 і», за допомогою кутової шліфувальної машинки знищила п'ять останніх символів оригінального номера кузова, після цього за допомогою ручних мітчиків з формою необхідних символів та молотка, на зашліфованому місці набила п'ять останніх символів номера кузова, який був зазначений в свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу «БМВ 520 і». Місця набивки та шліфування вона зашпаклювала, відшліфувала та покрила шаром фарби. Автомобіль з підробленим номером кузова громадянка експлуатувала [149].

Однак, все ж таки, повторимо, що вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу є нетиповим для жінок, а вчинення цього кримінального правопорушення ними є, скоріше, виключенням: протягом останніх 10 років було зафіксовано лише декілька випадків вчинення цього діяння жінками. Натомість абсолютна більшість злочинців цього виду кримінальних правопорушень – чоловіки.

Наступною демографічною рисою злочинців є їх вік. Кожна вікова група має свої характерні особливості, що пов'язані з різними етапами життя, зміни свідомості в ході розвиту, соціалізації, набуття нових знань, умінь та

навичок. Спираючись на офіційні дані Офісу Генерального прокурора встановлено, що переважно вказане кримінальне правопорушення вчиняють особи дорослого віку (схема 2.3). Так, у віці 16–17 років вказане діяння вчинило 2% осіб; 18–28 років – 30%; 29–39 років – 31%; 40–54 роки – 27%; 55–59 років – 3%; 60 років і більше – 7%.

Схема 2.3 [150]

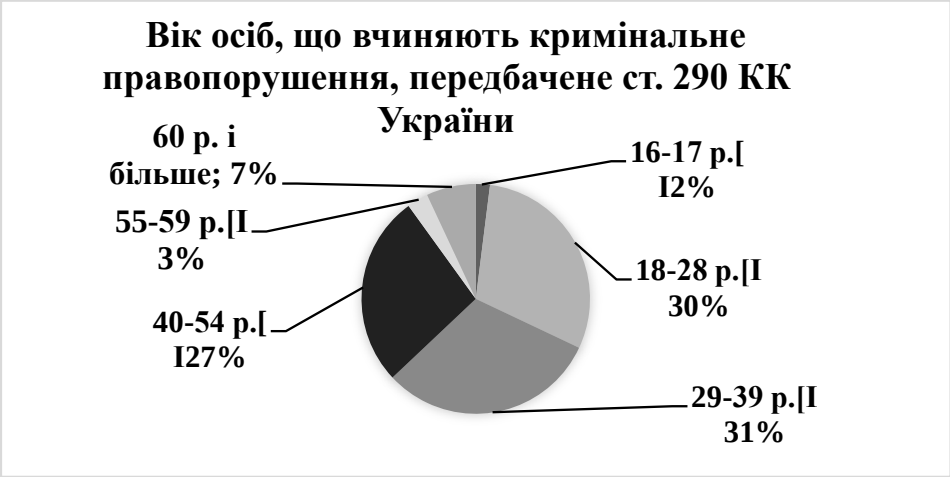

Проаналізувавши наведені показники можемо зробити висновок, що молодь у віці 16–17 років є найменшою за чисельністю групою, що вчиняє вказане кримінальне правопорушення. Це можна пояснити декількома факторами. З одного боку, суто технічно, вказана категорія включає в себе найменший за обсягом віковий діапазон (лише один рік). З іншого боку – у представників цієї вікової групи здебільшого недостатньо технічних знань для вчинення відповідного діяння. Окрім того, молодь цього віку нечасто залучена до діяльності в автотранспортній сфері.

Доволі часто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України вчиняють молоді дорослі у віці 18–28 років. Саме у цьому віці, зазвичай, починається професійна діяльність, такі особи можуть мати нестабільний дохід, а отже схильні до пошуку додаткових джерел заробітку. На цей час набутих технічних знань вже достатньо для вчинення відповідних

діянь з вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

Найбільша частка злочинців належить до представників дорослих середнього віку, тобто 29–39 років. У цьому віці людина вже набула великої кількості знань, умінь та навичок. Вона може працювати у технічній сфері, мати доступ до необхідного для вчинення кримінального правопорушення обладнання. Основними мотивами до вчинення кримінального правопорушення може виступати потреба в забезпеченні родини, покращення фінансового стану.

Значна частина злочинців – особи зрілого віку (40–54 роки). Багато з них вже можуть мати суттєвий досвід роботи у технічних професіях та доступ до обладнання. Потреби забезпечувати родину у цьому віці зазвичай не зникають, а навіть можуть загострюватись та зростати. Мотивуючи свою протиправну діяльність та керуючи нею такі особи можуть виправдовувати свої дії прагненням підтримувати звичний рівень життя чи уникати зайвих витрат.

Особи передпенсійного віку (55–59 років) та літні люди (60 років і старше) становлять невелику частку на тлі загальної кількості злочинців. Одним з мотивів до вчинення кримінального правопорушення в цьому віці може виступати зниження рівня доходу (зокрема, через мале пенсійне забезпечення). Враховуючи зниження фізичної активності такі люди значно рідше залучені до злочинної діяльності взагалі й до кримінальних правопорушень, пов'язаних із знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, зокрема.

Отже, зазвичай кримінальні правопорушення, спрямовані на знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу вчиняють особи у віці від 18 до 39 років (в сукупності це 61% від загальної кількості злочинців). Це пояснюється найбільш активною участю представників цього віку в технічній діяльності та вищою мотивацією до ризикованих дій у порівнянні з представниками інших вікових груп.

Головною рушійною силою представників усіх вікових категорій може бути корисливий мотив, що з одного боку може полягати у бажанні підвищити власні доходи, а з іншого – позбутися фінансових витрат. Розуміння вікових особливостей грає суттєву роль у формування запобіжної діяльності, адже кожна вікова група має свої суттєві особливості, що слід враховувати.

Аналіз таких даних дає можливість здійснювати цілеспрямовану запобіжну діяльність, що будуть знижувати ризик вчинення кримінальних правопорушень в цій царині.

Як показують результати емпіричного дослідження, особи, що вчиняють знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу характеризуються різним рівнем освіти (схема 2.4). Так, 41% таких осіб мають середню освіту, 19% – спеціальну середню або професійно-технічну, 26% – вищу або незакінчену вищу освіту, щодо 11% інформація про рівень освіти відсутня.

Схема 2.4 [148]

Наведена інформація про рівень освіти злочинців, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України свідчить, що найбільшу частину серед правопорушників становлять саме люди з середньою освітою. Дійсно, рівня їх знань, умінь та навичок достатньо для вчинення такого діяння. Втім, варто наголосити, що в багатьох випадках саме

такі люди мають недостатньо великий заробіток, що може спонукати їх до протиправних дій, в тому числі й пов'язаних зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

Понад чверть правопорушників становлять люди з вищою або незакінченою вищою освітою. Це свідчить про різноманітність соціальних груп, що долучаються до цього виду кримінальних правопорушень. Вища освіта, у деяких випадках, може надавати додаткові переваги злочинцям. Наприклад, у випадку якщо це технічна освіта, то така особа може мати глибші знання щодо властивостей конкретних матеріалів, конструкції автомобіля, розміщення відповідних деталей на транспортному засобі та краще розумітися на способах підробки відповідних елементів.

Третю за обсягом групу становлять люди зі спеціальною середньою або професійно-технічною освітою. Представники цієї групи під час навчання опановують спеціальні навички, що дозволяють їм працювати у технічній сфері. Така діяльність може бути пов'язана зі здійсненням технічного обслуговування ТЗ, ремонтом автомобілів. Набуті знання та навички можуть бути використані в процесі вчинення кримінальних правопорушень.

Такий розподіл свідчить про залученість до відповідного виду кримінальних правопорушень широкого кола осіб, з різним рівнем освіти, що належать до різних соціальних груп. Це варто враховувати, поряд з іншими характерологічними ознаками особи злочинця, при здійсненні запобіжної діяльності. Необхідний комплексний підхід, що буде враховувати вікові, освітні особливості таких осіб та їх життєвий досвід в тому числі.

Враховуючи результати емпіричного дослідження робимо висновок, що особи, які вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України, мали різні сімейні статуси (схема 2.5). Традиційно в кримінології вважають, що серед злочинців більше осіб, які не мають сім'ю. Однак, в результаті нашого дослідження встановлено, що майже половина, а саме 46% злочинців, які вчиняють кримінальне правопорушення,

передбачене ст. 290 КК України одружені; 39% – неодружені або розлучені, інформація щодо 15% осіб відсутня.

Схема 2.5 [148]

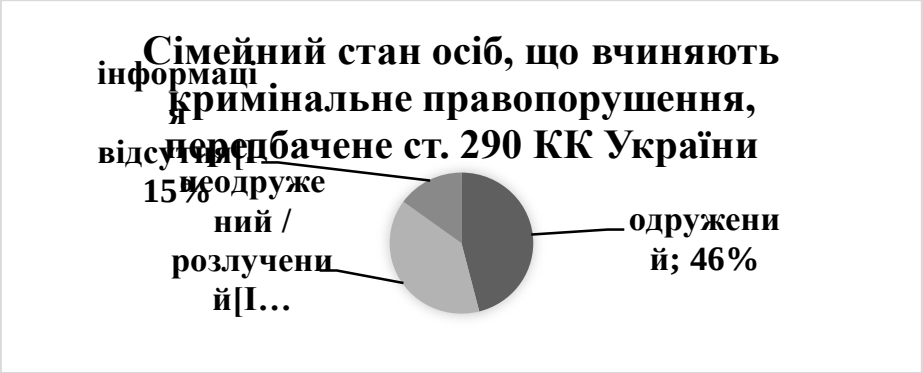

Наведені у схемі дані свідчать, що одружені особи становлять найбільшу частку злочинців, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Тобто, навіть особи з наявними соціальними зв’язками вчиняють відповідні діяння. Це може бути пов’язане зі скрутним матеріальним становищем родини з метою її матеріального забезпечення або необхідності позбутися певних витрат.

Окрім того, близько 27% злочинців, що вчиняють знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу мають на утриманні неповнолітніх дітей. Цей факт ще більше підкреслює ймовірність виникнення корисливого мотиву у злочинців з метою забезпечити свої родини. Наявність неповнолітніх дітей може свідчити про те, що такі кримінальні правопорушення можуть бути не результатом стійкої кримінальної мотивації, а обумовлені складними життєвими обставинами.

Неодружені та розлучені особи також становлять значну частину від загальної кількості злочинців, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Зазвичай такі особи мають меншу соціальну відповідальність та більш схильні до ризикованих дій, в тому числі до вчинення кримінальних правопорушень.

Втім, сімейний статус не є визначальною характерологічною ознакою злочинців цього виду. Розподіл між одруженими та неодруженими особами хоча й не рівномірний, однак не має значної переваги тієї чи іншої соціальної групи. У зв’язку з цим можна говорити, що до вчинення цього виду кримінальних правопорушень особу може спонукати як особисті, так й соціально-економічні фактори.

В перебігу емпіричного дослідження нами також було встановлено, що злочинці, які вчиняють знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу також характеризуються різною зайнятістю, що відображає широкий спектр їх соціально-економічного стану (схема 2.6). Так, понад половина, а саме 51% таких злочинців не працюють; 27% – працевлаштовані; 4% – підприємці; 3% – пенсіонери; 1% – студенти; щодо 14% злочинців інформація відсутня.

Схема 2.6 [148]

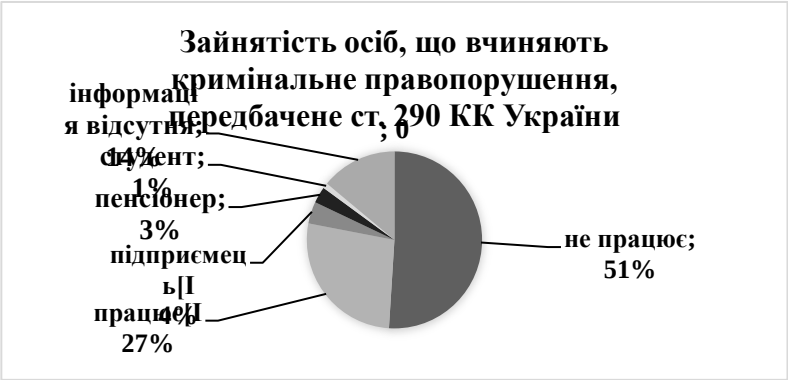

Таким чином, можна побачити за даними дослідження, що більша частка осіб, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України не працевлаштовані. Це може свідчити про відсутність стабільного доходу у таких осіб, що може бути однією з першопричин вчинення зазначеного діяння та ще раз наголошує на наявності нерозривного зв’язку між економічними детермінантами злочинності та схильністю особи до девіантної поведінки та вчинення кримінальних правопорушень.

Другу за чисельністю групу становлять працевлаштовані особи. Їхня робота при цьому нерідко пов’язана зі здійсненням певних видів діяльності у сфері обслуговування транспортних засобів або іншою технічною роботою, що створює сприятливі умови для вчинення кримінальних правопорушень. Більш ретельне дослідження цього питання дало змогу встановити, що понад половина таких осіб виконують роботу, безпосередньо пов’язану з технічними процесами, експлуатацією, ремонтом або обслуговуванням ТЗ. Це дозволяє їм набути відповідні технічні навички та знання, а також мати доступ до обладнання, що може бути використане для знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Так, наприклад, деякі працюючі особи обіймали такі посади, як слюсар (14%), водій (14%), електрик (10%), бульдозерист (5%), тракторист (5%), механік (5%), машиніст екскаватора (5%) тощо.

Підприємці становлять відносно невелику частку серед усіх осіб, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Водночас не слід залишати їх поза увагою, адже здійснення кримінальних правопорушень може бути мотивоване бажанням отримати додатковий прибуток чи реалізовувати злочинну діяльність під «прикриттям» легального бізнесу.

Пенсіонери становлять ще меншу групу осіб, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Їх залучення до незаконної діяльності може бути обумовлено низьким рівнем пенсійного забезпечення, через що вони вдаються до таких способів покращення власного фінансового стану чи навпаки намагаються позбутися додаткових витрат.

Найменшою групою серед осіб, що вчиняють досліджувані кримінальні правопорушення є студенти. Зважаючи на те, що студентами здебільшого є молоді люди в них може бути недостатньо спеціальних знань технічного характеру. У зв’язку з цим студенти нечасто долучаються до таких діянь, а їх участь скоріш за все може бути випадковою.

Отже, загальна характеристика зайнятості осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в цій царині свідчить, що такі діяння вчиняють представники різних груп. Втім, все ж таки, значно переважають саме непрацюючі особи. Різноманіття зайнятості серед правопорушників може свідчити про комплексність мотивів і чинників, що впливають на вчинення таких діянь.

Окрім вже зазначеного варто наголосити, що абсолютна більшість осіб, що вчинили знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу до цього не мати судимості. Так, 85% таких осіб не мали судимості взагалі; 6% притягались до кримінальної відповідальності, однак судимість була погашена, а отже в силу ст. 89 КК України визнаються такими, що не мають судимості; 1% злочинців не мають судимості в силу ч. 3 ст. 88 КК України; лише 6% злочинців мають судимість (схема 2.7).

Схема 2.7 [148]

Зважаючи на те, що більшість злочинців не мали судимості до вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу можемо зробити висновок, що такі особи не мають стійкої злочинної мотивації, а діють в умовах конкретної життєвої ситуації. Зокрема, про це свідчить той факт, що представники такої категорії злочинців визнають свою провину у вчиненні кримінального

правопорушення. Основним рушійним фактором, що штовхає їх на вчинення такого кримінального правопорушення можуть бути фінансові труднощі.

Таким чином, було підтверджено як на теоретичному, так і на практичному ровнях, що особа злочинця є важливим елементом кримінологічного аналізу. Дослідження цього елементу дозволяє глибше пізнати злочинну поведінку та проаналізувати внутрішню сторону кримінального правопорушення.

Підсумовуючи зазначене можемо визначити типовий портрет більшості злочинців, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Це чоловік віком 18–39 років із середньою, середньою спеціальною чи професійно-технічною освітою, одружений, не працює, раніше не судимий. Цей портрет відображає основні характерологічні риси осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, пов’язані зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Такий типовий портрет може бути використаний при розробці нових, а також вдосконаленні вже існуючих запобіжних заходів, сфокусувавшись саме на представниках, що підпадають під цей кримінологічний портрет. В результаті це може стати у нагоді для зниження рівня такої злочинності, а також підвищення ефективності запобіжної діяльності.

Висновки до Розділу 2.

У ході дослідження здійснено ґрунтовний кримінологічний аналіз кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України із використанням офіційних статистичних даних за встановленими формами державної звітності та судової статистики.

При вивченні рівня знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, як одного з показників вимірювання, виявлено тенденцією до певного зниження впродовж декількох останніх років.

Водночас, привертає увагу низька частка осіб, яким було повідомлено про підозру у вчиненні такого кримінального правопорушення на рівні близько 1% від зареєстрованих кримінальних правопорушень даного виду. Це, своєю чергою, зумовлює низький рівень винесених обвинувальних вироків.

Аналіз дослідження сезонності не виявив виразної залежності таких діянь від пори року, що пояснюється незначним впливом сезонного чинника на механізм його реалізації.

Загалом, знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу має невиразні показники на тлі загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень – до 0,5%. У межах кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту його частка також має несуттєві середньорічні показники близько 10%, із максимальним показником – 12%.

Географічна диференціація знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу чітко не простежується, що зумовлено універсальністю механізму вчинення такого кримінального правопорушення та незалежністю від конкретного місця.

Динаміка відповідного кримінального правопорушення була проаналізована за допомогою двох основних способів її обчислення – базисного та ланцюгового. Результати аналізу підтверджують тенденцію до поступового зменшення відповідних показників.

Водночас, незначна питома вага знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, найімовірніше, свідчить не про непоширеність такого кримінального правопорушення, а про високий рівень його латентності. Це пояснюється специфікою досліджуваного кримінального правопорушення, труднощами його виявлення та іншими факторами, що вимагають комплексного реагування.

У межах дослідження детермінаційного комплексу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України виявлено як загальні, так

й специфічні чинники його обумовленості. Серед них: високий рівень корупції в державі, недостаньо високий рівень життя та значну стратифікацію населення, недостатньо ефективну діяльність правоохоронних та судових органів, недостатній рівень правової обізнаності населення, наявність достатньо високого попиту на купівлю транспортних засобів, що перебували у користуванні тощо.

Здійснене емпіричне дослідження дозволило сформувати типовий портрет злочинців, що вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Переважно це чоловік віком 18–39 років із середньою, середньою спеціальною чи професійно-технічною освітою, одружений, не працює, раніше не судимий.

Отже, отримані результати свідчать про важливість комплексного кримінологічного аналізу кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Такий підхід дозволяє виявити глибинні закономірності кримінальних правопорушень в цій царині. В подальшому відповідна інформація може бути застосована для підвищення ефективності запобіжної діяльності, зокрема, впровадження нових та вдосконалення вже існуючих заходів запобігання кримінальним правопорушенням.

РОЗДІЛ 3.
ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИМ ЗНИЩЕННЮ, ПІДРОБЦІ АБО ЗАМІНІ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТІВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ.

3.1. Загальносоціальне запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу

В кримінології вважається, що запобігання злочинності є кінцевою та головною метою будь-якого кримінологічного дослідження, і це дійсно так. Кримінологічний аналіз, спрямований на вивчення показників вимірювання та латентності кримінальних правопорушень, визначення детермінаційного комплексу злочинності, зрештою має на меті підвищення ефективності вже існуючих засобів запобігання та розробку нових заходів, що дозволить зменшити рівень злочинності (запобігти їй). Слід погодитись, що «запобігання злочинності виступає останнім, але ж визначальним елементом предмета кримінології, оскільки саме теорія та практика запобігання злочинності на різних рівнях соціальної реакції на неї є тією стрижневою складовою кримінології, якій підпорядковане будь-яке кримінологічне дослідження. Адже саме удосконаленню існуючих та розробленню нових заходів запобігання та протидії злочинності підпорядкований науковий пошук в кримінології» [118].

Розробкою питань запобігання злочинності взагалі або окремих видів кримінальних правопорушень присвячені наукові доробки низки науковців-кримінологів, зокрема таких, як, О. М. Бандурка [151], К. А. Бочарова [118], В. В. Голіна [152], Б. М. Головкін [153], І. М. Даньшин [120], О. М. Джужа [154], А. П. Закалюк [103], О. М. Литвинов [155], О. В. Новіков [156], С. Ю. Лукашевич [157], Н. С. Шевченко [126] та ін. Проте саме запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні

номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу на сучасному етапі суспільного розвитку не було предметом досліджень вітчизняних науковців.

Наразі серед кримінологів відсутня єдність щодо консолідованого визначення та застосування єдиного поняття, що позначало би діяльність, спрямовану на перешкоджання злочинності. Кримінологи часто синонімічно використовують такі поняття, як «запобігання», «попередження», «боротьба», «протидія», «профілактика», «відвернення», «припинення».

В свою чергу вважаємо, що найбільш доречним є застосування саме поняття «запобігання». По-перше, лексично запобігати означає не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане [158, с. 267]. Тобто це поняття акцентує увагу на превентивному характері такої діяльності, спрямовано на недопущення виникнення негативних явищ, одним з яких є злочинність. По-друге, саме термін «запобігання» широко використовується у чинних нормативно-правових актах. Зокрема, у статтях 29, 31, 34, 39 Конституції України це поняття вживається в контексті забезпечення прав і свобод людини та громадянина [29]. Крім того, ч. 1 ст. 1 КК України визначає запобігання кримінальним правопорушенням одним з основних завдань Кодексу [1]. У зв’язку з цим вживання поняття «запобігання» є найбільш вдалим для позначення діяльності, що спрямована на зменшення рівня злочинності, а отже забезпечення правопорядку в державі.

Слід наголосити, що запобігання злочинності можна розглядати в широкому та вузькому сеансах. В широкому сенсі мається на увазі історично сформована система подолання об’єктивних та суб’єктивних факторів відтворення злочинності, яка реалізується шляхом цілеспрямованої діяльності всіх інститутів суспільства щодо усунення, зменшення та нейтралізації саме таких факторів, які детермінують існування злочинності та вчинення злочинів. У більш вузькому, прикладному значенні, запобігання кримінальним правопорушенням являє собою діяльність (як правило – спеціально створених суб’єктів), спрямовану на недопущення їх вчинення

шляхом виявлення та усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, здійснення впливу на осіб, схильних до їх вчинення [159, с. 145].

Усталеним в кримінології є розуміння запобігання злочинності як сукупності різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин із метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки. Запобігання злочинності включає в себе різноманітні заходи. Для належного впорядкування запобіжних заходів, чіткого визначення рівня і напрямів запобіжної діяльності, суб'єктів та їх компетенції виникає необхідність їх класифікації. Існують різні класифікації запобіжних заходів з урахуванням тих цілей, які перед ними ставляться. Зокрема, заходи можна класифікувати за: рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами та ін. [102, с. 155–156].

Основними завданнями запобігання злочинності є:

1) систематичне виявлення та аналіз факторів, причин, умов, що виступають детермінантами кримінальних правопорушень;

2) вивчення чинників, що впливають на формування та реалізацію злочинних намірів та особистість злочинця;

3) встановлення кола осіб, від яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень, і цілеспрямований профілактично-виховний вплив на них;

4) усунення або нейтралізація криміногенних факторів, що детермінують антисуспільну поведінку [101, с. 150–151].

Отже, запобігання злочинності по праву можна називати стрижнем предмета кримінології, саме цьому присвячується більшість кримінологічних досліджень. Власне розробка нових та вдосконалення наявних засобів запобігання кримінальним правопорушенням є основою кримінологічного наукового пошуку. Застосування теоретичних знань щодо запобіжної

діяльності є надзвичайно важливим з практичної точки зору для здійснення такої діяльності найбільш ефективно [160, с. 72].

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є правовою державою [29]. Така характеристика означає організацію політичної влади, що заснована на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини та громадянина, верховенстві права, взаємній відповідальності особи та держави [161, с. 10]. Таким чином, це означає, що забезпечення сталого правопорядку шляхом запобігання злочинності – одне з основних завдань держави.

Як слушно зауважує А. П. Закалюк, «низка статей Конституції визначає обов'язки держави, здійснення яких може бути повним і комплексним лише у разі проведення діяльності щодо запобігання злочинності. Це стосується обов'язків держави щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3), захисту прав усіх суб'єктів права власності (ст. 13, 41), особливої охорони землі як основного національного багатства та гарантуванню права власності на землю (ст. 14), захисту життя людини (ст. 27), її свободи та особистої недоторканності (ст. 29), недоторканності житла (ст. 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50)» [103, с. 336–337].

Завданням держави є запобігання всім без винятку видів кримінальних правопорушень. Окремим та важливим аспектом є запобігання кримінальним правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Одним з них є знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, кримінальна відповідальність за яке передбачена у ст. 290 КК України.

З точки зору кримінології під запобіганням кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу слід розуміти сукупність цілеспрямованих заходів спрямованих на перешкоджання дії детермінаційного комплексу таких кримінальних

правопорушень (насамперед, усунення або зменшення впливу причин та умов, які сприяють їх вчиненню) з метою зниження рівня таких кримінальних правопорушень та забезпечення безпеки руху та експлуатації транспорту.

Розроблення проблеми запобігання автотранспортній злочинності є комплексним дослідженням. Його комплексність розкривається у міждисциплінарному характері, що виявляється у запозиченні не лише методологічних, а і категоріально-термінологічних напрацювань з цілої низки юридичних, технічних, психологічних, комп'ютерних, природничих та інших наук. У циклі юридичних наук «партнерами» кримінології у вивченні вказаного питання стали, в першу чергу, кримінальне й адміністративне право. При розробленні заходів запобігання автотранспортній злочинності необхідно враховувати здобутки механіки (при описі механічних способів запобігання), фізики (особливо фізика різних процесів, зокрема й оптики, при розробленні, наприклад, засобів фіксації правопорушень), хімії (використання хімічних процесів для підвищення якості дорожнього полотна чи авто тощо), комп'ютерних наук (при розробленні відповідного програмного забезпечення), психології (необхідно враховувати особливості психології процесу керування автотранспортним засобом, психології пасажирів та пішоходів), педагогіки (при розробленні програм навчання водіїв, розробці профілактичних заходів для всіх учасників дорожнього руху тощо) тощо [162, с. 214–215].

Варто наголосити, що запобігання будь-яким кримінальним правопорушенням, в тому числі й такому, як знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, здійснюється на декількох рівнях. Традиційно в кримінології вирізняють загальносоціальне, спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання; в деяких випадках відокремлюють також віктимологічну профілактику як окремий напрям превентивної діяльності.

Загальносоціальне запобігання – це комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Запобіжний потенціал цієї діяльності полягає у тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню або збільшенню рівня кримінальних правопорушень, стимулює законослухняну поведінку людини. Воно є найважливішим аспектом соціальної політики держави, адже створює соціально-економічні та культурні підвалини для ефективного здійснення спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням.

Як такі загальносоціальні заходи не мають своїм спеціальним призначенням саме запобігання злочинності, але вони сприяють створенню такої соціальної дійсності, такій взаємодії соціальних явищ і процесів, що виключають можливість існування злочинності як соціального явища. Це сукупність економічних, політичних, організаційних, правових, інформаційних та інших заходів, що сприяють забезпеченню безпеки громадян та розвитку демократичного суспільства. Попри те, що названі заходи реалізують завдання більш широкомасштабні, ніж злочинність, при їх застосуванні враховується і кримінологічний аспект (наприклад, проблеми вдосконалення системи освіти, зайнятості населення, підвищення матеріальної забезпеченості малозабезпечених верств населення тощо), оскільки подібні явища досить виразно впливають на злочинність у цілому. Врахування кримінологічної складової вирішення соціальних завдань здійснюється через економічне та соціальне планування, які пов’язані з комплексним кримінологічним плануванням [101, с. 152–153].

Як слушно зауважує В. В. Голіна, основними цілями даного запобіжного напряму є «подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві, поступове викорінення відомих ще з біблейських часів негативних явищ, створюваних політичними,

економічними, психологічними, ідеологічними, міжнаціональними та іншими чинниками виникнення криміногенного потенціалу в суспільстві (економічні й політичні кризи, небезпечне майнове розшарування населення, необґрунтоване, навіть злочинне збагачення певних кіл громадян, безробіття, затримка заробітної плати, існування на межі виживання переважної частини населення, занепад моралі, проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо). Ефективність загальносоціального запобігання злочинності може бути забезпечена розумною та цілеспрямованою соціально-економічною політикою держави» [163, с. 19].

Дійсно, розумна та цілеспрямована державна політика здатна якщо не подолати, але суттєво обмежити негативні суспільні явища, що сприяють детермінації злочинності. Комплексний підхід, що поєднує економічні, соціальні, правові, освітні та інші заходи становить запоруку підвищення ефективності запобіжної діяльності на вказаному рівні.

Варто наголосити, як уже зазначалось раніше, що злочинність зумовлюється комплексом негативних явищ і процесів різного походження, котрі стають об’єктами запобіжного впливу. До них належать: по перше, уражені недоліками суспільні відносини в системі формування людини; по-друге, соціальні негативні (різні за походженням) традиції, стереотипи поведінки, найбільш поширені негативні звички людей; по-третє, окремі особи, групи і контингенти осіб, які виявляють ознаки протиправної поведінки; по-четверте, сукупність конкретних негативних явищ, недоліків у різних сферах життя, які детермінують злочинну поведінку і вчинення конкретного кримінального правопорушення; по-п’яте, негативні якості та властивості людини, які провокують кримінальне правопорушення або сприяють його вчиненню. Таким чином, «об’єкти запобіжного впливу – це негативні явища і процеси реальної дійсності матеріального чи духовного характеру, які призводять до виникнення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень» [102, с. 159–160].

Отже, виокремлення таких об’єктів є запорукою ефективного проведення запобіжної діяльності. Розуміння природи та джерел негативних явищ дозволяє державним органам та суспільству спрямовувати зусилля на усунення чи мінімізацію причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

Саме вплив на зазначені об’єкти запобіжного впливу становить стрижень будь-якої запобіжної діяльності. Не є виключенням й кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Враховуючи зазначене, для запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу необхідний комплексний підхід, що включатиме різноманітні засоби, спрямовані на детермінаційний комплекс вказаного діяння. Такий підхід має включати лаконічне поєднання правових, організаційних, економічних, інформаційних та інших заходів. Зазначена діяльність має здійснюватися у взаємодії держави та суспільства, що буде забезпечувати ефективне виявлення вже вчинених кримінальних правопорушень та запобігання новим діянням. Така взаємодія дозволить сформувати комплексну запобіжну систему, що буде найбільш ефективною.

На рівні загальносоціального запобігання ефективність діяльності залежить від проведення цілеспрямованої та розумної політики. Як вже було зазначено, Конституція проголошує Україну правовою державою. Хоча Основний закон й прямо не передбачає обов’язок щодо запобігання злочинності, однак це логічно випливає із його змісту. Аналіз положень Конституції дає можливість визначити засадничі положення такої діяльності. Відомо, що правова держава має забезпечувати правопорядок з метою запобігання кримінальним правопорушенням шляхом вжиття заходів, спрямованих на підвищення правової культури, правосвідомості в цілому, усунення виникаючих в суспільстві протиріч тощо. Саме це створює сприятливі умови для забезпечення прав і свобод людини та громадянина, забезпечення соціальної справедливості та формування в суспільстві духу неприйнятності протиправної поведінки.

Основною метою загальносоціального запобігання є соціальна політика, тобто розв'язання основних соціальних проблем різного характеру, що виникають в суспільстві. Саме такі соціальні проблеми опосередковано сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Як зазначають дослідники, особливість соціально-економічних та культурно-виховних аспектів загальносоціального запобігання злочинності виявляється в тому, що їх планування і здійснення провадиться не заради протидії злочинності (хоча і це мається на увазі), а для підвищення матеріального добробуту населення, його культурного рівня і свідомості. Проведення у країні дійсно соціально спрямованої політики створює економічні, організаційно-управлінські, політичні, правові та інші передумови для ефективної реалізації кримінально-правового і спеціально-кримінологічного напрямів протидії злочинності. Без постійної турботи про удосконалення соціальної політики у країні, спрямованої на подальше зростання матеріального та духовного життя людини, стверджувати про серйозні наміри щодо протидії злочинності – значить не розуміти, якнайменше, суті та змісту її запобігання. Влада та суспільство повинні зрозуміти ці важливі положення кримінологічної політики і теорії протидії злочинності та бути зацікавленими у посиленні запобіжного ефекту соціально-економічних заходів [163, с. 20–21].

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» боротьба зі злочинністю є однією з основних засад політики у сфері розбудови державності. Закон передбачає її здійснення шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності [164]. Дійсно, ефективна координація діяльності таких органів має неабияке значення для запобігання злочинності, виявлення та розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень. Однак, не слід зупинятися лише на цьому аспекті. Важливо не лише вдосконалювати діяльність відповідних суб'єктів запобігання злочинності, а й усувати першопричини злочинної поведінки, тобто впливати

на детермінанти злочинності. Такий системний підхід дозволить суттєво зменшити кількість кримінальних правопорушень в різних сферах.

Слід доєднатись до думки А. П. Закалюка, який зазначав, що вирішення завдань стосовно діяльності щодо запобігання злочинності обумовлюється такими чинниками:

1) «доктринальним визначенням стратегії, у тому числі мети, завдань, стратегічних напрямів та результатів запобіжної діяльності;

2) адекватним уявленням про стан функціонування безпосереднього та опосередкованого предмета діяльності, першим з яких наразі є запобігання злочинності та злочинним проявам, другим – стан злочинності;

3) прогнозуванням змін і тенденцій предмета діяльності: безпосереднього та опосередкованого, що здійснюється значною мірою через кримінологічне прогнозування;

4) визначенням порядку, методики, форм, засобів запобіжної діяльності, загальних засад її тактики, адекватних цим засобам суб'єктів застосування, що вимагає залежних від їхніх нинішніх та потрібних якостей підготовки, навчання, поточного підвищення кваліфікації останніх;

5) інформаційним забезпеченням реалізації визначених завдань, передусім щодо опосередкованого та безпосереднього предмета діяльності, тобто стосовно злочинності, її причин і умов, інших детермінантів, динаміки їхньої зміни, спрямування і змісту запобіжних заходів і засобів, оцінки їхньої результативності, відповідних знань та умінь (навичок) суб'єктів діяльності;

6) прийняттям потрібних управлінських рішень, зокрема затвердженням планів запобіжної роботи та організаційних заходів щодо їхнього запровадження, обов'язків суб'єктів діяльності стосовно виконання останніх;

7) координацією запобіжної діяльності по горизонталі та вертикалі;

8) здійсненням контролю виконання;

9) забезпеченням правового регулювання;

10) матеріальним та в цілому ресурсним забезпеченням, передусім фінансовим» [103, с. 358–359].

Дійсно, всі зазначені чинники грають важливу роль у здійсненні запобіжної діяльності. Їх збалансована реалізація забезпечує ефективне функціонування системи запобігання злочинності. На рівні загальносоціального запобігання першочергового значення набуває розробка чіткої стратегії такої діяльності, прогнозування криміногенних загроз, інформаційне забезпечення, удосконалення правового регулювання та фінансове забезпечення діяльності.

Одним з найважливіших факторів підвищення ефективності державної політики в сфері запобігання злочинності є виокремлення стратегії такої діяльності. Кримінологічна стратегія надає діяльності щодо запобігання злочинності стабільності, планомірності, спрямованості, забезпечує безпосередність і послідовність розробки завдань діяльності та їх диференціацію за рівнями та сферами застосування. Вона служить своєрідною платформою для довгострокових і перспективних планів діяльності окремих суб’єктів, убирає в себе фундаментальні надбання науки та новітні форми організації практичної сторони справи, чітко визначає засоби, у тому числі обумовлені специфікою дії механізмів реалізації довгострокової кримінологічної політики.

Отже, в кримінології під стратегією запобігання злочинності розуміється система обґрунтованих і офіційно прийнятих поглядів і уявлень, принципів і положень про шляхи, засоби і механізм захисту життєво важливих інтересів громадянина, суспільства, держави, законних з точки зору права, від внутрішніх і зовнішніх загроз із боку злочинності [155, с. 378–380].

На цей час в Україні відсутня цілісна загальнодержавна стратегія запобігання злочинності. Втім існує нагальна потреба в такому документі. Відповідна стратегія могла б чітко визначити пріоритети запобіжної діяльності, систематизувати роботу різних суб’єктів запобігання, координувати їх діяльність, що в кінцевому рахунку позитивно вплинуло би на детермінаційний комплекс як злочинності в цілому, так й окремих видів

кримінальних правопорушень. Така стратегія має враховувати реалії сьогодення, зокрема економічну нестабільність, ведення бойових дій на території України, суттєву стратифікацію населення, поширеність корупційних зв'язків у різних сферах тощо. Отже, стратегія запобігання злочинності є запорукою зміцнення правопорядку в державі.

Щодо розроблення окремої стратегії, спрямованої на запобігання кримінальним правопорушенням у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, одним з яких є знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, слід зазначити, що такий підхід буде занадто вузьким. На нашу думку, в детермінаційному комплексі кримінальних правопорушень в цій царині превалюють загальні детермінанти злочинності, зокрема, високий рівень корупції, невисокий рівень життя, недостатньо висока ефективність діяльності правоохоронних та судових органів, невисокий рівень правової обізнаності населення та ін. Саме тому вплив навіть на такі загальні чинники буде позитивно впливати на зниження рівня зазначених діянь. Таким чином, доцільним та достатнім буде розроблення широкої стратегії, яка б охоплювала основні аспекти злочинності. Такий всеохоплюючий підхід дозволить ефективно здійснювати запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 290 КК України.

Як було зазначено раніше, ключовою особливістю загальносоціального запобігання злочинності, зокрема кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, є те, що воно спрямоване саме на розв'язання певних соціальних проблем, шляхом проведення розумної державної політики. Тобто основна мета такого запобігання полягає не в безпосередньому недопущенні вчинення кримінальних правопорушень, а саме в зниженні рівня соціальних суперечностей, що впливає на нормальне функціонування всіх соціальних сфер.

Державна політика, спрямована на запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного

засобу, повинна передбачати комплекс певних заходів різного характеру (правового, технічного, технологічного тощо). Їх першочерговою метою є забезпечення безпеки власників або користувачів ТЗ, захист їх майнових прав, а також зменшення можливості використання ТЗ у протиправній діяльності.

В першу чергу йдеться про встановлення дієвого нормативного регулювання. Як вже було зазначено здійснення дій, спрямованих на знищення, підробку або заміну ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу є кримінально караним діянням за ст. 290 КК України. Зазначена норма досить чітко сформульована у чинному КК України. Окрім цього, як було наголошено раніше, розробники Проєкту КК України також не виключають кримінальну відповідальність за вказане діяння, передбачивши його як кримінальний проступок у ст. 7.8.10 Проєкту [46].

Також важливого значення на рівні загальносоціального запобігання набуває підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення. Як зазначають науковці, правосвідомість та правова культура є складними багаторівневими феноменами, які обумовлюють буття один одного. Правова культура являє собою систему позитивних проявів правової дійсності, що концентрує в собі досягнення юридичної науки і практики. Вона виступає внутрішньою духовною стороною правової системи і пронизує правосвідомість, право, правовідносини, законність і правопорядок, правотворчу, правозастосовну та інші види правової діяльності. У свою чергу, правосвідомість – це сукупність оціночних думок та настанов, що визначають ставлення суб’єктів соціальних відносин (соціальних груп, страт, окремого громадянина або суспільства в цілому) до права й чинного законодавства, а також практика його застосування, правових (або неправових) звичаїв, ціннісних орієнтацій, які регулюють людську поведінку в юридично значущих ситуаціях [165, с. 10–12]. Отже, зазначені поняття є

суміжними, однак не тотожними. Правова культура є ширшим поняттям, ніж правосвідомість. Ключова різниця полягає в тому, що правова культура становить об'єктивний феномен, який охоплює весь спектр правових знань, що формують правову систему та впливають на суспільство. Натомість правосвідомість є суб'єктивним феноменом, який відображає ставлення людей до права, їх уявлення про нього.

Вирішальну роль у ході підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення відіграє правове виховання. Як зазначає О. П. Дзьобань, «правове виховання виступає головним чинником, який забезпечує успіх перетворень у правовій сфері нашого суспільства. У деяких випадках правове виховання, що має ціннісний сенс і наповнення, тягнеться глибше і далі правової свідомості, впливаючи на загальну культуру людей, виступаючи стрижнем формування особистості. Це зумовлено тісною взаємодією правових і етичних цінностей у процесі виховання взагалі і правового виховання зокрема. Модернізаційні процеси, які безпосередньо стосуються української державності, перехід нашого суспільства до нових соціально-економічних відносин супроводжуються кризовими явищами у багатьох сферах життя людей, стрімким зростанням злочинності, а разом з цим – збільшенням «правової складової» їх повсякденності. У цій ситуації від усіх державних органів потребується активна і постійна робота стосовно правового виховання громадян, реального забезпечення їх прав і свобод» [166, с. 179].

Основною метою організації та управління правовиховним процесом є «цілеспрямована діяльність суб'єктів цього процесу на свідомість особистостей, що виховуються, з метою створення у них системи правових цінностей, знань, формування переконань про необхідність правомірної поведінки, а також умінь та навичок користуватися всім правовим інструментарієм, який існує в державі. До системи організації та управління процесом виховання в сучасному суспільстві входять практично всі суб'єкти: державні органи, громадські організації, колективи тощо» [167, с. 113].

Варто наголосити, що правове виховання тісно пов'язано з правовим навчанням (освітою): виховання не може здійснюватися без навчання, а навчання певною мірою чинить і виховний ефект. Розрізнення тут можна провести умовно за сферою дії: виховання впливає головним чином на емоційно-вольову, ціннісну, світоглядну сторону свідомості, а навчання – на раціональну, тобто має місце інформаційно-ознайомлююча дія на людину. Ціннісний, емоційно-вольовий вплив, у свою чергу, дуже обмежений реальною правовою практикою. Адже неможливо виховати в особистості повагу до тих цінностей, яких бракує в суспільній свідомості й діяльності людей, але які проголошуються на словах у марних деклараціях і демагогічних заявах як політичними лідерами перед населенням, так і простими вихователями і вчителями перед дітьми та юнацтвом [168, с. 231].

Отже, правова освіта та правове виховання виступають як два нерозривно взаємопов'язані процеси, що впливають на формування особистості. Якщо освіта спрямована на інформування з метою розуміння правових норм, то виховання забезпечує формування ціннісних орієнтирів, світогляду та врешті-решт ставлення до права.

Також слід зазначити, що наразі українському суспільству притаманний певний рівень правового нігілізму. Традиційно він розглядається як варіант ціннісної свідомості й ставлення до права, правової форми, що виражається в девальвації, ігноруванні, невизнанні останньої. Саме ціннісно-нормативна структура й орієнтація виступає стрижнем та інтегральною правовою характеристикою соціального діяча, спільноти. Проте в сучасній українській юриспруденції є і досвід ширшої інтерпретації нігілістичної правосвідомості з використанням поняття соціальної (правової) установки. Правовий нігілізм, таким чином, можна представити як стан суспільної свідомості, для якого характерні: 1) юридична некомпетентність (відсутність правових знань); 2) негативна оцінка права (заперечення його як соціальної цінності); 3) поширеність навиків і стереотипів неправової, протиправної поведінки [169, с. 45–46]. Такий феномен значно впливає на

суспільні відносини, а отже й на правопорядок у державі. Для його викорінення необхідні комплексні зусилля, що спрямовані на формування поваги до права у суспільстві, підвищення рівня правової освіти, утвердження принципу верховенства права.

Як зазначала Т. А. Денисова «найбільш ефективними шляхами подолання правового нігілізму, як видається, є: систематизація законодавства, його оптимізація, усунення колізій і, відповідно, підвищення його ефективності; посилення контролю за діяльністю державних органів і посадових осіб, в т. ч. правоохоронних органів; вдосконалення системи державного управління, забезпечення його відкритості і прозорості; реформування системи освіти з метою підвищення правової грамотності, правової культури та правової самосвідомості» [170, с. 19].

З точки зору загальносоціального запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу правове виховання та правова освіта грають важливу роль, адже вони сприяють формуванню в людей поваги до законодавства, розуміння потенційних наслідків своєї протиправної поведінки та усвідомлення важливості дотримання правових норм. Правовиховна діяльність може зменшити толерантність до незаконних дій. Стимулювання громадян до правослухняної поведінки є запорукою зменшення кількості кримінальних правопорушень.

Здійснювати таку діяльність можливо різними заходами. По-перше, ефективність можуть мати інформаційні кампанії, спрямовані як на роз’яснення основних норм кримінального законодавства взагалі, так і в сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. З цією метою доцільно використовувати різні інформаційні канали: телебачення, радіомовлення, інтернет-ресурси тощо. По-друге, важливого значення набуває правова освіта в навчальних закладах різного рівня, серед них школи, коледжі, вищі навчальні заклади. При цьому, при здійсненні навчання за спеціальностями в автотранспортній сфері доцільно приділяти особливу увагу саме питанням

юридичної відповідальності в цій сфері. Окрім того, на таке навчання слід виділяти час при проведенні підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, зокрема при навчанні в автошколах.

Таким чином, загальносоціальне запобігання злочинності має значну кількість напрямів. В цілому така запобіжна діяльність має бути спрямована на поліпшення політики держави, що значним чином детермінує вчинення кримінальних правопорушень.

З метою підвищення якості загальносоціального запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу необхідно здійснювати комплексні заходи економічного, організаційного, правового, інформаційного характеру. До ключових напрямів на цьому рівні слід віднести удосконалення законодавства, впровадження процедури перевірки номерів вузлів та агрегатів ТЗ, підвищення контролю за діяльністю суб’єктів, що здійснюють технічне обслуговування та ремонт ТЗ, підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення тощо.

3.2. Спеціально-кримінологічне запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу

Як ми зазначали у попередньому підрозділі, спеціально-кримінологічне запобігання є одним з трьох рівнів запобіжної діяльності. На думку науковців, спеціально-кримінологічне запобігання злочинності полягає у заходах, що безпосередньо спрямовані на усунення причин та умов різних видів кримінальних правопорушень. Специфіка таких заходів полягає в їхньому спеціальному призначенні та цілеспрямованості на усунення конкретних кримінологічних факторів: запобігання злочинності становить їх основний, а в деяких випадках – єдиний зміст. Якщо загальносоціальні заходи здійснюються і здійснюватимуться незалежно від кримінологічних

факторів (хоча й з урахуванням їх наявності, інтенсивності, поширеності), то спеціально-кримінологічні заходи цілком і повністю обумовлені наявністю злочинності, її станом, характером діючих криміногенних факторів [101, с. 153].

На думку В. В. Голіни, саме «теорія та практика розробки та реалізації методів і заходів руйнівного впливу на явища та процеси, які зумовлюють або можуть зумовлювати активізацію криміногенного потенціалу суспільства у виді злочинних проявів, а також недопущення їх здійснення на різних стадіях злочинної поведінки, тобто на стадіях формування кримінальної мотивації, виникнення умислу на вчинення кримінального правопорушення, готування та замаху на кримінальне правопорушення, називається спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності. Воно мислиться як синтезована кримінологічна теорія і практика власної організації протидії злочинності шляхом розробки та використання спеціальних знань і методів кримінології та інших галузей знань (соціології, економіки, психології, педагогіки, антропології, статистики тощо). Отже, спеціально-кримінологічне запобігання не простий і не випадковий набір певних заходів, а комплекс науково обґрунтованих, практично необхідних і реально здійснюваних заходів, спрямованих саме на недопущення потенційних кримінальних правопорушень на різних етапах їх кримінального формування. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності спрямоване не тільки на недопущення конкретних її проявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища й процеси в суспільстві, які створюють, так би мовити, певний рівень і структуру криміногенного потенціалу, що виявляється в частоті й тяжкості вчинених кримінальних правопорушень» [163, с. 21–22].

Отже, «спеціально-кримінологічне запобігання злочинності – це сукупність заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що породжують і сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки. Спеціально-

кримінологічне запобігання складається з трьох напрямів діяльності: кримінологічної профілактики; відвернення кримінальних правопорушень; припинення кримінальних правопорушень» [102, с. 157]. Така система спеціально-кримінологічного запобігання злочинності є цілісною та взаємопов'язаною. Кожен з цих напрямів органічно доповнює одне одного. Їх сукупність забезпечує ефективність запобіжної діяльності на всіх стадіях злочинної поведінки.

Як слушно зазначає І. Б. Медицький, «спеціально-кримінологічні заходи повинні відповідати певним вимогам, а саме:

1) послідовній реалізації вимог закону про завдання, засоби та гарантії профілактичної діяльності, про компетенцію окремих органів, про дотримання в ході профілактичної діяльності прав та інтересів громадян і організацій;

2) обґрунтованості, яка визначається: а) повнотою і правильністю встановлення та оцінки причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень; б) відповідністю мір у змісті, інтенсивності та терміні застосування поставленого завдання; в) наявністю реальної потреби в їх застосуванні;

3) конкретності, максимальній «прив'язці» до різних видів кримінальних правопорушень і типів злочинної поведінки з урахуванням наявності специфічних криміногенних факторів;

4) реальності, соціально-економічній обґрунтованості;

5) системності й комплексності;

6) орієнтованості на викорінення основних недоліків у діяльності організацій, які мають криміногенне значення;

7) використанні при розробці запобіжних заходів комплексу кримінологічних, економічних, психолого-педагогічних та інших спеціальних знань» [171, с. 42–43].

Враховуючи зазначене можемо зробити висновок, що саме спеціально-кримінологічне запобігання злочинності становить основний рівень усієї

запобіжної діяльності, адже саме воно вже безпосередньо спрямоване на усунення криміногенних факторів на різних стадіях злочинної поведінки. Поєднання теоретичних та практичних знань, здобутків різних галузей знань на цьому рівні грає важливу роль для підвищення ефективності вказаної діяльності.

Слід погодитись з думкою Ю. Б. Данильченка, що «важливого значення в контексті запобігання злочинності набуває кримінологічне забезпечення такої діяльності». Під нею автор розуміє «комплекс науково обґрунтованих та практично реалізованих заходів і засобів, застосовуваних, використовуваних з метою зниження інтенсивності відтворення криміногенних факторів та/або їх блокування, усунення на певній території, щодо визначеного об’єкту, за колом осіб та на певну часову перспективу». Він наголошує, що «кримінологічне забезпечення безпеки дорожнього руху передбачає широкоформатний підхід до виявлення, усунення та/або мінімізацію впливу чинників відтворення кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Цей підхід за визначенням передбачає залучення всього можливого інструментарію засобів та заходів (технічних, організаційно-управлінських, інженерно-інфраструктурних, виховних, адміністративно-правових, кримінально-правових та інших) як сприяння, розширення можливостей й усунення перешкод у виконанні встановлених правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, так і створення перешкод для можливостей їх порушення, захисту потенційних жертв відповідної групи кримінальних правопорушень» [172, с. 80].

В науковій та навчальні літературі виділяють декілька рівнів спеціально-кримінологічного запобігання, першим з яких є **кримінологічна профілактика** що включає заходи щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути та зумовити вчинення кримінального правопорушення [102, с. 157]. На цьому етапі об’єктом запобіжного впливу є сформована суспільно неприйнятна спрямованість

особистості, яка відображається ззовні в антисуспільних проявах, правопорушеннях, але формування криміногенної орієнтації тільки розпочалося і не визначилося у кримінальній мотивації, тим більше – у мотиві вчинення конкретного кримінального правопорушення. Інакше кажучи, ще відсутній намір його вчинити, а мають місце антисуспільні, аморальні вчинки, що свідчать лише про початкові (незлочинні) форми суспільної небезпечності [103, с. 329–330].

Завчасне вжиття заходів, як певна предметна діяльність, включає до себе заходи щодо випередження виникнення криміногенних явищ і процесів, обмеження їх розповсюдження або послаблення їх дії, усунення їх, а також захисту осіб та різних матеріальних і духовних цінностей і благ від можливих злочинних посягань. Залежно від того, на які криміногенні явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, їх можна за принципом професіоналізації та спеціалізації згрупувати в окремі види профілактики: а) профілактику випередження; б) обмеження; в) усунення; г) захисту [163, с. 23].

Профілактика випередження – це вид запобіжної діяльності спеціалізованих суб’єктів, заснований на прогнозі, що спрямована на недопущення виникнення криміногенних явищ і процесів, які здатні масово формувати злочинну мотивацію. Профілактика випередження заздалегідь інформує владу про суспільно небезпечні явища, що можуть виникнути в разі здійснення тих чи інших соціально-економічних заходів і безпосередньо або опосередковано детермінувати певні злочинні прояви. Наприклад, своєчасне врегулювання суспільних відносин з метою усунення в такий спосіб причин та умов майбутніх (можливих) кримінальних правопорушень [173, с. 148].

Профілактика випередження потребує постійної уваги до тих сфер життєдіяльності людей, в яких не виключена поява криміногенних об’єктів, і цей момент необхідно випередити. Профілактика випередження виступає в системі спеціально-кримінологічного запобігання злочинності як забезпечувальне начало знань про ті чи інші можливі криміногенні об’єкти, про їх зв’язок зі злочинністю на різних її рівнях, про характер і

спрямованість запобіжних заходів. Їх конкретизація, аналіз з метою випередження подібних об’єктів повинні здійснюватися компетентними науковцями і підготовленими працівниками державних органів [163, с. 25–26].

Отже, профілактика випередження є стратегічно важливим напрямом запобіжної діяльності, адже дозволяє виявляти та усувати потенційні загрози ще на етапі їх зародження (формування). Її ефективність значно залежить від комплексного підходу до аналізу криміногенних ризиків. Це передбачає використання методів прогнозування, що можуть базуватися на наявних статистичних даних, результатах соціологічних досліджень, експертних оцінках, кримінологічному аналізі. Окрім того, важливим є вдосконалення нормативно-правового регулювання зважаючи на можливі ризики; взаємодія правоохоронних органів та інших суб’єктів запобіжної діяльності, зокрема громадськості тощо.

Зазначений вид кримінологічної профілактики грає важливу роль в запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. До основних заходів слід віднести такі:

1) оновлення правового регулювання відносин, що можуть негативно впливати на детермінаційний комплекс такого кримінального правопорушення;

2) запровадження чітких правил перевірки відповідних частин та агрегатів, як при реєстрації чи перереєстрації ТЗ, так й в інших випадках;

3) вдосконалення наявних та розробка новітніх способів маркування ТЗ, що включатиме впровадження технологій захисту ідентифікаційних номерів від підробки;

4) посилення нагляду (контролю) за діяльністю станцій технічного обслуговування (далі – СТО) ТЗ;

5) всебічна інформаційно-просвітницька робота.

Так, оновлення правового регулювання суспільних відносин в цій сфері є одним з важливих заходів профілактики випередження. Його суть полягає в здійсненні системного аналізу чинного законодавства з метою виявлення наявних прогалин, що можуть сприяти вчиненню кримінальних правопорушень. Їх усунення є важливим з точки зору профілактичної діяльності щодо злочинності.

Одним з ключових чинників профілактики випередження є затвердження чітких правил перевірки відповідних частин та агрегатів ТЗ, зокрема при проведенні їх реєстрації або перереєстрації. Так, постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) затверджено Порядок державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів [56]. Відповідно до нього визначено правила обліку та перевірки ТЗ для забезпечення їх легального використання та запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема таким, як знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) та підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України). Подальше удосконалення відповідних процедур, що пов’язані з зі здійсненням реєстрації або перереєстрації ТЗ може стати у нагоді для запобігання кримінальним правопорушенням в цій царині, адже це сприятиме створенню безпечного, прозорого та ефективного середовища обігу транспортних засобів.

При цьому, на нашу думку, доцільним є впровадження періодичного огляду легкових та вантажних автомобілей усіх типів, марок і моделей, мотоциклів, мопедів, технічних засобів для агропромислового комплексу, інших ТЗ з метою перевірки відповідності ідентифікаційних номерів транспортного засобу та зіставлення їх з даними, що містяться у

реєстраційних документах, встановлення комплектності та виявлення можливих пошкоджень.

Наразі, згідно зі ст. 35 Закону України «Про дорожній рух» окремі категорії транспортних засобів, що беруть участь у дорожньому русі та зареєстровані територіальними органами МВС України, підлягають обов'язковому технічному контролю, що передбачає перевірку технічного стану транспортного засобу, а саме: системи гальмового і рульового керування, зовнішніх світлових приладів, пневматичних шин та коліс, світлопропускання скла, газобалонного обладнання (за наявності), інших елементів у частині, що безпосередньо стосується безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього природного середовища. Відповідно до Порядку проведення обов'язкового технічного контролю та обсягів перевірки технічного стану транспортних засобів, технічного опису та зразка протоколу перевірки технічного стану транспортного засобу, затвердженого постановою КМУ від 30.01.2012 № 137 обов'язковий технічний контроль транспортного засобу проводиться після здійснення його зовнішнього огляду з метою ідентифікації транспортного засобу, звірки ідентифікаційних номерів та номерних знаків транспортного засобу з даними реєстраційних документів, встановлення комплектності [174]. Таким чином, такий технічний контроль в тому числі включає перевірку відповідних ідентифікаційних даних ТЗ.

Станом на березень 2024 року, за даними Єдиного державного реєстру транспортних засобів, на обліку в Україні перебувало 13,16 млн транспортних засобів, з яких 9,8 млн – легкових [175]. Тому зважаючи на це проводити повний технічний огляд кожного такого ТЗ є недоречним зважаючи низку факторів, зокрема, обмеженість ресурсів для проведення таких оглядів, значні часові затрати як для власників ТЗ, так і для відповідних суб'єктів, що здійснюють таке дослідження. Втім, проводити періодичні огляди (перевірки) саме на предмет відповідності ідентифікаційних номерів ТЗ може бути доцільно з метою запобігання

кримінальним правопорушенням, зокрема знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

Для оптимізації проведення саме таких перевірок необхідна достатня кількість суб'єктів господарювання що здійснюють відповідну діяльність та спеціалістів у цій галузі. Не менш важливим є технічне оснащення таких суб'єктів. Певна автоматизація процесів перевірки за допомогою сучасних технологій вбачається як один з головних аспектів такої діяльності. Наприклад, потенційно необхідна розробка спеціалізованих додатків, що можуть автоматично сканувати номери вузлів та агрегатів та проводити швидку перевірку відповідності зазначених даних та інформації, що міститься у державних реєстрах, впровадження технологій штучного інтелекту з цією метою тощо.

Наразі суб'єктами проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів є юридичні або фізичні особи-підприємці, інформація про яких внесена до реєстру суб'єктів проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів та які мають на правах власності або користування обладнання, що дає змогу перевіряти технічний стан транспортних засобів на відповідність вимогам безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього природного середовища. Така практика дозволяє в подальшому розробити розгалужену систему перевірки ТЗ на предмет пошкоджень ідентифікаційних номерів. Слід проводити її подальший розвиток та залучати нових суб'єктів. Зокрема це можливо здійснювати шляхом спрощення процедури реєстрації, залучення додаткових інвестицій, надання пільг відповідним суб'єктам господарювання протягом певного часу тощо. Це може стимулювати суб'єктів господарювання до здійснення відповідної діяльності. Завдяки розгалуженій мережі суб'єктів кожен власник ТЗ зможе надавати свої ТЗ для відповідного огляду. Також вважаємо, що оптимальна частота таких перевірок – один раз на два роки, адже це не буде створювати додаткових обтяжень для власників ТЗ та дозволить більш

рівномірно розподілити навантаження на суб'єктів, що здійснюють діяльність з перевірки ТЗ.

При цьому законодавець має передбачити чітку процедуру проведення відповідних перевірок. Одним з важливих факторів є обов'язкова фіксація процесу огляду, що зменшить ймовірність корупційних проявів та забезпечить прозорість процесу.

По-перше, має бути встановлений єдиний алгоритм та стандарти проведення перевірки.

По-друге, потрібно передбачити фіксацію процесу огляду. Використання камер спостереження та відеореєстраторів має бути обов'язковим. При цьому має бути чітко прописаний термін та порядок зберігання таких відеозаписів.

По-третє, результати перевірок мають бути внесені до єдиної електронної бази даних, що буде інтегрована з державними реєстрами. Можливо передбачити підписання акту перевірки за допомогою цифрового підпису безпосереднього виконавця. Окрім того, копію акту перевірки потрібно надавати безпосередньо власнику або користувачу ТЗ.

По-четверте, необхідно впровадити систему контролю за діяльністю суб'єктів, що здійснюють перевірки. Вона може передбачати накладення штрафів у разі порушення процедури проведенні огляду чи навіть позбавлення ліцензії на здійснення відповідної діяльності у разі систематичних або грубих порушень. При цьому, важливою є розробка механізму подання скарг на відповідних суб'єктів.

По-п'яте, має бути встановлена єдина вартість проведення перевірки щоб уникнути необґрунтованого ціноутворення та недобросовісної конкуренції серед суб'єктів. Така вартість має бути економічно обґрунтованою та визначатись державою. При цьому доречно передбачити певні пільги для окремих категорій громадян, наприклад, людей пенсійного віку, людей з інвалідністю, учасників бойових дій тощо.

Окрім того, вагомим з точки загальносоціального запобігання злочинності й державної політики у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту як такої, є технічні засоби запобігання відповідним діянням. Насамперед йдеться про те, що наразі не лише в Україні, а взагалі у світі кожному автомобілю присвоюється так званий VIN-код (Vehicle identification number), тобто певний ідентифікаційний номер ТЗ. Він складається з 17 символів і містить інформацію про виробника, модель, рік випуску, країну виробництва та інші технічні характеристики. Автовиробники можуть гравіювати VIN-код в різних частинах кузова, наприклад, поруч з водійським сидінням внизу арки, під кріслом водія, під капотом на спеціальній маркувальній табличці, яка закріплена в зручному для огляду місці за допомогою заклепок або гвинтів тощо [176].

Впровадження використання інноваційних технологій маркування ідентифікаційних номерів може ускладнити їх знищення, підробку або заміну. Це своєю чергою сприятиме зміцненню системи ідентифікації ТЗ, а отже зменшенню рівня злочинності у сфері їх незаконного обігу, посиленню правового захисту добросовісних власників та розширенню можливостей до міжнародного співробітництва.

Не менш важливим є забезпечення прозорості та контролю за діяльністю СТО з метою унеможливити проведення нелегальних дій, спрямованих на знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів ТЗ. Зокрема, цьому можуть сприяти періодичні перевірки СТО з боку відповідних органів, зокрема, Національної поліції України, на предмет дотримання законодавчих норм.

Також певний профілактичний ефект матиме підвищення рівня обізнаності громадян про ризики купівлі ТЗ з підробленими, знищеними або пошкодженими номерами вузлів та агрегатів, способи їх перевірки, а також відповідальність за самовільне вчинення таких дій.

Профілактика обмеження передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіонах, містах окремих

проявів криміногенного потенціалу та формуванню злочинної мотивації. Відомо, що багато негативних, у тому числі злочинних, проявів не можуть бути радикально усунені тими засобами, які є на даний час у суспільства і держави. Єдиним можливим засобом запобіжного впливу (не завжди, на жаль, результативного) на ці прояви є обмеження кримінальної мотивації безадресної частини населення [177, с. 131].

Як наголошують науковці, обмежуючі заходи застосовуються тоді, коли йдеться про явища і процеси, існування яких неминуче в силу певних історичних умов і які не можуть бути усунені за короткі строки. Отже, профілактика обмеження – і як метод, і як сукупність заходів, і як вид діяльності – займає проміжне місце між профілактикою випередження і профілактикою усунення. Відомо, що багато негативних явищ у сучасному житті, як це не прикро, не можуть буті усунені тими засобами і технологіями, які є в розпорядженні суспільства і держави. Це реальний факт, і його слід враховувати в запобіжній діяльності. Тому ставиться завдання: або, за можливістю, послабити їх криміногенний вплив, або блокувати і локалізувати його певними просторово-часовими межами і контингентом осіб. У цьому суть профілактики обмеження. Вона ставить перед усіма суб’єктами (перш за все не зайнятими тільки протидією злочинності) і вирішує не утопічні, а реальні завдання. Орієнтація на негайне усунення будь-якого криміногенного об’єкта, окрім дискредитації профілактичних задумів, веде до небезпечних соціальних наслідків, зокрема, до волюнтаризму у сфері протидії злочинності. Профілактика обмеження – це застереження від нього. Єдиний можливий засіб запобіжного впливу на такі явища – обмеження їх криміногенної дії [163, с. 27].

До основних заходів профілактики обмеження кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу слід віднести:

1) реальне виконання положень нормативно-правових актів в цій сфері, зокрема йдеться про ефективне дотримання законодавчих вимог шляхом

здійснення належного контролю та притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності;

2) виявлення та припинення діяльності підпільних СТО, що можуть бути використані з метою знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів ТЗ;

3) запровадження функціонування єдиної електронної системи обліку ТЗ, що міститиме повну інформацію щодо історії ТЗ та дозволить оперативно відстежувати маніпуляції з ідентифікаційними номерами;

4) підвищення контролю за діяльністю уповноважених суб'єктів сервісних центрів МВС України (адже саме вони здійснюють державну реєстрацію та перереєстрацію) з метою мінімізації корупційних проявів при здійсненні такої діяльності.

Такі заходи профілактики обмеження дозволять певною мірою зменшити рівень кримінальних правопорушень, що пов'язані зі зміною, підробкою чи заміною ідентифікаційних номерів та агрегатів ТЗ. Крім того, їх впровадження сприятиме вдосконаленню методів виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням, підвищенню ефективності правоохоронних органів та розвитку нормативно-правової бази в цій царині. Подальше розширення, деталізація цих заходів не лише підвищить рівень безпеки у сфері обігу ТЗ, а й дозволить створити більш сприятливі умови для їх власників, зокрема зменшуючи ризик придбання автотранспортного засобу з ідентифікаційними номерами, що зазнали певних змін чи пошкоджень.

Профілактика усунення визначає таку діяльність суб'єктів, яка декриміногенізує або навіть ліквідує негативні явища та процеси, що детермінують злочинні прояви. Успіхи профілактики усунення наразі дуже скромні. Жодне велике кримінологічне явище нам ліквідувати не вдалось, а навпаки, з'явились нові. У зв'язку з цим перед наукою і практикою ставиться завдання пошуку нових профілактичних заходів та їх експериментальної перевірки, без чого неможливо виробити прийнятні рішення проблеми. Невдачі у проведенні профілактики усунення злочинності та її проявів

можуть свідчити як про неадекватність використання засобів, некомпетентність виконавців, поверхові судження щодо природи явищ, так і про їх несвоєчасність або передчасність. Здійснення профілактики усунення негативних явищ потребує від держави і суспільства розроблення відповідних наукових і управлінських підходів, досвіду, фахівців, наукового, правового, фінансового, матеріально-технічного та іншого ресурсного забезпечення. Отже, тільки багата держава здатна здійснити цей масштабний кримінологічний проєкт [173, с. 150].

Профілактика усунення має три завдання, вирішення кожного з яких повинно привести до ліквідації об'єкта – усунення: а) існування і функціонування криміногенних об'єктів; б) зв'язків між ними і особистістю; в) зв'язків між особистістю і ситуацією вчинення кримінальних правопорушень. Вирішення зазначених завдань можливе за умови досконалого знання криміногенних об'єктів, їх джерел і зв'язків, механізму дії, «уразливих» точок, методів і часу запобіжного впливу, оцінки реально досягнутих результатів тощо. Компетентні органи повинні максимально конкретизувати суб'єктам профілактики поле їх діяльності, пам'ятаючи про реальні можливості усунення тих чи інших негативних явищ у даний час та строки їх усунення [163, с. 28].

Профілактика усунення щодо кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу передбачає вжиття вже більш радикальних дій. Серед ключових заходів цього рівня слід назвати:

1) виявлення та конфіскація незаконних ТЗ зі зміненими, знищеними або пошкодженими ідентифікаційними номерами з метою виключення їх подальшого перепродажу;

2) реформування системи контролю за імпортом ТЗ на територію України, що передбачатиме посилення перевірок ТЗ на предмет зміни або пошкодження ідентифікаційних номерів аби обмежити ввіз потенційно викрадених автомобілів;

3) інтеграція національних реєстрів ТЗ та міжнародних систем, співпраця з міжнародними та закордонними правоохоронними органами для відстеження викрадених ТЗ зі знищеними, підробленими або заміненими номерами вузлів та агрегатів;

4) запровадження аудиту діяльності авторемонтних майстерень на предмет дотримання чинного законодавства.

Реалізація цих заходів може дозволити якщо й не повністю ліквідувати, однак певним чином зменшити умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень в цій сфері. Це призведе до суттєвого скорочення кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України. Своєю чергою, як вже було зазначено, це підвищить безпеку у сфері обігу ТЗ.

Профілактика захисту розглядається як сукупність заходів, що, вочевидь, ускладнює злочинні прояви і створює достатній захист і безпеку особи та матеріальних об’єктів, а також зовнішні перешкоди посяганням на суспільний порядок [177, с. 133].

Іншими словами, вона являє собою заходи, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано) антигромадських поглядів. На відміну від профілактики усунення чи обмеження, профілактика захисту має за мету створення достатнього захисту і безпеки людей та речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні цінності. До об’єктів профілактики захисту відносяться, з одного боку, засоби захисту та збереження державного і приватного майна, засоби особистого захисту (зброя, спеціальний одяг, технічні пристрої, новітні технології); з іншого – правосвідомість потенційних злочинців. Профілактика захисту, якщо взяти її окремо, зрозуміло, остаточно не вирішує питання ліквідації криміногенних об’єктів або відвернення криміногенної мотивації, але її повсюдне і послідовне проведення ускладнює, а подекуди і робить неможливим вчинення значної групи кримінальних правопорушень [163, с. 29].

Враховуючи зазначене до основних заходів профілактики захисту, що здійснюється з метою запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, можна віднести:

1) вдосконалення системи маркування ТЗ, що може ускладнити здійснення відповідних дій, зокрема, шляхом використання певних хімічних складів, що змінюють колір або залишають незворотні зміни при спробі їх видалити або підробити, а також дублюванням табличок з VIN-кодом у важкодоступних місцях;

2) посилення контролю за обігом деталей до ТЗ;

3) вдосконалення процедури огляду ТЗ при здійсненні реєстрації чи перереєстрації.

Таким чином, зазначені заходи призведуть до ускладнення процесу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів ТЗ та полегшать виявлення ТЗ зі слідами відповідних змін. Це дозволить мінімізувати кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України.

Другим видом спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням є **відвернення кримінальних правопорушень**. Відвернення злочинності має місце на етапі, коли, за спостереженнями експертів, науковців, криміногенний потенціал накопичується у певних верствах, групах, прошарках людей чи в окремих індивідів і є об’єктивні можливості вплинути на них з метою зміни кримінальної мотивації на законослухняну поведінку. Отже, відвернення злочинних проявів – специфічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, що складається із сукупності заходів, спрямованих на невизначене коло і конкретних осіб криміногенного потенціалу соціуму, які замислюють вирішення своїх потреб злочинним шляхом, активно сприймають злочинний спосіб життя, консолідуються у злочинне середовище та інше, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Відвернення злочинності має місце у певних часових межах, а саме – від моменту формування реальної

цілеспрямованої злочинної мотивації до початку виконання кримінального правопорушення, тобто до готування, замаху на кримінальне правопорушення, закінчення кримінального правопорушення [177, с. 136–137].

Усередині напряму відвернення злочинів проглядається відмінність між заходами, спрямованими на усунення більш-менш позбавлених індивідуальності криміногенних об’єктів, і заходами, що вживаються до конкретних осіб, у яких виник та психологічно сформувався злочинний намір, і він реально почав матеріалізуватися, проявлятися. Перший з названих класів можна назвати загальним, а другий – індивідуальним відверненням кримінальних правопорушень. Під загальним відверненням кримінальних правопорушень розуміється сукупність спеціальних заходів, спрямованих на певне коло або групу осіб щодо усунення або нейтралізації їх злочинних намірів, добровільної відмови від злочинної поведінки. Індивідуальне відвернення злочинів являє собою специфічний комплекс заходів, які здійснюються різними суб’єктами запобіжної діяльності, щодо осіб, про яких достовірно відомо, що вони замислюють учинення злочинів з метою активного втручання і впливу на свідомість, волю, поведінку, спосіб життя.

Загальне відвернення кримінальних правопорушень багато в чому схоже, але разом з тим відрізняється від заходів кримінологічної профілактики. Відмінність полягає в тому, що при відверненні кримінальних правопорушень на загальному рівні запобіжне діяння спрямоване, головним чином, все ж таки на коло тих осіб, стосовно яких достовірно (внаслідок проведення моніторингу чи кримінологічного дослідження) або з великою часткою імовірності є припущення про наявність у них злочинних намірів. Запобіжна робота ведеться не з конкретною людиною, що характерно для індивідуального відвернення, а з певним прошарком населення, групою осіб, соціальний статус яких, їх місце роботи, атмосфера в колективі, спосіб

життя, а також поширеність в регіоні і навіть у країні певних правопорушень і злочинів дає підстави припускати формування криміногенної мотивації.

До основних заходів відвернення кримінальних правопорушень можна віднести:

1) заходи переорієнтації антигромадської активності осіб на законослухняну поведінку: а) створення та утримання на певному рівні спеціальних економічних і соціально-психологічних програм, розрахованих на те, щоб людина одержувала більш-менш повне задоволення своїх потреб; б) розроблення організаційно-правових заходів, які підвищують у людей почуття відповідальності, формують у них певні соціальні прагнення та уявлення про можливі способи задоволення своїх потреб; в) кримінологічна поінформованість населення про причини й умови вчинення кримінальних правопорушень, особу злочинців, заходи, що здійснюються по виявленню, розкриттю, притягненню до відповідальності та запобіганню кримінальних правопорушень, несприятливих наслідків для засуджених самого факту засудження, наслідків судимості, медичних та психічних показників стану здоров'я та ін.;

2) активні контрзаходи на індивідуальному рівні [163, с. 31–34].

Ключовою метою розроблення програм щодо запобігання будь-яким видам кримінальних правопорушень, зокрема й кримінально караного знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, є формування усвідомленої відмови потенційних правопорушників від злочинних намірів. Надзвичайно важливим є спрямування людей на задоволення власних потреб легальним шляхом. Задля досягнення зазначеної мети необхідно проводити певні освітні заходи та інформування, про що вже зазначалось раніше. Така діяльність має бути спрямована на підвищення обізнаності людей, зокрема про правові наслідки вчинення кримінальних правопорушень.

Відповідно до Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на

2023–2027 роки, затвердженого Указом Президента України від 11.05.2023. одними з основних пріоритетів визнано запобігання та протидію злочинності, а також підвищення ефективності виконання органами правопорядку та прокуратури покладених на них функцій, покращення взаємодії між собою та зі складовими сектору безпеки і оборони.

Зокрема, серед стратегічних пріоритетів названо послідовну кримінальну політику, пріоритетом у якій є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого. Задля цього передбачено запровадження стратегічного планування у сфері кримінальної політики, що визначатиме міжгалузеві, галузеві та інституційні заходи протидії злочинності, забезпечення захисту особи, суспільства і держави від можливих посягань із додержанням принципів верховенства права та захисту прав людини. Передбачено необхідність розроблення, затвердження та введення в дію Національного плану із запобігання (превенції) злочинності, розрахованого на три роки, на підставі якого за активної участі громадянського суспільства приймаються щорічні регіональні та місцеві програми запобігання (превенції) злочинності, а також створення міжвідомчої Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності [178].

На жаль, станом на початок 2025 р. такий Національний план із запобігання (превенції) злочинності ще не розроблено, а відповідної Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності – не створено. Розробка такого плану залишається критично важливим питанням зважаючи на низку факторів. По-перше, це дозволить визначити чіткі пріоритети кримінальної політики держави, спрямованої на запобігання кримінальним правопорушенням. По-друге, забезпечить більш чітку координацію між правоохоронними та іншими органами, а отже підвищить ефективність їх діяльності. По-третє, посилить взаємодію держави та громадянського суспільства. По-четверте, дозволить інтегрувати сучасні

європейські практики та підходи щодо запобігання злочинності. Таким чином, це стане кроком уперед в системі запобіжної діяльності. Запуск роботи Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності сприятиме усталеному комплексному підходу в запобіжній сфері та дозволить проводити більш узгоджену кримінально політику на державному та регіональному рівнях. Така Координаційна рада може забезпечити моніторинг виконання запобіжних заходів та врахування його результатів для вдосконалення подальшої діяльності.

На нашу думку, розробка окремого плану щодо запобігання саме знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, як виду кримінальних правопорушень, видається недоцільною. Зважаючи на те, що більшість складових детермінаційного комплексу зазначеного діяння є загальними, тобто притаманні більшості кримінальних правопорушень, а отже є спільними для більшої частини злочинності. Отже, достатнім та ефективним буде розробка та реалізація загального (комплексного) Національного плану із запобігання (превенції) злочинності. Такий підхід дасть можливість враховувати системні причини та умови кримінальних правопорушень і застосовувати узгоджені та обґрунтовані заходи, що матимуть ефект як для загального зниження рівня злочинності, так й для запобігання кримінальним правопорушенням.

Для ефективного відвернення кримінальних правопорушень необхідно формувати в суспільстві атмосферу неприйнятності, нетерпимості до порушення законодавства. Важливим є розвиток почуття відповідальності за власні дії та утвердження таких засад, як невідворотність кримінальної відповідальності, а також призначення справедливого покарання за вчинене діяння. Це значною мірою залежить від ефективного правового регулювання суспільних відносин, зокрема у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, та діяльності безпосередніх суб’єктів запобігання злочинності.

На цьому етапі запобіжної діяльності пріоритетним є формування стійких настанов до правослухняної поведінки серед осіб, які потенційно

можуть бути залучені до злочинної діяльності. При цьому оптимальною є модель суспільства, де люди відмовляються від кримінальних правопорушень не через острах кримінальної відповідальності, а через внутрішні моральні переконання. Це стосується й кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Запобігання такому явищу потребує комплексного підходу, що поєднує різні заходи. Кінцевою метою цього має бути відмова потенційних суб'єктів від злочинних намірів.

Припинення кримінальних правопорушень (злочинних проявів) становить собою сукупність заходів суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання, спрямованих на їх силове втручання у розвиток і продовження кримінального правопорушення чи злочинної діяльності. Злочинні прояви припиняються на стадіях готування до кримінального правопорушення, замаху на нього та закінченого кримінального правопорушення з метою недопущення рецидиву або настання більш тяжких наслідків уже вчиненого кримінального правопорушення, а також затримання злочинців. При цьому особливість запобіжної роботи на стадіях готування і замаху на кримінальне правопорушення залежить від обсягу вчинення злочинних діянь або масштабів злочинної діяльності, особи (осіб) винного, характеру і ступеня суспільної небезпечності кримінального правопорушення тощо. У зв'язку з цим розрізняють:

1) Заходи спонукання – здійснюються з метою досягнення відмови злочинця (злочинців) від продовження злочинної діяльності. Причому вплив цих заходів повинен мати «поштовховий» характер, який примушує особу (осіб) знову оцінити обстановку, ризик притягнення до кримінальної відповідальності, вигоду від кримінального правопорушення та ін.

2) Заходи обережності – застосовуються для того, аби створити умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої злочинної діяльності. Їх призначення зумовлюється випереджувальною метою, тобто, з одного боку, підвищення рівня пильності тих, хто часто стає

об’єктом злочинного посягання, а з другого – упровадження тих чи інших заходів підвищення обережності є додатковою перешкодою для вчинення кримінального правопорушення.

3) Заходи активного втручання – негайна реакція, що передбачає оперативні дії спеціалізованих підрозділів (груп) правоохоронних органів, спрямовані на недопущення закінчення розпочатого кримінального правопорушення, настання більш тяжких його наслідків або рецидиву [177, с. 143].

Ключовими заходами припинення кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу можна назвати:

1) здійснення ґрунтовних регулярних перевірок ТЗ під час їх реєстрації або перереєстрації, а також поза цими процесами;

2) моніторинг ринку ТЗ, що перебували в користуванні;

3) запровадження новітніх технологій як для маркування ТЗ, так і для виявлення фактів внесення змін до ідентифікаційних номерів;

4) посилення контролю за діяльністю СТО;

5) підвищення рівня спеціальних знань співробітників правоохоронних органів, працівників сервісних центрів МВС, працівників СТО, а також загальної обізнаності громадян;

6) оперативне реагування на виявлені кримінальні правопорушення.

Індивідуальне запобігання злочинам включає заходи недопущення вчинення злочинів із боку конкретної особи. При цьому об’єктом індивідуального запобіжного впливу виступає: поведінка та спосіб життя осіб, схильних до вчинення злочинів; свідомість правопорушників; зовнішні умови, що сприяють вчиненню злочинів. Напрямами індивідуального запобігання злочинам є переконання, надання допомоги, примус.

Заходи переконання полягають у цілеспрямованому інформаційному впливі на свідомість, почуття і волю правопорушників із метою недопущення реалізації злочинних намірів. На практиці в основному застосовуються такі

заходи переконання: профілактичні бесіди, попередження про неприпустимість неправомірної поведінки, примирення ворогуючих сторін.

Заходи соціальної допомоги полягають у сприянні працевлаштуванню, покращенні житлових умов, виплаті разової грошової допомоги, направленні на лікування від алкогольної чи наркотичної залежності та ін.

Заходи примусу пов'язані із застосуванням до правопорушників певного виду юридичної відповідальності. На практиці широко застосовуються такі заходи примусу: адміністративний арешт і адміністративне затримання, адміністративний нагляд за особами, що звільнилися із місць позбавлення волі, примусове медичне обстеження, примусові заходи карантинного характеру, терміновий заборонний припис стосовно кривдника, який застосовує домашнє насильство, та ін. [102, с. 158].

Самостійним напрямом запобігання є *віктимологічна профілактика*, що включає комплекс заходів зі зниження індивідуальної віктимності особи та зменшення масштабів віктимізації населення. Віктимологічна профілактика включає різні заходи, в тому числі й такі, що можуть бути застосовані при запобіганні знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, а саме: роз'яснювально-просвітницька робота з потенційними покупцями транспортних засобів; заходи індивідуальної і майнової безпеки цієї категорії осіб; організаційно-управлінські заходи, що можуть здійснюватися різними суб'єктами запобігання та протидії злочинності тощо [102, с. 159]. Отже, важливо підвищувати рівень знань громадян щодо дотримання певних правил та застережень при купівлі ТЗ на вторинному ринку, адже купівля вживаного автомобіля може нести за собою певні ризики. Покупцеві слід звертати увагу як на документи, так й на зовнішній вигляд ТЗ. За наявності сумнівів про оригінальність ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, номерної панелі з ідентифікаційним номером аба виникнення сумніввів у відповідності показників одометра реальному пробігу автомобіля – краще провести експертне дослідження.

Таким чином, спеціально-кримінологічне запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу становить собою сукупність заходів, що спрямовані на перешкоджання виникнення та подальшого розвитку детермінаційного комплексу таких кримінальних правопорушень. Саме такі фактори породжують та спричиняють вчинення відповідних кримінально протиправних діянь. Натомість їх мінімізація є запорукою зменшення рівня такої злочинності.

Запобігання таким кримінальним правопорушенням значною мірою ускладняється високим рівнем латентності, на чому наголошувалось у відповідному підрозділі роботи. Окрім того, це зумовлено й іншими факторами, наприклад, недосконалістю контрольних механізмів за обігом ТЗ, недостатньою ефективністю діяльності правоохоронних органів, а також взаємодії між відповідними органами тощо.

З огляду на це, спеціально-кримінологічне запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 290 КК України потребує комплексного підходу, який поєднує заходи різного характеру. Держава має звертати увагу на цей вид кримінальних правопорушень, оскільки вони не лише можуть завдавати економічної шкоди, але й створювати загрози у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. Реалізація такого комплексного підходу дозволить суттєво знизити рівень кримінальних правопорушень у цій сфері та забезпечити діяльність прозорого та безпечного ринку ТЗ в Україні.

3.3. Суб’єкти запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу

Як вже зазначалося, запобігання злочинності є одним з фундаментальних завдань держави. Для ефективної реалізації цього завдання необхідно забезпечити розбудову цілісної скоординованої системи, що забезпечуватиме комплексний підхід до здійснення такої діяльності. Така

система має охоплювати широкий спектр запобіжних заходів різного характеру, спрямованих на усі складові детермінаційного комплексу злочинності як загалом, так й окремих груп і видів кримінальних правопорушень. Здійснення вказаних заходів покладається саме на суб'єктів запобігання злочинності (кримінальних правопорушень), які відіграють ключову роль у формуванні безпечного суспільства. Їх ефективна взаємодія виступає однією з ключових умов зниження рівня злочинності.

Традиційно в кримінології під суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням розуміють державні органи, громадські організації, соціальні групи, службових осіб чи громадян, які здійснюють розроблення і реалізацію заходів щодо випередження, обмеження й усунення причин та умов злочинності та недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки [102, с. 161].

Як слушно зазначає А. П. Закалюк, «суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення. Інші, зокрема ті, що здійснюють забезпечувальні заходи (навчання, видання літератури, підготовка ркомендацій, фінансування тощо) не дають функціональних підстав поширювати на їхніх виконавців термін «суб'єкт» запобігання злочинності та злочинним проявам» [103, с. 346].

За специфікою запобіжної діяльності розрізняють суб'єктів, які: 1) визначають її основні напрями, завдання, форми, планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання; 2) здійснюють безпосереднє управління і координацію окремими напрямами запобігання кримінальним правопорушенням; 3) виявляють та вивчають об'єкт запобіжного впливу й інформують про нього інших суб'єктів; 4) виконують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту людини і соціальних благ; 5) реалізують заходи

щодо відвернення і припинення кримінальних правопорушень. Множинність суб'єктів запобіжної діяльності пов'язана з різноманітністю об'єктів запобіжного впливу й утворює систему суб'єктів [102, с. 161].

Суб'єкти запобігання злочинності можуть бути поділені на декілька груп, зокрема:

1) органи та організації, які керують цією діяльністю, організовують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування);

2) органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (наприклад, органи МВС, прокуратура, суд);

3) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих кримінальних правопорушень (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо) [103, с. 346].

Така триланкова система є ефективним механізмом, що забезпечує комплексний підхід у сфері запобігання кримінальним правопорушенням. Кожна з визначених груп суб'єктів відіграє важливу роль у створенні умов для мінімізації кількості злочинних проявів та запобігання ним на різних стадіях злочинної поведінки. Підвищення ефективності такої діяльності можливо досягти за умови налагодженої взаємодії суб'єктів. Причому така взаємодія має бути налагоджена не лише в межах окремої групи, а й між представниками різних груп, що дозволяє створювати єдину, злагоджену систему, здатну ефективно реагувати на прояви злочинної поведінки.

У контексті запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу вказана триланкова система зберігає свою актуальність. Злагоджена робота всіх груп суб'єктів

дозволяє виявляти та якщо й не усувати, то хоча б мінімізувати складові детермінаційного комплексу кримінальних правопорушень.

Суб'єкти першої групи, тобто органи та організації, які керують цією діяльністю, організовують її, створюють систему управління нею, володіють найбільш широким спектром повноважень. Їх функціонал охоплює великий комплекс завдань державного управління, серед яких запобігання злочинності являє один з важливих, однак не єдиний напрям діяльності. Власне суб'єкти цієї групи формують державну кримінально-правову політику. Під нею розуміють напрямок загальнодержавної діяльності з протидії кримінальним правопорушенням (злочинам) з метою захисту базових соціальних інституцій, прав та свобод громадян. У сучасних умовах повномасштабної агресії рф проти України заходи кримінально-правової політики набувають особливого значення, адже вони спрямовуються не тільки на попередження усталених форм криміналу, але й на протидію злочинам окупантів. Тож зараз від ефективності кримінально-правового

Як зазначає В. Ф. Оболенцев, зараз «система вітчизняної кримінально-правової політики знаходиться на стадії кризи. Кризові тенденції у системі вітчизняної кримінально-правової політики посилились після початку повномасштабного вторгнення рф в нашу країну у лютому 2022 р. Кризовий етап вважається періодом перебудови системи, отримання нею стабільного вектору просування до нової якості». Тож відносно перспектив системи кримінально-правової політики ми вбачаємо нагальними процеси перетворення, оновлення та налаштування [180, с. 398].

По-перше, до суб'єктів, що керують запобіжною діяльністю, організовують її, створюють систему управління нею слід віднести Верховну Раду України. Так, Конституція України у ст. 75 проголошує, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Відповідно до ст. 85 саме до повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів, визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики

тощо. А згідно з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами та відповідальність за них [29].

І саме тому надважливе значення мають законодавчі функції Парламенту, адже встановлення переліку діянь, які є кримінальними правопорушеннями, тобто прийняття та внесення змін до Кримінального кодексу України є виключним правом Парламенту. Окрім того, Верховна Рада України також приймає й інші Закони, що мають безпосереднє відношення до запобігання злочинності. Наприклад, Парламент визначає порядок здійснення кримінального провадження у Кримінальному процесуальному кодексі України; порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань у Кримінально-виконавчому кодексі України; визначає основи діяльності правоохоронних та судових органів, наприклад у Законі України «Про Національну поліцію», Законі України «Про прокуратуру», Законі України «Про судоустрій та статус суддів» тощо.

Щодо визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, що також належить до повноважень Парламенту слід наголосити, що відповідно до ст. 3 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» однією з основних засад політики у сфері розбудови державності є боротьба зі злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності [164]. Така функція Парламенту реалізується через визначення стратегічних пріоритетів у відповідній політиці.

Окрім вже зазначеного, Комітети Верховної Ради України також відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на запобігання злочинності. Зокрема, основними з них у сфері запобігання злочинності можна назвати Комітет з питань правової політики та Комітет з питань правоохоронної діяльності. Вони здійснюють попередній розгляд та доопрацювання проєктів Законів України в цій царині. Саме вони забезпечують зважений підхід до врегулювання питань у сфері кримінальної

юстиції. Також вони в праві залучати експертів, інших фахівців для обговорення актуальних проблем у сфері запобігання злочинності в країні.

Отже, Верховна Рада України є одним з ключових суб'єктів запобігання злочинності, оскільки саме вона формує правові основи такої діяльності. Функціонування Парламенту сприяє забезпеченню правопорядку в державі та підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю. Проте існують певні недоліки, зокрема, нестабільність кримінального законодавства, зокрема з моменту прийняття КК України у 2001 р. до нього було внесено понад 800 змін; недостатнє залучення науковців та спеціалістів для підготовки законопроєктів, що призводить до прийняття недостатньо якісних та обґрунтованих рішень; подекуди фрагментарність правового регулювання, що виявляється у відсутності комплексного підходу до створення єдиної законодавчої стратегії.

По-друге, суттєву роль в процесі запобігання злочинності відіграє Президент України, адже відповідно до Конституції України саме він є главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102).

Окрім того, відповідно до ст. 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Також, Президент впливає на кадрову політику інших суб'єктів для яких запобігання злочинності є одним з першочергових функцій. Зокрема, йдеться про право Президента призначати на посаду та звільняти з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора (п. 11 ч. 1 ст. 106 Конституції України); вносити до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України (п. 14 ч. 1 ст. 106 Конституції України) [29].

Саме він (Президент) затверджує комплексні програми запобігання злочинності та своїми указами корегує напрями і координацію діяльності із запобігання злочинності. Метою таких програм є забезпечення відповідно до кримінологічної політики протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації засобів і методів запобігання і розкриття кримінальних правопорушень [102, с. 162].

Отже, хоча й Президент України не виконує безпосередніх функцій, спрямованих на запобігання злочинності, його дії та повноваження значно впливають на таку діяльність.

По-третє, до першої групи суб'єктів запобігання злочинності також слід віднести Кабінет Міністрів України, який відповідно до ст. 113 Конституцій України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Згідно зі ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України (п. 1 ч. 1); вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина (п. 2 ч. 1); здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю (п. 7 ч. 1) тощо [29].

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» одним з основних його завдань є здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Саме тому до одного з повноважень Уряду у сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина відноситься вжиття заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення

пожежної безпеки, боротьби зі злочинністю, запобігання і протидії корупції (абз. 3 п. 3 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України») [181].

Зважаючи на те, що Уряд є вищим органом у системі органів виконавчої влади він виступає координатором діяльності міністерств, відомств, центральних органів виконавчої влади, діяльність яких безпосередньо спрямована на запобігання злочинності.

Окрім того, Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (ч. 1 ст. 117 Конституцій України) [29]. В тому числі такі нормативно-правові акти Уряду можуть бути безпосередньо спрямовані на запобігання злочинності. Наприклад, такими актами є: Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р [182]; Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 [183] тощо.

Отже, Кабінет Міністрів України відіграє важливу роль серед суб'єктів запобігання злочинності. Він наділений широким спектром повноважень в цій сфері. Саме в межах його компетенції здійснення координуючої діяльності безпосередніх суб'єктів запобіжної діяльності.

По-четверте, окреме місце серед суб'єктів першої групи посідають місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування. За своїми повноваженнями вони здійснюють організаційно-управлінські функції щодо запобігання злочинності, організують і координують роботу відповідних суб'єктів системи запобігання злочинності, займаються ресурсним забезпеченням, контролюють виконання постанов і рішень вищих органів влади та своїх власних завдань щодо запобігання кримінальним правопорушенням на підвідомчій території. Основні форми цієї роботи такі: 1) видання в межах своєї компетенції нормативних актів з питань протидії злочинним проявам, організація контролю за їх виконанням; 2) безпосереднє

здійснення запобіжної роботи через свої підрозділи, підвідомчі установи, підприємства, організації, постійні комісії тощо [163, с. 65–66].

Згідно з ч. 1 ст. 118 Конституції України виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації [29]. А відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» одним з основних їх завдань є забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян (п. 2 ч. 1). У відповідності зі ст. 25 цього Закону місцева державна адміністрація забезпечує здійснення заходів щодо охорони громадської безпеки і порядку, боротьби зі злочинністю (п. 2 ч. 1) [184].

Відповідно до ч. 3 ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи [29]. У зв’язку з цим органи місцевого самоврядування мають низку повноважень щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Зокрема, відповідно до пп. 2 п. а) ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України [185].

Часто обласні державні адміністрації чи органи місцевого самоврядування приймають регіональні програми, спрямовані на запобігання злочинності. Наприклад, рішенням Харківської обласної ради від 27 лютого 2020 р. № 1199-VII затверджено Комплексну регіональну Програму забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2020–2025 роки (назва відповідно до рішення обласної ради від 28 листопада 2024 року № 1002-VIII). Основною метою Програми є удосконалення системи забезпечення публічної безпеки та

порядку в Харківській області, реалізація заходів із попередження та припинення кримінальних та інших правопорушень, організація взаємодії та налагодження координації із зазначених питань органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, територіальних правоохоронних та контролюючих органів, громадських інститутів та населення з метою захисту конституційних прав і свобод фізичних та юридичних осіб, зниження тиску злочинного середовища на громадян, недопущення загострення криміногенної ситуації в регіоні, підвищення захищеності об'єктів інфраструктури області, проведення інформаційно-просвітницьких заходів серед населення регіону, підвищення його правової свідомості та заохочення до участі у заходах із забезпечення публічної безпеки і порядку, налагодження дієвої комунікації в правоохоронній сфері з інститутами громадянського суспільства, створення умов для продуктивного та ефективного розвитку економічного, культурного, науково-технічного потенціалу Харківщини [186, с. 15].

Подібні програми також діють й в інших регіонах України. Наприклад, Програма забезпечення громадського порядку та громадської безпеки на території Дніпропетровської області на період до 2025 року; Регіональна цільова Програма профілактики правопорушень на 2021–2025 роки в Івано-Франківській області; Регіональна програма профілактики правопорушень в Чернівецькій області на період 2023–2025 років тощо. Окрім цього, подекуди функціонують відповідні програми на рівні місцевих територіальних громад. Наприклад, Програма «Профілактика злочинності, зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян на території населених пунктів Великодимерської селищної територіальної громади на 2025–2027 роки» (Київська область); Програма профілактики правопорушень і злочинів на 2025 рік Ковельської міської ради (Волинська область); Комплексна програма профілактики правопорушень на 2025–2027 роки Сновської міської територіальної громади (Чернігівська область) та ін.

Як наголошує С. С. Шрамко, метою таких програм є «підвищення рівня довіри населення до роботи правоохоронних органів, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки на відповідній території шляхом організації взаємодії та налагодження координації між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, територіальними правоохоронними та контролюючими органами, громадськими інститутами та населенням з метою захисту конституційних прав і свобод фізичних та юридичних осіб, зниження тиску злочинного середовища на громадян, недопущення загострення криміногенної ситуації в регіоні, підвищення захищеності об'єктів інфраструктури області, проведення інформаційно-просвітницьких заходів серед населення регіону, підвищення його правової свідомості та заохочення до участі у заходах із забезпечення публічної безпеки і порядку; протидія злочинності; усунення причин і умов, що сприяли вчиненню протиправних дій, а також поліпшення стану криміногенної ситуації в області» [187, с. 622].

Виходячи з цього, місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування також можна віднести до суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням. Вони виступають важливими та активними учасниками такої діяльності, сприяючи запобіганню злочинності на місцевому рівні.

Таким чином, існує досить розгалужена система суб'єктів запобігання злочинності на загальному рівні, тобто серед органів та організації, які керують цією діяльністю, організовують її, створюють систему управління нею. Такі суб'єкти сприяють запобіжній діяльності усіх видів кримінальних правопорушень, в тому числі й кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Узгоджена діяльність таких інституцій забезпечує формування державної політики, визначенню орієнтирів запобіжної діяльності, а також сприяє впровадженню відповідних заходів.

Серед суб'єктів запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу найвагомішу роль відіграють саме ті органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено до основнових завдань і функцій. Їх діяльність ґрунтується на законодавчо визначених повноваженнях та спрямована на виявлення, запобігання та припинення кримінальних правопорушень.

По-перше, одним з ключових суб'єктів цієї групи є органи прокуратури України. Відповідно до ч. 1 ст. 131^1 Конституції України прокуратура здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [29].

У межах запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу прокуратура виконує низку важливих функцій. Передусім йдеться про організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням за ст. 290 КК України. Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять досудове розслідування, перевіряє законність зібраних доказів, контролює дотримання прав усіх учасників кримінального провадження, зокрема, підозрюваного, потерпілого тощо.

Надалі, після завершення досудового розслідування, прокурор бере участь у судовому розгляді справи, здійснюючи підтримання публічного обвинувачення в суді, забезпечуючи дотримання принципів змагальності сторін і справедливого судового розгляду. Ефективна участь прокурора у судовому процесі є запорукою винесення обґрунтованого та справедливого вироку суду, а він, як відомо, має не лише каральну, але й запобіжну функцію.

Окрім процесуальних повноважень, прокуратура також виконує аналітичну функцію. Здійснюючи аналіз стану злочинності, як взагалі, так й окремих видів кримінальних правопорушень, органи прокуратури виявляють тенденції та фактори, що можуть сприяти вчиненню кримінальних правопорушень. Такі дані можуть бути враховані для подальшого поліпшення запобіжної діяльності.

Отже, прокуратура виступає гарантом дотримання законності в процесі досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, а також вагомим аналітичним центром, який здатний впливати на ефективність запобігання злочинності загалом, а також у сфері знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

По-друге, надважливим суб’єктом запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 290 КК України є органи Національної поліції України. Закон України «Про Національну поліцію» передбачає, що Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку (ст. 1). Відповідно до ч. 1 ст. 2 цього Закону завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [188]. Таким чином, запобігання кримінальним правопорушенням є безпосереднім завданням поліції.

Відповідно до КПК України саме до підслідності органів Національної поліції віднесено здійснення досудового розслідування відповідного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. Це означає, що поліція уповноважена на виявлення таких кримінальних

правопорушень, встановлення причетних осіб та притягнення їх до кримінальної відповідальності у встановленому законодавством порядку.

Як вже наголошувалось раніше, протягом 2020–2024 рр. було зареєстровано 6285 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України. Водночас за більшістю з них рішення про закінчення або зупинення досудового розслідування так і не було прийнято. Лише 48 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальним актом, що становить лише 0,7% від загальної кількості таких діянь [31].

Такий стан свідчить про недостатньо ефективну роботу органів поліції щодо розслідування таких кримінальних правопорушень та вказує на наявність системних проблем у їх діяльності. Це може бути пов’язано з низкою чинників. Серед основних причин можна виокремити такі: надмірне навантаження на співробітників поліції; відсутність або недостатність спеціальних знань у слідчих; складнощі при проведенні експертиз щодо ідентифікації знищених, підроблених або змінених ідентифікаційних номерів ТЗ; корупційні чинники; недооцінка суспільної небезпечності таких діянь тощо.

З метою підвищення ефективності діяльності Національної поліції щодо розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України доцільно вживати таких заходів, як:

1) створення спеціалізованих слідчих груп, що здійснюють досудове розслідування саме кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, в тому числі й знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;

2) оптимізація навантаження на слідчих, зокрема, шляхом розширення штату слідчих підрозділів, а також впровадженням нормативів щодо максимальної кількості кримінальних проваджень на одного слідчого;

3) проведення додаткового навчання співробітників поліції (курсів підвищення кваліфікації, тренінгів, семінарів) з метою підвищення рівня

обізнаності в цій сфері, надання методичних рекомендацій щодо розслідування таких кримінальних правопорушень;

4) покращення матеріально-технічного та кадрового забезпечення експертних установ, що дозволить скоротити терміни проведення експертиз та підвищити їх якість;

5) посилення заходів з протидії корупції серед співробітників Національної поліції;

6) формування у правоохоронців розуміння ступеня суспільної небезпечності кримінальних правопорушень в цій царині, зокрема за рахунок аналізу зв'язку цього діяння з іншими більш тяжкими кримінальними правопорушеннями.

Окрім здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень поліція також має можливість здійснювати заходи з профілактики таких діянь. Зокрема, йдеться про можливість проведення превентивних заходів у сервісних центрах МВС, СТО, ринках продажу автомобілей; проведення інформаційних кампаній, спрямованих на попередження вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу; здійснювати перевірки ТЗ на дорогах тощо.

Отже, діяльність Національної поліції України у сфері запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу поєднує широкий спектр діяльності на різних стадіях злочинної поведінки. Ефективність такої діяльності значно залежить від взаємодії з іншими суб'єктами запобігання злочинності та комунікації з громадськістю.

По-третє, до суб'єктів запобігання злочинності також можна віднести й судові органи. Вони хоч й безпосередньо не здійснюють профілактичну діяльність, не виявляють вчинені кримінальні правопорушення та не розслідують їх, однак відіграють важливу роль в загальній системі запобіжних суб'єктів. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права,

забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [189]. При здійсненні правосуддя суди реалізують принципи верховенства права, невідворотності кримінальної відповідальності, справедливості тощо. Суди є одним з ключових гарантів функціонування правової держави, сприяючи зменшенню рівня злочинності як через винесення судових рішень, так й через формування правової культури в суспільстві.

Протягом 2020–2024 рр. на розгляді судів першої інстанції перебувало 90 кримінальних проваджень за ст. 290 КК України. Водночас лише 23 особи (від двох до семи осіб на рік) було визнано винними та засуджено, що становить 25,5% від загальної кількості [106]. Такий низький рівень винесення обвинувальних вироків свідчить про недостатню забезпеченість принципу невідворотності кримінальної відповідальності, що є одним з ключових у системі кримінального правосуддя та нерозривно пов'язаних із запобіганням злочинності. Такий стан здійснення правосуддя може мати серйозні наслідки, зокрема, впливати на зниження рівня довіри до судових та правоохоронних органів, формування почуття безкарності у винних осіб, сприяти збільшенню рівня латентності тощо. Причини такого стану можуть бути різними. З одного боку незначна кількість винесених вироків може свідчити про недостатню ефективність роботи судових органів. Однак, з іншого – це може бути результатом низької якості здійснення досудового розслідування, що не дозволяє судам виносити обвинувальні вироки. Аналіз офіційних даних судової статистики свідчить про те, що у 53,3% випадків, а саме щодо 48 осіб, судом було закрито кримінальне провадження [106]. Враховуючи це, підвищення ефективності діяльності органів Національної поліції України у перспективі сприятиме більш ефективному здійсненню правосуддя у кримінальних провадженнях щодо кримінально караних

знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

По-четверте, важливим спеціальним суб'єктом запобігання кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту, в тому числі й передбаченого ст. 290 КК України виступають сервісні центри МВС України (далі – СЦ МВС). Вони, як одні з ключових елементів системи правопорядку, стали не лише місцями надання адміністративних послуг у сфері транспорту, але й важливими агентами превентивної діяльності. Спрямовані на попередження порушень та збереження громадської безпеки, вони виконують важливу місію у побудові безпечного та відповідального суспільства. Діяльність СЦ МВС в Україні визначається комплексом заходів, спрямованих на надання послуг громадянам у сфері автомобільного та дорожнього обслуговування. Вони є не лише місцями реєстрації автотранспорту, але й важливими інструментами у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та боротьби з правопорушеннями. Превентивна діяльність СЦ МВС спрямована на запобігання правопорушень, забезпечення безпеки громадян і зниження рівня злочинності [190, с. 101].

Серед ключових функцій СЦ МВС України слід відзначити наступні: надання безоплатних та платних послуг; розроблення та впровадження проєктів та стратегій, спрямованих на підвищення якості надання послуг; ведення реєстру суб'єктів, які здійснюють обов'язковий технічний контроль, та внесення інформації про ці суб'єкти господарювання до Єдиного державного реєстру МВС; забезпечення суб'єктів, які проводять обов'язковий технічний контроль транспортних засобів, доступом до централізованої бази даних щодо результатів такого контролю та здійснення моніторингу інформації, яка надходить від цих суб'єктів до цієї бази даних; створення та управління цифровими реєстрами підприємств, установ, організацій та інших суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності, які займаються гуртовою або роздрібною торгівлею

транспортними засобами та їх частинами з ідентифікаційними номерами, і оформлення відповідних документів; здійснення державної акредитації закладів, які надають навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів; проведення всебічного огляду та реєстрація центрів спеціального навчання водіїв транспортних засобів, які перевозять небезпечні вантажі, а також уповноважених осіб у справах безпеки перевезень небезпечних вантажів автомобільними дорогами; організація процесу допуску транспортних засобів до перевезення конкретних небезпечних вантажів, що включає видання свідоцтв про допуск транспортних засобів для цих перевезень та внесення інформації про ці транспортні засоби до Єдиного державного реєстру МВС; узгодження встановлення спеціальних індивідуальних ідентифікаційних номерів або копіювання первинних ідентифікаційних номерів окремих частин транспортних засобів; здійснення автоматизованого обліку, накопичення, аналізу та використання інформації про транспортні засоби, які підлягають реєстрації на державному та відомчому рівнях, а також про їх власників; організація співпраці з експертами Експертної служби МВС, які беруть участь у процесі державної реєстрації транспортних засобів у територіальних сервісних центрах, та здійснення контролю за їхньою діяльністю в рамках своєї компетенції; узгодження проєктів конструкцій, визначення технічних можливостей та умов для переобладнання транспортних засобів, включаючи видачу відповідних свідоцтв та висновків; оформлення та видання дозволів на монтаж та експлуатацію спеціальних звукових та світлових сигнальних пристроїв; відсутність (наявність) засудження або обмежень, передбачених кримінально-процесуальним законодавством України; забезпечення матеріально-технічних та технологічних потреб для ведення Єдиного державного реєстру МВС тощо [191, с. 107].

СЦ МВС в Україні активно займаються не лише наданням адміністративних послуг та розв’язання питань, що входять до їх компетенції, а і надають широкий спектр послуг у сфері навчання та

консультацій для громадян. По-перше, навчають правовій грамотності: проводять інформаційні семінари, тренінги та лекції з правових аспектів, пов'язаних з діяльністю поліції та правами громадян. Це може включати пояснення правил дорожнього руху, прав і обов'язків під час спілкування з правоохоронними органами, а також інші питання правового характеру. По-друге, здійснюють консультації з питань безпеки: надають консультації щодо заходів безпеки вдома, на вулиці, під час використання транспорту та інших ситуацій, які стосуються безпеки особистості та майна громадян. По-третє, проводять популяризацію культури безпеки, яка проявляється у пропагуванні знання про те, як уникнути небезпеки та як діяти в екстрених ситуаціях. Це може включати навчання першої допомоги, правил виклику екстреної допомоги, профілактику правопорушень та злочинів. По-четверте, СЦ МВС можуть організовувати інформаційні кампанії з просування освіти щодо законодавства, правил безпеки та інших аспектів, пов'язаних з діяльністю МВС (інформаційні компанії). І наостанок, здійснення консультування громадян з питань звернень. Працівники СЦ МВС надають консультації громадянам з питань, пов'язаних з їхніми зверненнями до МВС, в тому числі з питань отримання документів, подання заяв, а також роз'яснюють порядок вирішення різних ситуацій [192, с. 324–325].

Щодо запобігання саме кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу СЦ МВС відіграють важливу роль у виявленні ознак здійснення відповідних дій. В першу чергу на практиці це реалізується шляхом залучення експертів до попереднього технічного огляду ТЗ при здійсненні державної реєстрації чи перереєстрації. У ході такого технічного огляду експерти мають можливість визначити факт механічного втручання до відповідних ідентифікаційних номерів, виявити ознаки повторного нанесення номеру, встановити факт його заміни, виявити невідповідність номерів агрегатів інформації, що міститься у реєстраційних документах та базах даних МВС. У разі виявлення ознак знищення, підробки або зміни відповідних ідентифікаційних номерів вони в праві зупинити

реєстраційну процедуру та передати відповідну інформацію органам поліції для подальшої перевірки. Таким чином СЦ МВС прямо впливають на запобігання кримінальним правопорушенням.

По-п'яте, роль у запобіганні кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу відіграють митні органи України. Їх повноваження включають здійснення контролю за ввезення товарів, транспортних засобів на митну територію України та вивезенням товарів, транспортних засобів за межі митної території України. У процесі митного контролю працівники митниці мають можливість здійснювати візуальну перевірку ідентифікаційних номерів ТЗ, що переміщаються через митний кордон України. У разі виявлення невідповідності ідентифікаційних номерів ТЗ або ознак знищення, підробки або заміни митні органи повідомляють Національну поліцію України для подальшого реагування на цей факт.

Разом з тим ефективність діяльності митних органів напряму залежить від належного нормативного, технічного та організаційного забезпечення їх функціонування. Як слушно зазначають науковці, позитивний досвід провідних європейських країн свідчить про необхідність створення в Україні митних механізмів боротьби з міжнародною системою нелегальної торгівлі. З метою формування механізмів загальної профілактики правопорушень, пов'язаних з незаконною міжнародною торгівлею, необхідно розробити та прийняти положення про автоматичний обмін інформацією та документами, що надаються для митного оформлення товарів, які переміщуються через кордон України. Важливим є належний рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення митних органів, що дозволяє більш оперативно реагувати на існуючі виклики. Яскравим прикладом є Велика Британія, де більшість правопорушень можна виявити за допомогою спеціальних інформаційно-технічних засобів. Окрім того, важливим аспектом запобігання кримінальним правопорушенням є професійна підготовка працівників

митних органів, а також високий рівень соціального та матеріального забезпечення працівників митниці [193, с. 9–10].

Отже, митні органи, відіграють хоч опосередковану, але суттєву роль у запобіганні кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 290 КК України, насамперед через можливість первинного виявлення ознак втручання у відповідні ідентифікаційні номери під час проходження ТЗ митного контролю. Їх діяльність є першим бар'єром на шляху потрапляння в Україну ТЗ, що могли бути набуті нелегальним шляхом. Для підвищення ефективності митних органів важливо здійснювати їх належне технічне забезпечення, зокрема спеціальними приладами, що дозволять виявляти факт знищення, заміни або пошкодження відповідних номерів агрегатів. Окрім цього, необхідно систематично підвищувати рівень спеціальних знань працівників митниці, зокрема, шляхом проведення навчання, тренінгів, семінарів. В свою чергу це дозволить запобігати введенню в обіг ТЗ зі знищеними, підробленими або заміненими ідентифікаційними номерами.

Виходячи з наведеного слід наголосити, що суб'єкти другої групи, тобто ті органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій, становлять ключову ланку в системі запобігання злочинності. Саме вони безпосередньо реалізують запобіжну діяльність. Деякі здійснюють загальне запобігання злочинності та охоплюють широкий спектр кримінальних правопорушень. Інші – мають більш спеціалізований характер і спрямовані на запобігання окремим видам злочинних діянь, зокрема кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту, в тому числі й кримінально караних знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

Натомість третя група суб'єктів не має безпосередньо визначеного функціонального спрямування на запобігання злочинності, однак їх діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих видів кримінальних правопорушень.

Опосередковану роль в запобіганні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України відіграють громадські організації (далі – ГО). Вони можуть сприяти певному зниженню рівня кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, зокрема, шляхом здійснення просвітницької, правозахисної, моніторингової, антикорупційної та іншої діяльності. Так, ГО можуть організовувати інформаційні кампанії, спрямовані на інформування населення щодо таких кримінальних правопорушень, брати участь у громадському контролі діяльності уповноважених суб'єктів (наприклад, поліції, СЦ МВС тощо), сприяти виявленню випадків корупції у відповідних інституціях та ін.

Для підвищення ролі ГО у сфері запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу доцільно вживати таких заходів: 1) налагодити системну взаємодію між ГО та державними органами, зокрема поліцією, СЦ МВС, митними органами, іншими суб'єктами; 2) сприяти реалізації просвітницької діяльності ГО, спрямованої на підвищення рівня обізнаності громадян щодо ознак знищення, підробки або заміни ідентифікаційних номерів, ризиків придбання таких ТЗ, юридичних наслідків вчинення таких кримінальних правопорушень; 3) залучати ГО до процесу громадського контролю за діяльністю державних органів з метою забезпечення належного рівня прозорості їх діяльності та запобігання корупційним проявом.

Загалом, громадські організації відіграють значну роль у запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним зі знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, шляхом участі у просвітницьких, правозахисних, антикорупційних та інших ініціативах. Важливою є інтеграція діяльності ГО з державними органами, які здійснюють безпосереднє запобігання таким діянням. Їх спільна діяльність дозволить на порядок зменшити кількість кримінальних правопорушень.

Також, певний опосередкований вплив на запобігання кримінальним правопорушенням загалом, так й кримінально караним знищенню, підробці

або заміні номерів агрегатів транспортних засобів відіграють засоби масової інформації (далі – ЗМІ). Їх діяльність безпосередньо спрямована на інформування населення, що може мати значний запобіжний ефект. В першу чергу йдеться про інформаційні кампанії, які можуть бути здійснені через ЗМІ. Така просвітницька діяльність для населення може бути реалізована через різноманітні інформаційні канали: інтернет-ресурси, телебачення, радіомовлення. Своєю чергою це дозволить охопити широку аудиторію та поширити важливу інформацію про цей вид злочинності. Врешті-решт таке інформування має бути спрямоване на підвищення рівня правової культури населення.

Подекуди у ЗМІ з'являється інформація про конкретні випадки виявлення фактів знищення, підробки або заміни номерів агрегатів ТЗ у різних регіонах України. Однак, висвітлення лише такої інформації є недостатнім для формування стійкої антикримінальної культури в суспільстві. Необхідно впроваджувати комплексний підхід, що може включати: систематичне проведення загальнодержавних інформаційних кампаній такого спрямування; використання соціальної реклами різних видів (відео, аудіо, плакати тощо); формування тематичних рубрик у ЗМІ, присвячених питанням у цьому полі діяльності; підготовку вузьконаправленого контенту щодо кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту із залученням фахівців в цій галузі; співпрацю ЗМІ з правоохоронними органами задля об'єктивного та достовірного відображення інформації.

Отже, роль ЗМІ у запобіганні кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 290 КК України полягає в ефективному інформуванні громадськості через різноманітні доступні канали. Завдяки широкому охопленню аудиторії та оперативному донесенню такої інформації ЗМІ можуть не лише інформувати громадян про цей вид злочинності, а й сприяти формуванню належного рівня правової свідомості. Своєю чергою це дозволить значно зменшити рівень кримінальних правопорушень.

Громадяни, як суб’єкти запобігання злочинності, відіграють порівняно незначну роль у запобіганні кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Передусім, це зумовлено специфікою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. У більшості випадків для виявлення факту вчинення такого діяння необхідні спеціальні знання та навички, а також доступ до місць, де розміщені відповідні ідентифікаційні номери. Зовнішні ознаки таких кримінальних правопорушень можуть бути ретельно замасковані злочинцем із застосуванням спеціального обладнання. Разом з тим поінформованість населення щодо кримінальних правопорушень, готовність повідомляти правоохоронні органи про підозрілі ТЗ можуть слугувати додатковим запобіжним фактором. Так, хоча громадяни й не виступають безпосереднім суб’єктом запобігання кримінальним правопорушенням, але їх обізнаність, належний рівень правової свідомості, активна громадська позиція можуть мати певний запобіжний вплив.

Таким чином, наразі в Україні функціонує розгалужена система запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, що охоплює усі сфери суспільного життя. На жаль, дієвість заходів, спрямованих запобіганню таким кримінальним правопорушенням є недостатньою. Підвищення ефективності таких заходів можна досягти шляхом: 1) удосконалення нормативної бази; 2) модернізації діяльності суб’єктів запобігання, їх належного технічного оснащення, впровадження сучасних технологій; 3) проведення регулярних заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації для представників відповідних органів; 4) посилення контролю за ринком вживаних транспортних засобів; 5) підвищення рівня взаємодії між різними суб’єктами; 6) активізації просвітницької роботи серед населення.

Висновки до розділу 3.

Запобігання злочинності є центральною складовою предмета кримінології. Розробка нових і вдосконалення наявних засобів запобігання кримінальним правопорушенням становлять основу кримінологічного наукового пошуку. У кримінології загальновизнаним є підхід до запобігання злочинності на трьох рівнях: загальносоціальне, спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання.

Загальносоціальні заходи не мають безпосередньої мети саме запобігати злочинності, однак вони сприяють створенню такої соціальної дійсності, у якій зменшується ймовірність прояву злочинної поведінки. Запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, на цьому рівні, потребує впровадження комплексу заходів економічного, організаційного, правового, інформаційного характеру. До ключових напрямів слід віднести удосконалення законодавчого регулювання у сфері обігу транспортних засобів, запровадження процедури перевірки номерів вузлів та агрегатів транспортних засобів, посилення контролю за діяльністю суб’єктів технічного обслуговування, підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення тощо.

На відміну від загальносоціального рівня, спеціально-кримінологічне запобігання злочинності зорієнтовано на усуненні причин та умов кримінальних правопорушень. Воно складається з трьох напрямів діяльності: кримінологічної профілактики; відвернення кримінальних правопорушень; припинення кримінальних правопорушень. Кожен з них включає низку взаємопов’язаних заходів, які повинні реалізовуватись комплексно та системно.

Суб’єктів запобігання злочинності, зокрема знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, умовно можна розподілити на три групи: 1) органи та організації, що здійснюють

управління такою діяльністю, організовують її; 2) органи та організації для яких запобігання злочинності та злочинних проявів відноситься до основних завдань і функцій; 3) органи, установи, організації, діяльність яких безпосередньо не спрямована на запобігання злочинності, але опосередковано впливає на її детермінаційний комплекс. Функціонування такої триланкової системи забезпечує комплексний підхід до запобігання кримінальним правопорушенням. Кожна з груп суб'єктів відіграє важливу роль у формуванні безпечного середовища, мінімізації кількості злочинних проявів та запобігання ним на різних стадіях злочинної поведінки, що охоплює усі сфери суспільного буття.

Таким чином, ефективне запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, можливе лише за умови комплексного та багаторівневого підходу. Такий підхід має гуртуватися на узгодженій діяльності суб'єктів запобігання на різних рівнях. Ефективність запобігання значно залежить від гнучкості реагування на виклики, що виникають у суспільстві. У цьому контексті важливого значення набуває моніторинг криміногенної ситуації, оновлення запобіжних заходів, впровадження новітніх підходів тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації комплексно досліджено кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, в тому числі здійснено кримінологічний аналіз такого кримінального правопорушення, визначено складові його детермінаційного комплексу, що дало можливість розробити наукові рекомендації для вдосконалення існуючих та впровадження нових перспективних заходів запобігання кримінальним правопорушенням. Основними теоретичними та практичними результатами дослідження є такі висновки.

1. Одним з ключових завдань держави є захист прав і свобод людини та громадянина, що зумовлює запровадження різних форм юридичної відповідальності, зокрема кримінальної. Стрімкий розвиток технічного прогресу в автомобільній галузі протягом останніх десятиліть спричинив суттєве зростання кількості транспортних засобів. Це, своєю чергою, призвело до необхідності криміналізації найбільш суспільно небезпечних діянь у цій сфері. Саме тому, законодавець виділив відповідні кримінальні правопорушення в окремий розділ Особливої частини КК України – «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» (розділ XI). Одним з таких кримінально караних діянь є знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України). Зазначене кримінальне правопорушення тісно пов’язане з незаконним обігом ТЗ та може бути пов’язане зі вчиненням низки інших кримінально караних діянь.

Об’єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України виступають суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок реєстрації транспортних засобів, вірогідність номерів їхніх основних частин і агрегатів. Важливо підкреслити, що експлуатація транспортних

засобів, не зареєстрованих чи не перереєстрованих в уповноважених органах МВС, без номерних знаків, що відповідають встановленим вимогам, а також ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають даним у реєстраційних документах, знищені чи підроблені – забороняється. Предметом цього кримінально караного діяння є такі основні складові транспортного засобу, як кузов, двигун, шасі чи номерна панель, на яких заводським способом нанесені ідентифікаційні номери. Під час реєстрації транспортних засобів ці номери вносяться до технічного паспорту, що дозволяє забезпечити його ідентифікацію.

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України, виражається у знищенні, підробці або заміні ідентифікаційного номера двигуна, шасі або кузова, або заміні номерної панелі з ідентифікаційним номером. Знищення означає повну чи часткову безповоротну ліквідацію маркування, яка унеможливлює встановлення первісного значення та, відповідно, ідентифікацію транспортного засобу. Ця форма вираження об'єктивної сторони трапляється у 24% випадків. Підробка становить активну форму обману, що полягає у виготовленні нових або переробці (спотворенні) старих ідентифікаційних номерів транспортного засобу з метою викривлення справжніх даних. На практиці ця форма вираження об'єктивної сторони є найменш розповсюдженою та зустрічається лише у 13%. Заміна найчастіше полягає у перенесенні ідентифікаційного номеру з одного транспортного засобу на інший шляхом демонтажу та подальшого встановлення. Це найбільш поширена форма об'єктивної сторони – 63% випадків.

Диспозиція ст. 290 КК України характеризується формальним складом, тобто для наявності об'єктивної сторони достатньо встановити вчинення відповідного діяння. Інші ж ознаки об'єктивної сторони є факультативними та не мають кримінально-правового значення. Водночас, їх аналіз сприяє глибшому розумінню такого кримінально караного діяння. Так, емпіричним дослідженням встановлено, що час вчинення досліджуваного діяння вдається

встановити лише у 14% випадків, причому найчастіше загально (наприклад, «у денну пору доби»). Місце встановлюється приблизно у 68% випадків. Найчастіше це місце проживання обвинуваченого (засудженого) – 62% встановлених випадків. Менш часто: гаражні приміщення чи станції технічного обслуговування – 20%, прибудинкові території чи інша адреса без уточнення – 14%, місце роботи – в 2%, місце проживання знайомих – 2%. Здебільшого способи вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України не конкретизуються через їх множинність. Засоби (знаряддя) вчинення встановлюються у 65% випадків. Найбільш поширеними є: зварювальний апарат (37%), болгарка (14%), кутова шліфувальна машинка (14%). У 14% випадків застосовується певна комбінація названих інструментів. Також використовуються абразивні матеріали (6%), інші знаряддя у їх поєднанні (ударні клейма, молоток, викрутка, металеве зубило, ручні мітчики тощо) (15%).

Кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 290 КК України, притаманний загальний суб'єкт, тобто фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку. Для притягнення до кримінальної відповідальності за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу не має правового значення чи є така особа безпосередньо власником відповідного транспортного засобу або ж вона вчинила таке діяння стосовно чужого майна, наприклад на прохання чи замовлення власника або третіх осіб. Крім того, на практиці досить поширені випадки вчинення такого діяння у співучасті.

З суб'єктивної сторони знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу може бути вчинено лише з умисною формою вини, виключно з прямим умислом. Це зумовлено тим, що зазначене кримінальне правопорушення характеризується формальним складом.

Мотив та мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, оскільки вони не закріплені в диспозиції цієї норми. Відтак, вони не впливають на

кваліфікацію кримінально караного діяння, однак можуть мати важливе значення для індивідуалізації кримінальної відповідальності, зокрема, при призначенні винній особі покарання. На практиці домінуючим є корисливий мотив, який може проявлятися як у бажанні отримати певну матеріальну вигоду, так й у намаганні уникнути витрат. Мета вчинення цього кримінального правопорушення зазвичай полягає у створенні можливості у подальшому використовувати такий транспортний засіб як легальний.

2. Досліджено караність вчинення знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу та встановлено, що санкція за вчинення цього кримінального правопорушення є відносно визначеною та передбачає такі альтернативні види кримінальних покарань, такі як штраф, виправні роботи, пробаційний нагляд або обмеження волі. На практиці, у 84% випадків суди призначає покарання у виді штрафу.

3. У результаті кримінологічного аналізу встановлено тенденцію до поступового зменшення кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України. Середньорічний показник реєстрації становить близько 1232 кримінальних правопорушень. Особливу увагу привертає низький відсоток осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні цього кримінального правопорушення – лише близько 1% від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Ще меншим є відсоток осіб, які були засуджені, що свідчить про низький рівень розкриття та ефективності, як досудового розслідування, так й судового розгляду.

Проведене емпіричне дослідження не виявило чіткої сезонної залежності досліджуваного кримінального правопорушення від пори року, незважаючи на певну нерівномірність розподілу показників. Здебільшого це свідчить про те, що момент виявлення кримінального правопорушення не збігається з фактичним часом його вчинення.

На тлі загальної кількості кримінальних правопорушень знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу мають низьку питому вагу – до 0,5%. У структурі кримінальних правопорушень

проти безпеки руху та експлуатації транспорту цей вид кримінальних правопорушень також має також відносно незначні показники – у середньому близько 10%, при максимальному – 12%.

Географічний розподіл кримінальних правопорушень, передбачених ст. 290 КК України, не демонструє чітко вираженої регіональної специфіки. Такі діяння можуть вичинятися на всій території України. В результаті аналізу содової практики встановлено, що вищі показники реєстрації притаманні таких областям: Одеська, Чернівецька, Закарпатська, Чернігівська, Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Сумська, Черкаська, Київська, Рівненська, Харківська.

Загалом, за результатами дослідження динаміки такої злочинності можемо підсумувати поступове скорочення кількості кримінальних правопорушень цього виду. Однак, їх реальні показники можуть бути значно вищими, ніж це відображено в офіційній статистиці.

4. Враховуючи специфіку знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу можна стверджувати, що цьому діянню притаманний високий рівень латентності. Це зумовлено низкою об’єктивних та суб’єктивних чинників, зокрема, складністю виявлення самого факту вчинення кримінального правопорушення, розвиненим ринком нелегального продажу транспортних засобів, корупційними ризиками, складністю доведення факту вчинення такого кримінально караного діяння, низьким рівнем обізнаності громадян, відсутністю належної координації та міжнародного співробітництва тощо. Задля ефективно зниження рівня латентності таких кримінальних правопорушень необхідний комплексний підхід.

5. Вивчення детермінаційного комплексу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу потребує проведення ретельного аналізу всіх чинників, які прямо чи опосередковано спричиняють, зумовлюють це кримінальне правопорушення. Деякі з цих факторів є загальними для злочинності, інші ж – специфічні та характерні саме

кримінальним правопорушенням в цій сфері. Серед них: високий рівень корупції в державі, недостатній рівень життя та значна стратифікація населення, недостатньо ефективна діяльність правоохоронних та судових органів, недостатній рівень правової обізнаності населення, наявність високого попиту на купівлю транспортних засобів, що перебували у користуванні та ін.

6. У результаті емпіричного дослідження виявлено кримінологічно значущі ознаки особи, яка вчиняє кримінально карані знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. В результаті цього сформовано узагальнений портрет такого злочинця. Типовим злочинцем є чоловік віком від 18 до 39 років, який має середню, середню спеціальну чи професійно-технічну освіту. Як правило, така особа є одруженою, не працевлаштованою, раніше не судимою.

7. Загальносоціальне запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу має ґрунтуватися на лаконічному поєднанні правових, організаційних, економічних, інформаційних та інших заходів. Ефективність такої запобіжної діяльності значною мірою залежить від проведення цілеспрямованої та розумної державної політики. Одним із ключових факторів підвищення результативності такої державної політики є виокремлення стратегії запобігання злочинності. Особливе значення в межах загальносоціального запобігання набуває підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення. Подолання правового нігілізму, зокрема шляхом правового виховання, виступає необхідною умовою зменшення рівня таких кримінальних правопорушень.

8. Спеціально-кримінологічне запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу традиційно відбувається на трьох рівнях: кримінологічна профілактика (профілактика випередження, профілактика обмеження, профілактика усунення, профілактика захисту), відвернення кримінальних

правопорушень, припинення кримінальних правопорушень. Важливим напрямом запобігання досліджуваних кримінальних правопорушень є віктимологічна профілактика. З огляду на це, ефективне спеціально-кримінологічне запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 290 КК України потребує системного, багатоаспектного підходу. Реалізація заходів на усіх рівнях може дозволити суттєво знизити рівень таких кримінальних правопорушень.

9. Суб'єктів запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 290 КК України, умовно можна поділити на три основні групи: 1) органи та організації, що здійснюють управління та організацію запобіжної діяльності; 2) органи та організації для яких запобігання злочинності відноситься до основних завдань і функцій; 3) органи, установи, організації, діяльність яких безпосередньо не спрямована на запобігання злочинності, але опосередковано впливає на неї. Функціонування такої трирівневої системи забезпечує комплексний та багатовимірний підхід до запобігання кримінальним правопорушенням в цій царині. Кожна з груп суб'єктів відіграє свою роль у формуванні безпечного середовища, мінімізації злочинних проявів та запобігання ним на різних стадіях злочинної поведінки. Ефективність їх діяльності можна підвищити шляхом: удосконалення нормативно-правового регулювання; модернізації роботи суб'єктів запобігання, забезпечення їх належним технічним оснащенням, впровадженням інноваційних технологій; організації систематичних заходів з підвищення кваліфікації для представників відповідних органів; посилення нагляду та контролю за ринком вживаних транспортних засобів; поглиблення взаємодії між різними суб'єктами; активізації інформаційно-просвітницької роботи серед населення тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

2. Criminal law as a means of protecting human rights and freedoms in the modern world / V. Haltsova, S. Kharytonov, O. Khramtsov, O. Zhytnyi, A. Vasyliev. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Vol. 28, № 3. P. 248–256. DOI: 0.37635/jnalsu.28(3).2021.248-256.

3. Багрий-Шахматов Л. В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. Т. 1. Общая часть : курс лекций. 2-е изд., испр. и доп. Одесса : Одес. гос. морской ун-т. 2001. 219 с.

4. Бажанов М. И. Избранные труды / сост.: В. И. Тютюгин, А. А. Байда, Е. В. Харитонова, Е. В. Шевченко ; отв. ред. В. Я. Таций. Харьков : Право, 2012. 1244 с.

5. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.

6. Борисов В. І., Пащенко О. О. Питання закону про кримінальну відповідальність. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / Нац. акад. правових наук України та ін. Харків, 2006. Вип. 12. С. 3–22.

7. Дудоров О. Кримінальна відповідальність: поняття, підстави, реалізація. *Відповідальність у публічному праві* : монографія / П. Андрушко, І. Безклубий, А. Берлач та ін. ; за заг. ред. І. Безклубого. Київ : Грамота, 2014. С. 9–45.

8. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з дійовим каяттям : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.

9. Литвинов О. М., Митрофанов І. І. Концептуальна модель механізму реалізації кримінальної відповідальності : монографія. Харків : Золота миля, 2017. 180 с.

10. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.

11. Ященко А. М., Павликівський В. І. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, кримінально протиправна діяльність уповноважених осіб яких пов'язана зі збройним конфліктом (war nexus): пропозиції удосконалення законодавства України та практики його застосування. *Вісник Кримінологічної асоціації України :* зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України. Харків, 2024. Вип. 1 (3). С. 116–129. DOI: 10.32631/vca.2024.1.09.

12. Панов М. І. Кримінальна відповідальність: поняття, принципи, підстава. *Право України*. 2012. № 8. С. 249–259.

13. Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : монографія / наук. ред. О. О. Дудоров. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 728 с.

14. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

15. Сташис В. В. Вибрані праці / уклад.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова ; відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Право, 2015. 1184 с.

16. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.

17. Туляков В. О., Полянський Є. Ю., Дмитрук М. М. Кримінальна відповідальність та форми її реалізації : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 44 с.

18. Тютюгін В. І. Питання гуманізації кримінальної відповідальності та їх реалізація в деяких законодавчих новелах. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. Вип. 100. С. 313–323.

19. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.

20. Фіалка М. Документ, що містить державну таємницю як предмет кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці. *Науковий*

вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 3. С. 225–231. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-225-231.

21. Філіпенко Н. Є., Лукашевич С. Ю. Діяльність судово-експертних установ щодо запобігання злочинності з використанням прогресивних інформаційних методик та технологій. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»).* 2023. № 14 (28). С. 487–495. DOI: 10.52058/2786-5274-2023-14(28)-487-495.

22. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : автореф. дис. … д-ра юрид. наук. Київ, 2007. 37 с.

23. Панов М. І. Проблеми кримінальної відповідальності та її правового регулювання. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 10–11 жовт. 2013 р. Харків, 2013. С. 7–13.

24. Пономаренко Ю. А. Поняття кримінальної відповідальності. *Проблеми законності :* зб. наук. пр. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. Вип. 102. С. 138–148.

25. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. ф-тів ЗВО. Вид. 2-ге, змінене та допов. Львів, 2019. 666 с.

26. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

27. Павликівський В. І. Кримінальна відповідальність та її підстави. *Кримінальне право України. Загальна частина* : підручник / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків, 2020. Тема 4. С. 43–53.

28. Ященко А. М. Деякі міркування щодо форм реалізації кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру. *Вісник Кримінологічної асоціації України :* зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України. Харків, 2015. Вип. 1 (9). С. 212–223.

29. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

30. Авраменко О. В., Бурда С. Я., Сас М. В. Кримінально-правова характеристика злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту : навч. посіб. у схемах. Львів : Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2019. 36 с.

31. Статистика. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : офіц. вебсайт. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 15.11.2025).

32. Шрамко С. С., Калініна А. В. Злочинність в Україні: яка вона є під час війни і якою може бути у післявоєнний час? *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / Нац. акад. правових наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2022. Вип. 44. С. 98–106.

33. Данильченко Ю. Б. Кримінологічний аналіз стану та особливостей детермінації незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні в умовах збройної агресії. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 66–76. DOI: 10.32631/pb.2023.2.06.

34. Фіалка М. І. Класифікації кримінальних правопорушень, що пов’язані з документами та їх обігом. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 8. С. 388–391. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/89.

35. Козак В. М. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг транспортних засобів : монографія. Харків : Право, 2022. 208 с.

36. Exklusiv: Zahl der Autodiebstähle 2023 deutlich gestiegen. *Automobilwoche*: *a crain family brand* : Webseite. URL: https://www.automobilwoche.de/nachrichten/kriminalstatistik-zahl-der-autodiebstahle-2023-deutlich-gestiegen/ (дата звернення: 17.12.2025).

37. Nouvelle hausse des vols de voiture en France en 2023 : quels sont les modèles les plus concernés? *TF1INFO* : site web. URL: https://www.tf1info.fr/justice-faits-divers/delinquance-nouvelle-hausse-des-vols-

de-voiture-en-france-en-2023-quels-sont-les-modeles-les-plus-concernes-2286020.html (дата звернення: 17.12.2025).

38. Which cars are most often stolen in the UK? *Riqht Red* : website. URL: https://www.rightreg.co.uk/news/which-cars-are-most-often-stolen-in-the-uk/#:~:text (дата звернення: 17.12.2025).

39. 10 statistiche sui furti d'auto in Italia 2023. URL: https://ovoko.it/blog/statistiche-sui-furti-dauto-in-italia (дата звернення: 29.08.2025).

40. Віскунов В. В. Кримінологічні та міжнародно-правові умови криміналізації складу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, передбаченої ст. 290 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2014. № 1. С. 300–307.

41. Кримінальний кодекс України : Закон Української РСР від 28.12.1960. *Ліга-Закон* : вебсайт. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=485381 (дата звернення: 25.08.2025).

42. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. С. 319.

43. Віскунов В. В. Суспільна небезпечність як умова криміналізації складу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2009. № 3. С. 143–151.

44. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

45. Передумови розробки нового Кримінального кодексу України. *European Union Advisory Mission Ukraine* : website. URL: https://newcriminalcode.org.ua/about-us#block1 (дата звернення: 25.08.2025).

46. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст Проєкту (станом на 01.08.2024). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf (дата звернення: 25.08.2025).

47. Бережний Є. В. Кримінально-правовий аналіз відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 10 (28). С. 273–283. DOI: 10.52058/2786-6300-2024-10(28)-273-283.

48. Вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 05.09.2022 у справі № 166/724/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106045199 (дата звернення: 07.09.2025).

49. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15.05.2020 у справі № 161/5425/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89244201 (дата звернення: 08.09.2025).

50. Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 103–125. URL: file:///C:/Users/MainUser/Downloads/vakpu_2013_1_9%20(2).pdf (дата звернення: 11.12.2025).

51. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об’єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. Т. 2. № 18. С. 207–210. DOI: 10.21564/2311-9640.2022.18.267697.

52. Ус О. В. Кримінально-правова оцінка вчиненого діяння за ознаками об’єкта складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія: Право*. № 41. Т. 2. С. 139–144.

53. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація та ін. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / редкол.: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

54. Про Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306. *Офіційний вісник України*. 2001. № 41. Ст. 1852. С. 35.

55. Про дорожній рух : Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 31. Ст. 338.

56. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 № 1388. *Офіційний вісник України*. 1998. № 36. С. 6. Ст. 1327.

57. Віскунов В. В. Безпосередній об’єкт знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 132–141.

58. Дзюба Ю. П. Предмет злочину як ознака складу злочину: методологічні аспекти дослідження. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 273–274.

59. Що таке Кузов автомобіля і як працює? Принцип роботи і для чого потрібен. *AUTO.RIA* : website. URL: https://auto.ria.com/uk/terms/kuzov-avtomobilya/ (дата звернення: 13.07.2025).

60. Що таке Двигун і як працює? Принцип роботи і для чого потрібен. *AUTO.RIA* : website. URL: https://auto.ria.com/uk/terms/dvigatel/ (дата звернення: 13.07.2025).

61. Шасі (автомобіль). URL: https://goo.su/FKUm86Z (дата звернення: 13.07.2025).

62. Про затвердження Інструкції про порядок проведення криміналістичних досліджень транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують, працівниками Експертної служби МВС України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31.05.2013 № 537. *Офіційний вісник України*. 2013. № 63. Ст. 2313. С. 176.

63. Турій А. Відповідальність за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Турій та Партнери : юрид. компанія* : вебсайт. URL: https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-znishhennya-pidrobku-abo-zaminu-nomeriv-vuzliv-ta-agregativ-transportnogo-zasobu/ (дата звернення: 13.09.2025).

64. Борисов В. И., Гизимчук С. В. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения. Харьков : Консум, 2001. С. 59.

65. Панов М. І. Злочин. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. Т. 1 (8). С. 252–257. URL: http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/9583 (дата звернення: 22.12.2025).

66. Віскунов В. В. Кримінальна відповідальність за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу : дис. … канд. юрид. наук. Луганськ, 2012. 238 с.

67. Вирок Верховинського районного суду Івано-Франківської області від 10.05.2024 у справі № 938/976/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118941460 (дата звернення: 15.07.2025).

68. Віскунов В. В. Поняття підробки ідентифікаційних номерів транспортного засобу: семантичний та юридичний аспекти. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2011. № 1. С. 133–137.

69. Вирок Тарутинського районного суду Одеської області від 26.04.2023 у справі № 514/912/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110453675 (дата звернення: 18.07.2025).

70. Вирок Щорського районного суду Чернігівської області від 06.06.2024 у справі № 749/795/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119555030 (дата звернення: 18.09.2025).

71. Вирок Токмацького районного суду Запорізької області від 25.09.2013 у справі № 328/3112/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/34616810 (дата звернення: 23.07.2025).

72. Розслідування злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу : метод. рек. / С. С. Чернявський, О. М. Брисковська, А. А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. 85 с.

73. Тельпіс М. В. Кримінально-правова характеристика знарядь та засобів вчинення злочину : автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2019. 21 с.

74. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

75. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 № 314-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 12. Ст. 183. С. 772.

76. Ус О. В. Кримінально-правова оцінка вчиненого діяння за ознаками суб'єкта складу злочину. *International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine* : conf. proc., Jan. 27–28, 2017. Sandomierz, 2017. P. 174–177.

77. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9/10. Ст. 88. С. 474.

78. Віскунов В. В. Кримінально-правова характеристика суб'єкта складу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2010. № 4. С. 152–156.

79. Ус О. В. Кваліфікація злочину за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. № 49. Т. 2. С. 130–136.

80. Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник Кримінологічної асоціації України :* зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України. Харків, 2021. № 1 (24). С. 43–49.

81. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо конкретизації суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 290 ККУ). *Офіційний портал Верховної Ради України :* вебсайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63482 (дата звернення: 30.07.2025).

82. Віскунов В. В. Проблеми визначення факультативних ознак суб’єктивної сторони складу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, передбаченого ст. 290 КК України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2013. Вип. 59. С. 369–374.

83. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 29.11.2022 у справі № 366/2085/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108193975 (дата звернення: 01.08.2025).

84. Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 20.04.2017 у справі № 545/242/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/66064308 (дата звернення: 02.08.2025).

85. 49 U. S. Code Subtitle VI Chapter 327 Part C – ODOMETERS. *Cornell Law School* : website. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/49/subtitle-VI/part-C/chapter-327 (дата звернення: 18.10.2025).

86. Odometer Fraud. *National Highway Traffic Safety Administration, part of the U. S. Department of Transportation* : website. URL: https://www.nhtsa.gov/vehicle-safety/odometer-fraud?utm_source (дата звернення: 18.10.2025).

87. Фальсифікація даних пробігу автомобіля: правові реалії сьогодення. *Юридичний факультетЧернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича* : офіц. вебсайт. URL: https://law.chnu.edu.ua/falsyfikatsiia-danykh-probihu-avtomobilia/ (дата звернення: 18.10.2025).

88. Tachomanipulation – Welche Strafen drohen? *Kanzlei Kotz* : Webseite. URL: https://www.bussgeldsiegen.de/tachomanipulation-welche-strafen-drohen/ (дата звернення: 18.10.2025).

89. Compteur kilométrique trafiqué: Quelle expertise et quel recours? *Litige.fr* : site web. URL: https://www.litige.fr/articles/compteur-kilometrique-trafique-expertise-recours (дата звернення: 18.10.2025).

90. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про дорожній рух» щодо запобігання шахрайству з показниками одометрів транспортних засобів. *Офіційний портал Верховної Ради України* : вебсайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69815 (дата звернення: 18.10.2025).

91. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо адміністративної відповідальності за фальсифікацію пробігу вживаного транспортного засобу. *Офіційний портал Верховної Ради України* : вебсайт. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43093 (дата звернення 18.10.2025).

92. Словничок юридичних термінів : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 128 с.

93. Борисов В. І. Санкція кримінально-правова. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 433–434.

94. Денисова Т. А. Санкції та покарання: збалансованість проти репресії. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. Харків, 2012. С. 230–234.

95. Євдокімова О. В. Питання класифікації санкцій КК України. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. Вип. 102. С. 148–153.

96. Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві : монографія. Харків : НикаНова, 2011. 336 с.

97. Корабель М. Г. Окремі питання санкції кримінально-правової норми. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 5/6. С. 69–74. DOI: 10.36887/2524-0455-2023-5-12.

98. Литвинов О. М., Назимко Є. С. Проблеми конструювання кримінально-правових санкцій у контексті ювенального виміру. *Кримінальне право: традиції та новації* : міжнар. круглий стіл, присвяч. 90-літтю з дня народж. акад. В. В. Сташиса, Полтава, 9–10 лип. 2015 р. Харків, 2015. С. 19–25.

99. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Львів, 2006. 18 с.

100. Хавронюк М. Щодо правил визначення санкції з більш суворим покаранням. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 22–28.

101. Кримінологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

102. Кримінологія : підручник / [Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін] ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.

103. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.

104. Про затвердження форм єдиної звітності про стан кримінальної протиправності : Наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299. *Офіційний портал Верховної Ради України :* вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0299905-20#Text (дата звернення: 11.09.2025).

105. Фіалка М. І. Показники злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2016. Т. 2, № 7. С. 361–367. DOI: 10.21564/2311-9640.2016.7.168078.

106. Судова статистика. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. *Судова влада України* : офіц. веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 15.04.2025).

107. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання. *Форум права*. 2014. № 1. С. 72–74.

108. Голіна В. В. «Тіньова» злочинність. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право* : зб наук. пр. / Акад. держ. пенітенціарної служби України. Чернігів, 2017. Вип. 1. С. 134–143.

109. Даньшин І. М., Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: поняття, причини, негативні наслідки. *Вісник Університету внутрішніх справ : зб. наук. пр.* Харків, 2000. Вип. 10. С. 29–34.

110. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії і практики попередження. Харків : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.

111. Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності : навч. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 48 с.

112. Оболенцев В. Ф. Системний аналіз та моделювання системи запобігання злочинності в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 192 с.

113. Оболенцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2001. 184 с.

114. Головкін Б. М. Загальна характеристика детермінантів злочинності в Україні. *Форум права*. 2014. № 1. С. 106–111. URL: file:///C:/Users/MainUser/Downloads/FP_index.htm_2014_1_21%20(1).pdf (дата звернення: 18.12.2025).

115. Фіалка М. І. Фонові явища та детермінанти злочинності: співвідношення та взаємозалежність термінів. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф., Харків,

27 квіт. 2018 р. / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінол. асоц. України. Харків, 2018. С. 103–104.

116. Батиргареєва В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні : автореф. дис. … докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2010. 50 с.

117. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.

118. Бочарова К. А. Запобігання злочинам, пов'язаним з вандалізмом : монографія / за заг. ред. С. Ю. Лукашевича. Харків : Право, 2019. 216 с.

119. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження : монографія. Харків : Регіон-інформ, 2004. 212 с.

120. Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии : монография. Харьков : Прапор, 2005. 224 с.

121. Зелінський А. Ф. Детермінація злочину : навч. посіб. / ред.: А. Ф. Зелінський, Л. П. Оніка. Харків : УкрЮА, 1994. 52 с.

122. Кальман А. Г. Криминологическая характеристика, детерминация и предупреждение изнасилований : дис. … канд. юрид. наук. Харьков, 1986. 219 с.

123. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : монографія. Харків : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 104 с.

124. Новіков О. В. Кримінальний ринок інтелектуальної продукції у структурі детермінації злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 18. С. 65–71.

125 Філіпенко Н. Є. Виявлення детермінант злочинності у процесі експертного дослідження. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.,

Кропивницький, 27–28 трав. 2020 р. / Нац. центр «Мала акад. наук України». Київ, 2020. С. 422–425.

126. Шевченко Н. С. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання забрудненню атмосферного повітря : дис. … д-ра філософії. Харків, 2024. 271 с.

127. Головкін Б. М. Причинність в системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства* : зб. наук. пр. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. Вип. 1 (5). С. 1–9. URL: file:///C:/Users/MainUser/Downloads/tipp_2014_1_24.pdf (дата звернення: 18.12.2025).

128. Тимчук О. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація. *Вісник Запорізського національног університету. Юридичні науки* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2012. Вип. 2, ч. 1. С. 223–231.

129. В Україні другою найбільшою проблемою після війни є корупція. *УКРІНФОРМ* : укр. нац. інформ. агентство. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3843018-v-ukraini-drugou-najbilsou-problemou-pisla-vijni-e-korupcia.html (дата звернення: 20.10.2025).

130. Індекс сприйняття корупції #CPI 2023. Головні показники в CPI-2023. *Transparency International Ukraine* : website. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/#/ (дата звернення: 20.10.2025).

131. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність : звіт за результатами опитування населення та бізнесу. *Нац. агентство з питань запобігання корупції :* вебсайт. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/309/КОРУПЦІЯ-2023_ЗВІ_укр.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

132. The Legatum Prosperity Index 2023. *Prosperity Institute* : website. URL: https://index.prosperity.com/rankings (дата звернення: 17.12.2025).

133. Quality of Life Index by Country 2024 Mid-Year. Numbeo : website. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (дата звернення: 26.10.2025).

134. Crime Index by Country 2024 Mid-Year. *Numbeo :* website. URL: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2024-mid (дата звернення: 26.10.2025).

135. Бережний Є. В. Детермінаційний комплекс кримінально караного знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 1 (41). С. 360–370. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-1(41)-360-370.

136. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.

137. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2001. 200 с.

138. Словник української мови. В 11 т. Т. 4. Київ, 1973. 840 с.

139. Тимошенко В. І. Протиправна поведінка: визначення та мотивація. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 12. С. 61–67.

140. Головкін Б. М., Лисодєд О. В. Співвідношення понять «особа злочинця» та «особистість злочинця». *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу, Київ, 28 трав. 2020 р. Київ, 2020. Ч. 1. С. 38–43.

141. Джужа О. М., Горлач С. В. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 15–21.

142. Доброскок А. Ю. Кримінологічна характеристика особи злочинця при бандитизмі. *Держава та регіони*. *Серія: Право*. 2023. № 1. С. 162–168. DOI: 10.32840/1813-338X-2023.1.26.

143. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : науч.-практ. изд. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.

144. Топчій В. В. Кримінологічна характеристика особи насильницького злочинця. *Європейські перспективи*. 2015. № 5. С. 85–91.

145. Кримінологія. Загальна та Особлива частини / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. 2-ге вид. Харків : Право, 2009. 288 с.

146. Кримінологія / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Нац. акад. управління, 2010. 496 с.

147. Фіалка М. І. Кримінальний правопорушник: особа чи особистість (до проблеми термінологічного закріплення). *Вісник Кримінологічної асоціації України :* зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України. Харків, 2021. Вип. 2 (25). С. 108–118.

148. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення: 03.12 .2025).

149. Вирок Любомльського районного суду Волинської області від 01.08.2014 у справі № 163/1952/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіц. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/40001610 (дата звернення: 03.01.2025).

150. Статистика. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора* : офіц. веб-сайт. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2 (дата звернення: 10.11.2025).

151. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Поняття і зміст спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України :* зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України. Харків, 2016. Вип 2 (13). С. 98–108.

152. Голіна В. В. Запобіжний вплив як категорія теорії і практики запобігання злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / Нац. акад. правових наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків, 2016. Вип. 31. С. 28–39.

153. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.

154. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінолого-віктимологічна парадигма : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 331 с.

155. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 377–387.

156. Новіков О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2015. 187 с.

157. Лукашевич С. Ю. Наукові підходи до визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. *Форум права*. 2017. № 3. С. 109–113. URL : file:///C:/Users/MainUser/Downloads/FP_index.htm_2017_3_20.pdf (дата звернення: 22.12.2025).

158. Словник української мови. В 11 т. Т. 3. Київ, 1972. 744 с.

159. Однолько І. В. Теоретичні засади запобігання злочинності. *Юридичний вісник*. *Повітряне і космічне право* : наук. пр. / Нац. авіац. ун-т. Київ, 2013. Вип. 4 (29). С. 141–145.

160. Шевченко Н. С. Теоретичні засади загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із забрудненням атмосферного повітря. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. *Серія: Юридичні науки.* 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 71–76. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2023.1/11.

161. Конституція України : наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с.

162. Калініна А. В., Шрамко С. С. Запобігання автотранспортній злочинності: аспекти наукового і прикладного дискурсу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 2 (20). С. 210–230. DOI: 10.21564/2311-9640.2023.20.292371.

163. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

164. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527. С. 1452.

165. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків : Право, 2009. 352 с.

166. Дзьобань О. П. Правове виховання в контексті співвідношення права і моралі. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія* : зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип. 4 (18). С. 179–184.

167. Данильян О. Г. Особливості організації та управління правовим вихованням у перехідному суспільстві. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. *Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія* : зб. наук. пр. Харків, 2012. Вип. 3 (13). С. 112–117.

168. Максимов С. І. Правове виховання в сучасних дослідженнях: проблеми й перспективи. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. Вип. 103. С. 228–233.

169. Дзьобань О. П. Передумови та сенс правового нігілізму. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологіям* : зб. наук. пр. Харків, 2009. Вип. 1. С. 42–50.

170. Денисова Т. А. Правовий нігілізм і його вплив на злочинність в Україні. *Новітні кримінально-правові дослідження'2020* : альм. наук. пр. / Миколаїв. ін-т права Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». Миколаїв, 2020. С. 12–19.

171. Медицький І. Б. Запобігання злочинності : навч. посіб. Івано-Франківськ, 2008. 231 с.

172. Данильченко Ю. Б. Доктринальна модель кримінологічної стратегії забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні. *Вісник Кримінологічної*

асоціації України : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України. Харків, 2023. № 2 (29). С. 77–88. DOI: 10.32631/vca.2023.2.05.

173. Голіна В. В. Кримінологічна профілактика злочинності: поняття, специфіка, структура, об'єкт запобіжного впливу. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. Вип. 130. С. 145–154.

174. Про затвердження Порядку проведення обов'язкового технічного контролю та обсягів перевірки технічного стану транспортних засобів, технічного опису та зразка протоколу перевірки технічного стану транспортного засобу : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2012 № 137. *Офіційний вісник України*. 2012. №16. Ст. 581. С. 141.

175. Під час війни кількість транспортних засобів в Україні зросла на третину та досягла 13 млн. *Мінфін* : офіц. вебсайт. URL: https://minfin.com.ua/ua/2024/03/20/123560792 (дата звернення: 28.01.2025).

176. Що таке VIN номер і як він допоможе врятуватися від автошахраїв. *YouControl – аналітична система для комплаєнсу, аналізу ринків, ділової розвідки та розслідувань :* веб-сайт. URL: https://youcontrol.com.ua/topics/shcho-take-vin-nomer-iyak-vin-dopomozhe-vriatuvatysia-vid-avtoshakhrayiv/ (дата звернення: 28.11.2025).

177. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / ред. В. В. Голіна. Харків : Право, 2012. 304 с.

178. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11.05. 2023 № 273/2023. *Офіційний вісник України*. 2023. № 51. Ст. 2823. С. 9.

179. Оболенцев В. Ф. Формування кримінально-правової політики держави України на засадах методології системного підходу. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 11 (23). С. 130–139.

180. Оболенцев В. Ф. Класифікаційні характеристики кримінально-правової політики України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 10 (16). С. 390–399.

181. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222. С. 828.

182. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. *Урядовий кур'єр.* 2020. № 183.

183. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2023 № 220. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 53.

184. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20. С. 190.

185. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

186. Комплексна регіональна Програма забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2020–2025 роки : рішення Харків. облради від 27 лют. 2020 р. № 1199-VII. URL: https://oblrada-kharkiv.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/pub-bezpeka-programa_stanom-na-20-lyutogo-2025.pdf (дата звернення: 08.012.2025).

187. Шрамко С. С. Суб'єкти реалізації заходів протидії злочинності в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 618–623.

188. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. С. 1970.

189. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 01.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. С. 7.

190. Бережний Є. Теоретичні засади та практичні напрями превентивної діяльності сервісних центрів МВС України. *Пропілеї права та безпеки.* 2024. № 4. С. 100–102. DOI: 10.32620/pls.2024.4.16.

191. Мозговий О. О. Призначення та основні напрями діяльності сервісних центрів МВС України в сучасних умовах. *Наукові записки. Серія: Право /* Центральноукр. держ. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кропивницький, 2018. Вип. 5. С. 105–109.

192. Бережний Є. Засади превентивної діяльності сервісних центрів Міністерства внутрішніх справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 323–325. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-2/78.

193. European experience in preventing and combating crime by customs authorities and the possibility of its use in Ukraine / A. Nosach, M. Fialka, R. Cherkasskyi, S. Selezen. *Ius Humani. Revista de Derecho*. 2022. Vol. 11 (2). P. 1–11. DOI: 10.31207/ih.v11i2.305.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дослідження

1. Бережний Є. Засади превентивної діяльності сервісних центрів Міністерства внутрішніх справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 323–325. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-2/78.

2. Бережний Є. В. Кримінально-правовий аналіз відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2024. № 10 (28). С. 273–283. DOI: 10.52058/2786-6300-2024-10(28)-273-283.

3. Бережний Є. В. Детермінаційний комплекс кримінально караного знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 1 (41). С. 360–370. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-1(41)-360-370.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Бережний Є. Теоретичні засади та практичні напрями превентивної діяльності сервісних центрів МВС України. *Пропілеї права та безпеки*. 2024. № 4. С. 100–102. DOI: 10.32620/pls.2024.4.16.

2. Бережний Є. Генеза криміналізації знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Юридична осінь 2024 року* : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів, Харків, 19 листоп. 2024 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2024. С. 83–86.

URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/2022/02/zbirnyk-_2024-final.pdf.

3. Бережний Є. Кримінологічна профілактика як вид спеціально-кримінологічного запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Пропілеї права та безпеки.* 2025. № 6/7: Захист та стійкість критичної інфраструктури : матеріали наук.-практ. конф., Харків, 14 трав. 2025 р. / Нац. аерокосм. ун-т «Харків. авіац. ін-т». С. 29–31. DOI: 10.32620/pls.2025.67.04.

ДОДАТОК Б

ЗАТВЕРДЖУЮ
В. о. директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Андрій ЛУБЕНЦОВ

«15» січня 2026 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Бережного Євгена Вікторовича «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» в освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Комісія в складі:

1. Спіциної Ганни Олександрівни, першого заступника директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктора юридичних наук, професора;
2. Петрової Ірини Анатоліївни, головного наукового співробітника Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктора юридичних наук, професора;
3. Михальського Олега Олександровича, завідувача лабораторії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидата юридичних наук, старшого дослідника

— цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Бережного Євгена Вікторовича «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» використовуються в освітній діяльності.

Зокрема, при підготовці лекцій та методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії для дисципліни «Сучасна правова доктрина експертного забезпечення правосуддя».

У навчальному процесі використовуються наступні праці дисертанта:

2. Бережний Є. В. Кримінально-правовий аналіз відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 10 (28). С. 273–284.

3. Бережний Є. В. Детермінаційний комплекс кримінально караного знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. *Наукові інновації та передові технології.* 2025. № 1(41). С. 360–371.

Представлені у наукових доробках результати дисертаційного дослідження Бережного Євгена Вікторовича «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу» мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості правового та організаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ.

Голова **Ганна СПІЦИНА**

Члени комісії **Ірина ПЕТРОВА**

Олег МИХАЛЬСЬКИЙ

ДОДАТОК В

Проректору з наукової роботи
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»
д-ру наук з держ. управління, професору
Світлані ДОМБРОВСЬКІЙ
м. Харків, вул. Вадима Манька, 17
61000, khai@khai.edu

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Бережного Євгена Вікторовича «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу»

Повідомляємо, що результати дисертаційного дослідження Бережного Євгена Вікторовича на тему «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», впроваджено у практичну діяльність підрозділів Національної поліції України.

Зокрема, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження використовуються у діяльності Національної поліції України під час правового та організаційного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються при знищенні, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу;

Окремі положення дисертаційного дослідження враховуються при організації службової підготовки працівників Національної поліції України, зокрема в частині підвищення рівня правової обізнаності щодо запобігання кримінально караним знищенню, підробці або заміні номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу.

Начальник відділу поліції № 2
Харківського РУП № 2 ГУНП
в Харківській області
підполковник поліції **Сергій ГУГНЯК**